

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI
UTGIVEN AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Politik och ekonomi i Norden 2010:
 - Claes Wiklund
 - Arne Hardis
 - Jan-Anders Ekström
 - Arna Schram
 - Harald Stanghelle
 - Anders Wettergren
- Erik Wångmar: Stadsbegreppet i Norden
- Intervju med Yrsa Sigurðardóttir
- Eva Smekal: Politisera och effektivisera NR
- Letterstedt-medaljen till Sveinn Einarsson

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

Årg. 87 • 2011 • Häfte 1

INNEHÅLL

Artiklar

Kiviniemi efter Vanhanen. Politik i Norden under 2010. <i>Claes Wiklund</i>	1
Konservative sendt på efterløn. Dansk politik 2010. <i>Arne Hardis</i>	5
Stark medvind för populismen. Finland år 2010. <i>Jan-Anders Ekström</i>	13
Politik og økonomi i Island 2010. <i>Arna Schram</i>	23
Den nye høyrebølgen. Politikk og økonomi i Norge i 2010. <i>Harald Stanghelle</i>	31
Och regeringen satt kvar. Svensk politik och ekonomi 2010. <i>Anders Wettergren</i>	41
Stadsbegreppet i Sverige och i övriga Norden. <i>Erik Wångmar</i>	49
NT-Intervjun. Yrsa Sigurðardóttir – Ingenjör och kriminalförfattare. <i>Kolbrún Bergþórsdóttir</i>	57

* * *

För egen räkning och nordisk krönika

Politisera och effektivisera samarbetet i Nordiska rådet. <i>Eva Smekal</i>	63
Krönika om nordiskt samarbete. <i>Anders Ljunggren</i>	69

* * *

Letterstedtska föreningen

Letterstedt-medaljen 2010 till Sveinn Einarsson	73
---	----

* * *

Bokessä

Det moderne gennembrud – gennembrudt! <i>Poul Houe</i>	75
--	----

* * *

Kring böcker och människor

Jens Bjørneboe biografert. <i>Trond Berg Eriksen</i>	79
Svensk utrikespolitik sedd från vänster. <i>Krister Wahlbäck</i>	83
Hun som ble modell for Nora i Ibsens Et dukkehjem. <i>Hans H. Skei</i>	86
Kierkegaards oversete antisemitisme. <i>Frederik Stjernfelt</i>	89
Hur marskalk Bernadotte lyckades. <i>Mats Bergquist</i>	92
Femtio år med Stockholms Stadsteater. <i>Claes Wiklund</i>	94
Mandatställningen i de nordiska parlamenten. <i>Lena Wiklund</i>	99
Sammanfattning	101
Tiivistelmä	102

CLAES WIKLUND

KIVINIEMI EFTER VANHANEN Politik i Norden under 2010

Inledning

Tidskrifter kommer och går, men Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri består. NT inleder sin 134:e årgång på sedvanligt vis med ett temanummer om det gångna årets viktigaste politiska händelser i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. Under 2010 hölls ordinarie val i Sverige samt kommunalval och folkomröstning på Island. Innevarande år stundar val under senvåren i Finland. Senast på höstkanten hålls val till danska Folketinget. Finland fick sin andra kvinnliga statsminister förra året då Mari Kiviniemi efterträdde partikamraten Matti Vanhanen både som centerledare och statsminister. I de övriga nordiska länderna kunde statsministrarna Lars Løkke Rasmussen, Jóhanna Sigurðardóttir, Jens Stoltenberg och Fredrik Reinfeldt regera vidare.

Intakt medarbetarstab

Författarna till de fem politiska länderöversikterna är desamma som förra året. Arne Hardis som är politisk journalist på i Köpenhamn utkommande Weekendavisen har skrivit sin tionde politiska översikt. Jan-Anders Ekström, förutvarande politisk redaktör på Hufvudstadsbladet, arbetar numera som frilans. Hans finländska bidrag är det sextonde i ordningen. Arna Schram som tidigare skrev i Morgunblaðið har signerat sin åttonde isländska översikt. Aftenpostens politiska redaktör Harald Stanghelle och Anders Wettergren, fd andreredaktör på Göteborgs-Posten, har författat lika många bidrag som Arna Schram.

En slagkraftig tecknarstab är en stor tillgång för en tidskrift. Jens Hage gisslar dagligdags danska politiker i Berlingske Tidende. Alster från Wilfred Hildonens ritstift publiceras på Hufvudstadsbladets ledarsida. Inge Grødums träffsäkra satirteckningar förgyller Aftenpostens ledarsida. Kjell Nilsson-Mäkis karikatyrteckningar förekommer i flera svenska dagstidningar bl. a. Göteborgs-Posten. Halldór Baldursson, Morgunblaðiðs karikatyrtecknare, medarbetar i NT för tredje året i rad.

Fem kunniga skribenter och fem stilsäkra tecknare gör det förhoppningsvis möjligt för NT:s läsare att tränga djupare in i politikens mysterier i de fem nordiska länderna.

Läs och begrunda.

Isländska och svenska val

Det folkliga upproret i finansskandalernas spår fick konsekvenser även i det kommunalval som hölls i maj månad på Island. Ett nytt och politiskt oprövat parti ställde upp, sågs och segrade i Reykjavik. Det Bedste Parti ställde ut valloften av sällan skådat slag. När rösterna i den isländska huvudstaden räknats samman visade det sig att dess ledande person, gycklaren Jón Gnarr, erövat borgarmästarposten. Tillsammans med Den Socialdemokratiske Alliance bildade Det Bedste Parti koalition i Reykjaviks borgarrepresentation.

Den isländske presidentens vägran att godkänna lagförslaget om det s.k. Icesave-avtalet mellan Island å ena sidan och Storbritannien och Nederländerna å andra sidan resulterade i en folkomröstning i mars månad. Avtalet förkastades med bred majoritet av de isländska väljarna varför ett nytt lagförslag måste arbetas fram. Men inte heller det andra lagförslaget i Icesave-saken ansåg sig den isländske presidenten kunna godkänna. Ytterligare en folkomröstning stundar.

Fyrpartiregeringen med moderatledaren Fredrik Reinfeldt som statsminister lyckades med vad ingen annan borgerlig regering gjort efter andra världskriget nämligen att överleva ett riksdagsval. Reinfeldt-regeringen fick behålla sin i 2006 års val erövrade maktposition. Fredrik Reinfeldt leder efter 2010 års val en borgerlig minoritetsregering. Socialdemokraterna misslyckades med att ta tillbaka den regeringsmakt som Göran Persson förlorade i 2006 års val. Valalliansen mellan Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet upplöstes hösten 2010.

Några partiledarskiftet

Efter sju år som statsminister och ledare för Centerpartiet i Finland aviserade Matti Vanhanen sin avgång. Han kom in i den politiska hetluften våren 2003 efter Anneli Jäätteenmäkis hastigt framtvungade avgång från statsministerposten. I en hård strid om ordförandeskapet inom Centerpartiet besegrade Mari Kiviniemi ministerkollegan Mauri Pekkarinen med bred marginal. Hon blev därmed Finlands andra kvinnliga statsminister.

I Danmark lämnade den erfarne Bendt Bendtsen över den konservativa ledartröjan till Lene Espersen som också övertog utrikesministerposten från en annan veteranpolitiker nämligen Per Stig Møller. Espersens ordförandeskap blev dock bara en parentes. Hon lämnade partiledarsysslan i början av 2011.

De svenska Socialdemokraternas andra valnederlag i rad fick konsekvenser för partiledningen. Till skillnad från Göran Persson, som aviserade sin avgång redan på valnatten 2006, dröjde Mona Sahlin med sitt avgångsbeslut. Det tog två månader efter valnederlaget innan Mona Sahlin kungjorde sin avgång som partiledare. Hennes efterträdare blev mycket överraskande riksdagsledamoten

Håkan Juholt som valdes vid en extrainkallad partikongress i slutet av mars 2011. Juholt var den som var först bland tunga socialdemokrater med att kräva hela den socialdemokratiska partiledningens – och därmed också Mona Sahlins – avgång. Juholt saknar till skillnad från sina närmaste företrädare – Per Albin Hansson, Tage Erlander, Olof Palme, Ingvar Carlsson, Göran Persson och Mona Sahlin – egen regeringserfarenhet. Håkan Juholt blev ledamot av riksdagen 1994 och är ordförande i försvarsutskottet.

Ministrar som kom och gick

Den största ombildningen bland regeringarna i Norden under 2010 kom att gälla den svenska. Trots att de tre mindre regeringspartierna gjorde mandatförluster fick de behålla sitt ursprungliga antal ministrar. Däremot utökades den moderata statsrådsgruppen med två. Regeringen Reinfeldt består i dag av hela 24 statsråd mot 22 under den förra mandatperioden.

Några ministrar fick avgå efter valet sedan de lyckats mindre väl i det dagspolitiska hantverket. Det var infrastrukturminister Åsa Torstensson (c), socialförsäkringsminister Cristina Husmark Pehrsson (m), finansmarknadsminister Mats Odell (kd) och forskningsminister Tobias Krantz (fp). Sommaren före valet hade moderat arbetsmarknadsministern Sven-Otto Littorin tvingats lämna regeringen sedan tvivel uppstått om hans moraliska vandel.

Moderata riksdagsledamöterna Hillevi Engström och Catharina Elmsäter-Svärd utnämndes till arbetsmarknadsminister respektive infrastrukturminister efter valet. Peter Norman (m) trädde in som finansmarknadsminister. Ny kristdemokrat i regeringen blev Stefan Attefall som blev civil- och bostadsminister. Centern fick ett nytt statsråd genom Anna-Karin Hatt som bekläder en nyinrättad post som IT- och regionminister. Tidigare på året hade EU-ministern Cecilia Malmström (fp) blivit ledamot av EU-kommissionen. Partikamraten Birgitta Ohlsson blev hennes efterträdare i regeringen.

Ny socialförsäkringsminister är moderaten Ulf Kristersson som hämtades från en borgarrådspost i Stockholm. Integrationsministerposten behåller Folkpartiet med Erik Ullenhag som ny innehavare.

Även i Danmark, Island och Norge skedde byten på poster inom regeringen. Karen Ellemann (V) blev dansk miljöminister sommaren 2010. Hennes far, Uffe Ellemann-Jensen, var utrikesminister i Poul Schlüters borgerliga regeringar åren 1982-1993. Efter en knapp valförlust 1998 lämnade Uffe Ellemann-Jensen partiledarposten inom Venstre. Efterträdaren Anders Fogh Rasmussen blev statsminister tre år senare. En större ommöblering av den danska regeringen skedde i februari.

På Island minskade statsminister Jóhanna Sigurðardóttir antalet ministerier. Fyra ministrar fick lämna sina poster. Två nya ministrar inträdde i den isländska regeringen – Ögmundur Jónasson som blev inrikesminister och Guðbjartur

Hannesson som blev minister för välfärdsfrågor. Árni Páll Árnasson bytte ministerium och blev chef för ekonomi- och handelsministeriet.

Den norska trepartiregeringen fick en ny olje- och energiminister sedan Terje Riis-Johansen valt att avgå efter striden om de s.k. ”monstermasterna” i Hardangerfjorden. Han ersattes av ett barnbarn till f.d. Senterledaren och statsministern Per Borten. Det nya Senterpartistiska statsrådet Ola Borten Moe är ett namn att lägga på minnet.

Regeringsmönster i Norden

Borgerliga minoritetsregeringar styr Danmark och Sverige. Den danska tvåpartiregeringen har suttit sedan hösten 2001, den svenska fyrtrepartiregeringen sedan valet 2006. Fredrik Reinfeldt förlorade dock sin majoritet i det senaste riksdagsvalet.

Finlands borgerliga majoritetsregering inrymmer fyra partier. Regeringen Kiviniemi möter väljarna i april månad. Vanligtvis består den finländska regeringen av två av de tre största partierna (Centern, Samlingspartiet och Socialdemokraterna) plus ett eller två mindre partier. De finländska Socialdemokraterna befinner sig i opposition sedan fyra år tillbaka.

Island leds av en vänsterbetonad tvåpartiregering efter Alltingsvalet 2009. Norge, slutligen, utgör det enda exemplet på en blocköverskridande regering. Arbeiderpartiets Jens Stoltenberg regerar tillsammans med Socialistisk Venstreparti och Senterpartiet. Den norska trepartikoalitionen tillträdde efter valet 2005 och kan sitta kvar till nästa stortingsval som inträffar först 2013. Nyval är som bekant uteslutna i Norge av konstitutionella skäl.

Norden uppvisar tre majoritetsregeringar och två minoritetsregeringar. Statsministerposten bekläds av två Socialdemokrater, två Centerpartister och en Moderat. Den politiska kartan kan dock växla snabbt. I slutet av 1990-talet regerade fyra Socialdemokratiska statsministrar i Norden nämligen Poul Nyrup Rasmussen, Paavo Lipponen, Thorbjørn Jagland och Göran Persson. Islands Davíð Oddsson var då ensam borgerlig regeringschef.

ARNE HARDIS

KONSERVATIVE SENDT PÅ EFTERLØN

Dansk politik 2010

2010 var et annus horribilus for Det Konservative Folkeparti, men det var heller ikke nogen fornøjelse for statsminister Lars Løkke Rasmussen, som gennem hele året forsøgte at placere regeringen, så den kunne vinde folketingsvalget i 2011.

Arne Hardis er politisk redaktør ved Weekendavisen.

Ved indgangen af 2010 talte Det Konservative Folkepartis leder, udenrigsminister Lene Espersen, for, at danskerne skal pensioneres senere, hvis økonomien skal hænge sammen. Det var den kontroversielle efterlønsordning, hun havde i tankerne – den ordning, der gør det muligt for danskere at trække sig tilbage fra arbejdsmarkedet som 60-årige inden tilværelsen som folkepensionist som 65-årig.

Stor opstandelse! Efterlønnen har af historiske årsager haft en nærmest helig status siden 1998, hvor den daværende socialdemokratiske statsminister Poul Nyrup Rasmussen brød et valgløfte og forringede ordningen, så snart valget var vel overstået. Den begivenhed rystede Socialdemokratiet voldsomt og definerede de vigtigste kapitler i håndbogen for intelligent politisk håndværk i årene efter: Efterlønnen er urørlig, løfter skal holdes, vælgere skal ikke generes. Politik fik herefter karakter af en kontrakt med vælgerne. Sæt kryds ved mig, så ved du præcis, hvad du får, og hvad du slipper for. Den politik blev udviklet af Anders Fogh Rasmussen, der blev Venstres leder efter et knebent valgnederlag i 1998, og den sikrede Venstre regeringsmagten i et tiår. På kort formel: Sæt kryds ved V, og du får efterløn og frit sygehusvalg og slipper for uønskede udlændinge.

Et år efter Lene Espersens politisk ukorrekte nytårsønske om at forringe efterlønnen var kravet om efterlønsforringelser overtaget af regeringspartnere Venstre; statsminister Lars Løkke Rasmussen overraskede alle, da han i sin nytårstale 1. januar 2011 bebudede, at efterlønnen ikke bare skal forringes, men afskaffes helt. Og Lene Espersen? Var hun mon nu en helt? Næh, hun blev få dage efter væltet af sine egne, der med et nært forestående valg ikke kunne leve med, at Espersen gennem sin formandstid har halveret partiets opbakning i meningsmålingerne ned omkring 5-6 procent.

2010 blev således et politisk år, som i høj grad kom til at stå i den konservative krises tegn. Partiet, der i 2015 fylder 100 år, har ikke haft det nemt, siden

man fandt på at udskifte den lidt grå og anonyme Bendt Bendtsen med den medievannte Lene Espersen. Andre centrale temaer for det politiske Danmark 2010 var den rette håndtering af den globale krise – ikke mindst i lyset af det folketingsvalg, alle vidste skulle afholdes i 2011.

De Konservative først: Lene Espersens problemer begyndte, da hun i forbindelse med Lars Løkke Rasmussens omdannelse af den borgerligt-liberale regering i februar besluttede at overtage Udenrigsministeriet fra den populære partifælle Per Stig Møller, som i stedet blev kulturminister. Mange havde en fornemmelse af, at Espersen var på jagt efter en nem genvej til yderligere popularitet – i Danmark er udenrigsministre gerne populære – og den fornemmelse fik næring, da Espersen som ny udenrigsminister meldte afbud til et arktisk topmøde, som selveste Hillary Clinton havde valgt at bære med sin tilstedeværelse. Kritikken haglede ned over den konservative leder, der imidlertid forsvarede sig gennem uger og måneder med henvisning til, at hun også havde ret til et familieliv.

Men formentlig stak hendes problemer dybere end som så. En manglende fokusering på, hvem De Konservative egentlig skulle være parti for, gav et flimrende billede af partiets rolle i regeringssamarbejdet med storebror Venstre. Snart var det modige velfærdsreformer, snart et frieri til de offentligt ansatte, partiet slog sig op på. Snart var det islamismen, snart personskatterne, snart erhvervslivets forhold, som gav partiets dets eksistensberettigelse.

I sammenhæng hermed opstod ud af aske og intet pludselig det ellers totalt

Regeringspartiernes manglende lyst til velfærdsreformer fik borgerlige vælgere til at stige om til Liberal Alliance.

Tegning: Jens Hage.

hensygnende Liberal Alliance, som er dannet på resterne af Naser Khaders Ny Alliance, som tog danskerne med storm tilbage i 2007. Lederen af Liberal Alliance, Anders Samuelsen, sagde og gentog vedholdende det, som mange borgerlige vælgere har sukket efter under ni års borgerligt styre: (endnu) lave personskat, flere velfærdsreformer, mindre statslig tvang. Så mens Espersen gik ned, steg Samuelsen tilsvarende i de meningsmålinger, som det politiske Danmark var mere end ekstraordinært optaget af gennem 2010. I løbet af efteråret indtraf endda for Espersen den ydmygelse, at Samuelsens liberalister blev større end De Konservative i opinionsinstitutternes løbende målinger. I de sidste uger af 2010 begyndte stærke kræfter i det konservative bagland at røre på sig for at få hende til at trække sig.

Den konservative krise kulminerede i januar 2011; som omtalt i denne artikels indledning kunne Lene Espersen fejre sin kolossale politiske sejr på efterlønnens område med at se sig detroniseret af sine egne og erstattet af den konservative justitsminister, Lars Barfoed. Hun blev væltet af sine gruppefæller, mens hun var i udlandet – til drøftelser, hvori også deltog Hillary Clinton, i øvrigt.

Lars Barfoed fik ikke nogen let start på sit virke: Hans installering som konservativ leder tydeliggjorde de politiske og magtmæssige fronter i partiet, som man af al magt forsøger at holde nede – De Konservative har historiske erfaringer for langvarige blodige indre opgør. På taberfløjen var foruden Lene Espersen en anden af partiets kvindelige profiler, gruppeformand og politisk ordfører Henriette Kjær. Hun beholdt sine poster i forbindelse med magtskiftet, men stjal al opmærksomhed for så vidt angår konservativ politik på grund af massivt rod i sin og samleverens private økonomi.

Det var unægtelig svært for partiet at tale om borgerlige dyder som sparsommelighed og økonomisk redelighed, når den politiske ordfører og især hendes samlever hele tiden var på vej til domstolene på grund af manglende betalinger af løbende regninger. Få dage efter Barfoeds overtagelse af Det Konservative Folkepartis lederskab gav Henriette Kjær op over for den massive pressedækning og bebudede at ville forlade politik efter valget i 2011. I den forstand levede hun ufrivilligt op til det slogan, regeringen har lanceret sit opgør med efterlønnen under: ”Vi kan jo ikke låne os til velfærd”.

Pointsystem for udlændinge

Ikke at året forløb meget bedre for regeringspartneren Venstre og statsminister Lars Løkke Rasmussen. Der var voldsomme skænderier med De Konservative om den politiske kurs ved årets start: De Konservative ville udover angrebet på efterlønnen også forkorte den periode, de arbejdsløse kan gå på dagpenge, men det ville Venstre ikke. Samtidig blev Løkkes omdannelse af regeringen

*Statsminister Lars Løkke Rasmussen med admiralshatten sammen med den konservative leder Lene Espersen ved de ødelagte årer og Dansk Folkepartis leder, Pia Kjærsgaard, med øsen. Regeringsskuden er tydeligvis læk.
Tegning: Jens Hage.*

ikke nogen udpræget succes, måske bortset fra udnævnelsen af den ihærdigt liberale Søren Pind som udviklingsminister. Han besluttede at kalde sig frihedsminister og var som en af de få med til at puste ny energi i en lidt træt regering.

Hen over året lancerede regeringspartierne flere udspil, som måske nok skulle byde på praktiske løsninger på faktisk forekommende problemer, men nok så meget var tænkt som planer, der kunne splitte sammenholdet i oppositionen mellem Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti. Der kom en ghettoplan, der kom en ny udgave af udlændingepolitikens 24-årsregel for familiesammenføringer, og der kom et folkeskoleudspil, men det meste druknede i udygtighed og manglende anerkendelse fra vælgerne – læs: manglende udslag i meningsmålingerne.

Specielt den nye udgave af reglerne for familiesammenføring udviklede sig interessant. 24-årsreglen blev ikke afskaffet, men suppleret med et point-system, som gør det nemmere for udlændinge med uddannelse og erhvervs erfaring at blive gift i Danmark. Dansk Folkeparti kaldte de nye regler en stramning, mange Venstrefolk så snarere lempelser i pointsystemet, mens den egentlige hensigt nok så meget var at splitte oppositionen, som efter al erfaring ikke har det let med udlændingespørgsmål. Splittelsen i oppositionen indtraf også, både Socialdemokratiets og SFs top ville gerne acceptere hovedlinjerne i udspillet fra regeringen og Dansk Folkeparti, men blev løbet over ende af

deres eget bagland. Det ejendommelige var, at vælgerne denne gang ikke ville være med og afviste regeringens model. Det har de sidste 25 år været meget sjældent, at vælgerne ikke har sagt ja tak til yderligere udlændingestrømninger.

Har du 12 minutter?

Når danskerne afviste strammere udlændingeregler, hænger det utvivlsomt sammen med, at al politik i 2010 kom til at handle om den rette vej ud af krisen. Regeringen havde i 2009 kørt med meget store budgetunderskud for at begrænse ledigheden og begyndte i starten af 2010 at overveje, hvordan man skulle få balance i økonomien igen. Men inden regeringen nåede at spille ud, lancerede Socialdemokratiet og SF en plan – Fair Løsning kaldet – som var forhandlet på plads sammen med fagbevægelsens top.

Planen var bemærkelsesværdig; i mere end 100 år har venstrefløjen og fagbevægelsen kæmpet for kortere arbejdstid, men Fair Løsning blev lanceret under sloganet ”Har du 12 minutter?” Danskerne skal efter planen arbejde en time ekstra om ugen – 12 minutter om dagen – for at skaffe økonomisk holdbarhed. Til gengæld for det offer tilbød Socialdemokratiets formand, Helle Thorning-Schmidt, og SF-formand Villy Søvndal fagbevægelsen, at efterlønnen bliver bevaret, og at fagbevægelsen får en central rolle i velfærdsforvaltningen fremover. En regulær handel, med andre ord: Fagbosserne skulle skaffe ekstraarbejde for 15 milliarder blandt medlemmerne, til gengæld tilbød oppositionen fagbevægelsen det nærmeste, man kan komme evigt liv.

*Den radikale leder, Margrethe Vestager, vil én vej, mens SF-formand Villy Søvndal og Socialdemokratiets leder, Helle Thorning-Schmidt, vil en anden. De to røde partier prøver at få danskerne til at arbejde 12 minutter ekstra om dagen.
Tegning: Jens Hage.*

Fra regeringsside og fra økonomer blev planen kritiseret, fordi den ikke er særlig konkret; den lover blot, at man nok skal finde en løsning af det skitse-rede omfang. Samtidig hæmmede det oppositionen, at et af de store forbund for offentligt ansatte ihærdigt har kritiseret udsigten til at skulle arbejde mere.

Regeringens egen plan blev præsenteret kort efter den røde plan, og den var anderledes konkret – regeringen har jo det privilegium og den plage at skulle og kunne skaffe flertal for sine planer. Genopretningspakken blev dens navn, og den var ikke mindre bemærkelsesværdig, når man tænker på, at Dansk Folkeparti skulle lægge mandater til den. Genopretningspakken dekretede nulvækst i den offentlige sektor, ramte børnefamilierne, men især ramte den fagbevægelsens medlemmer: Det bliver markant sværere at optjene ret til dagpenge, og dagpengeperioden halveres fra fire til to år.

Halveringen af dagpengeperioden blev endda foreslået af Dansk Folkeparti, der ikke brød sig om regeringens oprindelige idé om at suspendere reguleringen af indkomstoverførslerne i et par år. At Pia Kjærsgaard gik med til at genere egne kernevælgere, var både forbløffende og et bevidst sats; partiet satser på at blive et "helt" og et helt ansvarligt parti, og til den rolle hører nødvendigvis evnen til at kunne gå imod egne vælgergrupper, når pengene er små og den økonomiske vækst begrænset.

Således har den globale krise budt på en markant ansvarliggørelse af to af de dominerende fløjpartier – Socialistisk henholdsvis Dansk Folkeparti: Socialisterne vil arbejde mere, populisternes vil være upopulære, hvis man nu skal udtrykke den bemærkelsesværdige dobbeltbevægelse med færrest mulig ord.

Både SF og Dansk Folkeparti holdt fint til denne ansvarliggørelse, hvis man bruger meningsmålingerne som målestok, og det gjorde man som nævnt gennem hele 2010. Begge partier stod gennem hele 2010 til at få mindst lige så stor opbakning, som de fik ved valget i 2007; dengang fik SF 13 og Dansk Folkeparti 13,8 procent af stemmerne.

Thornings mands skat

Regeringens lykkeligste stund i 2010 var egentlig sommerferien, som vanligvis ikke er præget af politisk debat. I flere måneder diskuterede hele Danmark en eneste ting, som ikke lyder alt for politisk: hvor og hvor meget Helle Thorning-Schmidts mand, Stephen Kinnock, betaler i skat. Manden er brite – søn af den tidligere Labourleder Neil Kinnock – og bor og arbejder en del af året i Svejts i en privat virksomhed.

En dansk avis fandt ud af, at han burde beskattes i Danmark, fordi han opholdt sig mange døgn i hans og Thorning-Schmidts fælles hjem på Østerbro i København. Thorning-Schmidt bøjede sig for avisens kampagne og bad om at få manden selvangivet og beskattet i Danmark, selv om man følte sig sikker

på, at det ikke var nødvendigt. Samtidig kom det frem, at hun havde afgivet skiftende oplysninger til myndighederne alt efter, hvilken sag hendes henvendelser handlede om.

Det politiske Danmark begyndte så småt at tale om, hvorvidt Thorning-Schmidt kunne holde til, at skattevæsnets afgørelse gik hende imod. Havde hun mon haft ret i, at manden arbejdede og boede mest i Svejts? Eller tog hun fejl? Og skulle Stephen Kinnock endda også betale dansk skat for årene før 2009, hvor han godt nok havde status af diplomat, hvor der gælder andre skatteregler end for privatansatte? Oven på den skattejuridiske og -tekniske diskussion stabledes adskillige andre, mere moralsk betonedede:

Kan man have en kvinde som statsminister, som ikke kan finde ud af noget så basalt som sine personlige skatteforhold? Eller omvendt: Kræves der særlige regler for Socialdemokrater, skal de betale en ekstraskat – eftersom skatetrykket i Danmark er kendeligt højere her end i Svejts – for at kunne erobre Statsministeriet? Dansk Folkeparti føjede endnu en vinkel på denne komplekse diskussion: Havde Thorning-Schmidt ikke med hele sagen dokumenteret, at hun slet ikke er dansk, men den del af det europæiske jet set?

Denne ophidsede diskussion tabte brat flyvehøjde, da afgørelsen fra det danske skattevæsen kom først på efteråret: Stephen Kinnock skulle ikke beskattes i Danmark, og han kunne ikke beskattes i Danmark. Sådan var reglerne. Regeringen holdt diskussionen i gang endnu et par dage, avisen bag den oprindelige kampagne stod fast et par uger, og så fusede det hele ud i ingen ting.

Faldne i Afghanistan

Danmarks engagement i krigen i Afghanistan blev også i 2010 blodigt og omkostningsfyldt – ved udgangen af året var 39 faldet som følge kan kamp-handlinger i den farlige Helmand-provins gennem årene, og yderligere 6 var døde af andre årsager. Alliancen mellem regering og oppositionen om deltagelse i krigen holder stadig, om end der er kræfter i oppositionen, der presser på for en hurtig tilbagetrækning – ikke mindst den tidligere partiformand og udenrigsminister Mogens Lykketoft.

Håbet er nu, at man langsomt kan gå over til at træne Afghanistans egne soldater, så de gradvis overtager de opgaver, som i dag hviler på danske og britiske styrker i Helmand. Det erklærede mål er at være ude af direkte kamp fra 2014, men her afhænger planernes realisation selvfølgelig af, hvordan krigen udvikler sig i almindelighed og de britiske prioriteringer i særdeleshed.

Den danske diskussion af krigen har gradvis skiftet karakter, efter at mange sårede med bortsprængte lemmer eller andre varige fysiske og psykiske men er kommet hjem til den danske hverdag. Man har således diskuteret og vedtaget en særlig veteranpolitik.

På det overordnede politiske plan trådte den engang så populære forsvarsminister Søren Gade tilbage i forbindelse med regeringsrokaden i februar 2010; han var slidt op af forswarets uheldige rolle, da forskellige fortrolige læk og en falsk oversættelse til arabisk af en bog af en dansk jægersoldat viste sig at hidrøre fra forsåret selv.

Det ny Venstre

Som nævnt sluttede året, som det begyndte; med diskussioner om efterlønnen. Lars Løkke Rasmussen havde siden efteråret i dybeste diskretion arbejdet med planer om efterlønnens afskaffelse, hvad danskerne fik at vide i hans nytårstale på den første dag i 2011.

Dermed angav han temaet for det folketingsvalg, som ifølge grundloven skal være afholdt senest til november i år. Initiativet gav ham en vis medvind de første par uger, men antastede ikke den røde bloks føring i de evigt genkommende meningsmålinger. Til gengæld markerede efterlønsudspillet et par andre vigtige pointer: Løkke er endegyldigt trådt ud af sin markante forgænger Anders Fogh Rasmussens skygge. Fogh fandt på kontraktpolitikken og den velfærdstrygge kurs, Løkke gjorde op med kontraktpolitikken og slog – inspireret af krisen – ind på en mere klassisk liberal kurs, som taler for begrænsninger i velfærdsordninger og i indkomstoverførsler.

Dermed har Løkke også gjort sig selv til en del af det nye Venstre efter Fogh, enten som uanfægtet oppositionsleder eller som endnu mere uanfægtet statsminister.

JAN-ANDERS EKSTRÖM

STARK MEDVIND FÖR POPULISMEN Finland år 2010

Finland fick i juni 2010 sin andra kvinnliga statsminister genom tiderna då Matti Vanhanen efterträddes av Mari Kiviniemi. Men personskiftet gav inte det största regeringspartiet centern något uppsving. I stället innebar året ett enormt lyft för partiledaren Timo Soini och hans populistiska sannfinska parti.

Artikelskribenten är tidigare långvarig politisk redaktör vid Hufvudstadsbladet och f.d. korrespondent i Finland för Svenska Dagbladet och Aftenposten.

Under första halvåret 2010 var det det förestående partiledarvalet i centern som tilldrog sig den största uppmärksamheten. Långvarige statsministern Matti Vanhanen, som kämpat med såväl skandaler i privatlivet som oklarheter beträffande sitt partis valfinansiering, meddelade alldeles i slutet av år 2009 att han lämnar såväl ordförandeskapet i centern som statsministerposten i juni 2010. Han motiverade sitt beslut närmast med en benoperation som han skulle genomgå på hösten, men senare lät han förstå att det också fanns annat i bakgrunden. Vad det var ämnar han berätta om först någon gång senare.

Miljöminister Paula Lehtomäki, ung, språkkunnig och kvinna, framstod som den klart starkaste kandidaten för partiledar- och statsministerposten. Men hon tackade nej med hänvisning till familjeskäl. Hon påpekade att hon har två små barn, som behöver hennes tid. Det öppnade för en mera oviss situation med flera kandidater. Det blev till slut hela fyra kandidater: förvaltnings- och kommunminister Mari Kiviniemi, riksdagsman Timo Kaunisto, utrikes- handelsminister Paavo Väyrynen och näringsminister Mauri Pekkarinen. De två sistnämnda är verkliga veteraner. Väyrynen invaldes i riksdagen redan år 1970 och han var partiledare åren 1980-1990. Han och kollegan Pekkarinen, riksdagsman sedan år 1979, motiverade sina respektive kandidaturer med att centern nu behöver en ledare med lång erfarenhet.

Men partifolket instämde inte i det. Centerns partikongress valde i stället 42-åriga Mari Kiviniemi till ny partiledare. Hon fick 1 375 röster mot 1 035 för Mauri Pekkarinen i den avgörande omröstningen. Kiviniemi övertog sedan helt odramatiskt också statsministerposten i den sittande fyrtipartiregeringen, som består av centern, samlingspartiet, de gröna och svenska folkpartiet.

I Kiviniemi fick Finland en språkkunnig och ekonomiskt kunnig statsminister, som dock inte framstår som särskilt färgstark. Centerkongressen

*Mari Kiviniemi blev ny centerledare och statsminister.
Teckning: Wilfred Hildonen.*

stannade också för att byta partisekreterare. Självsvåldige partisekreteraren Jarmo Korhonen, som ibland gjorde politiska utspel förbi sin partiordförande Matti Vanhanen, fick gå och ersattes med partiorganet Suomenmaas chefredaktör Timo Laaninen. Till hans meriter hör att han tidigare bl.a. varit Matti Vanhanens politiske sekreterare.

Vanhanen hotas av åtal

Matti Vanhanen var Finlands statsminister åren 2003-2010. Många bedömare anser att han var en bra statsminister trots att han nästan hela tiden var mer eller mindre skandalomsusad. Problemen tog inte slut i och med avgången från statsministerposten.

I början av hösten uppmanade justitiekansler Jaakko Jonkka riksdagens grundlagsutskott att utreda om Vanhanen brutit mot jävbestämmelserna då han i regeringen var med om att bevilja centerns s.k. ungdomsstiftelse bidrag från Penningautomatföreningen trots att stiftelsen bidragit till hans valkassa. Vanhanen medgav först att han borde ha förstått att jäva sig, men bestred senare att han skulle ha gjort sig skyldig till någonting olagligt.

Grundlagsutskottet stannade för att be riksåklagaren inleda en förundersökning om Vanhanens eventuella jäv. Den utredningen pågick fortfarande vid årsskiftet 2010-2011. Förundersökningen utförs av polisen och när den är klar är det i sista hand riksdagen som beslutar om åtal skall väckas mot den tidigare statsministern eller inte. De flesta bedömare tror att det inte blir riksrett för

Vanhanen. För ett så dramatiskt steg krävs det att det handlar om ett avsiktligt eller av grov ovarsamhet begånget brott som innebär att tjänsteplikten åsidosatts på ett väsentligt sätt. Så allvarlig kan Vanhanens försummelse knappast anses vara.

Matti Vanhanen lämnade i och med avgången från statsministerposten också riksdagen. I september tillträdde han posten som verkställande direktör för Familjeföretagens förbund och startade alltså därmed en ny karriär som lobbyist. Senare framgick det att han sökt jobb också på Skogsindustrins centralförbund, som dock inte var intresserat av honom.

På hösten slutfördes vidare rättsprocessen kring den bok som förra flickvännen Susan Ruusunen gav ut för några år sedan om sitt samliv med Matti Vanhanen. Högsta domstolen dömde Ruusunen och hennes förläggare till böter för att ha kränkt Matti Vanhanens privatliv. Vanhanen själv var mycket nöjd med domen, eftersom den utvisade att också en statsminister har rätt till ett skyddat privatliv.

I övrigt hände det fortfarande ett och annat just i Vanhanens privatliv. På sommaren framgick det att han brutit med Sirkka Mertala, som han var förlovad med sedan mars år 2009.

Matti Vanhanen är för övrigt inte den enda politiker som misstänks för att brutit mot reglerna beträffande mutbrott. Två andra centerpolitiker, en nuvarande och en före detta, misstänks likaså för fiffel med anknytning till centerns ungdomsstiftelse. De tre övriga är samlingspartistiska riksdagsmän. En av dem är f.d. utrikesministern Ilkka Kanerva, som fick ett bidrag på 17.000 euro från den s.k. Nova-koncernen till sin 60-årsfest. Nova gick i konkurs år 2009 efter att bl.a. ha beviljat center- och samlingspartistiska politiker stora valbidrag.

F.d. Yle-chefen blev partisekreterare

Socialdemokraternas partikongress omvalde i slutet av maj, formellt enhälligt, Jutta Urpilainen till partiordförande trots att hon inte lyckats ge sitt parti något lyft i opinionsmätningarna. I offentligheten framstod Urpilainens föregångare på partiordförandeposten Eero Heinäluoma redan före det som det största oppositionspartiets främsta talesman i offentligheten. Han valdes nämligen i februari till ordförande för socialdemokratiska riksdagsgruppen och var sedan mycket aktiv i den rollen. Det var Urpilainen själv som föreslog Heinäluoma för gruppordförandeposten och hon meddelade då att det blir hans sak att ta hand om dagspolitiken medan hon själv som partiledare koncentrerar sig på "de stora linjerna".

På partikongressen framstod partisekreterarvalet som klart mera intressant än ordförandevalet. Till partisekreterare valde kongressen med stor majoritet f.d. verkställande direktören för det statliga radio-och tv-bolaget YLE Mikael

*Socialdemokraternas partiledare Jutta Urpilainen drar de stora linjerna.
Partisekreteraren och riksdagsgruppens ordförande håller koll.
Teckning: Wilfred Hildonen.*

Jungner. YLE:s styrelse hade på vårvintern valt att inte ge honom förnyat förtroende som högsta chef på YLE trots att han var populär bland bolagets anställda. Ny VD blev i stället Lauri Kivinen, som varit direktör för Nokia Siemens Networks och som politiskt räknas till samlingspartiet.

Personskiftet var nog en direkt konsekvens av socialdemokraternas försvagade positioner i det finländska politiska livet. Jungner gjorde sig som YLE-chef känd för många okonventionella grepp. Förhoppningarna på sdp-håll är att just den egenskapen skall vara till nytta för partiet i riksdagsvalet 2011.

Två kärnkraftsenheter till

På sommaren blev det slutligt klart att Finland fortsätter med att bygga ut kärnkraften på ett mycket målmedvetet sätt. Riksdagen gav med rösterna 120-72 och 121-71 tillstånd för ytterligare två kärnkraftsenheter, vilket betyder att Finland småningom kommer att ha hela sju kärnkraftsreaktorer.

För närvarande finns det fyra fungerande kärnkraftsenheter i Finland, två i Lovisa och två i Olkiluoto. Den femte byggs som bäst av franska Areva i Olkiluoto. Det bygget har varit mycket otursförföljt och är därför kraftigt försenat, men problemen bromsade inte på något sätt beslutsfattandet om de två nya enheterna.

Det är mycket starka klimatologiska hänsyn som ligger bakom den nu aktuella utbyggnaden. Det blir lättare för Finland att nå de eftersträvade utsläppsbegränsningarna om man bygger ut kärnkraften stort i stället för att satsa på andra former av energiproduktion.

Kärnkraftsutbyggnaden genomdrevs av en borgerlig regering där också de gröna ingår. De gröna ministrarna och riksdagsmännen motsatte sig, men partiet fortsätter i regeringen Kiviniemi nederlaget till trots. De gröna fick nämligen redan då regeringen bildades tillstånd att motsätta sig kärnkraftsutbyggnaden om den skulle bli aktuell.

Oenigt om stödet till Grekland och Irland

Finlands andel av det internationella krisstödet till först Grekland och sedan Irland vållade häftig debatt och stor oenighet i Finlands riksdag. I vartdera fallet röstade hela oppositionen med socialdemokraterna i spetsen mot stödbeslutet. Rösterna föll 108-63 beträffande stödet till Grekland och 105-63 i fråga om stödet till Irland. Finland beviljade Grekland lån på totalt 1,6 miljarder euro och Irland lånegarantier för drygt 740 miljoner euro.

Socialdemokraterna motiverade sitt motstånd mot stödbeslutet med att uppgörelserna inte påförde bankerna något nämnvärt ansvar i sammanhanget och – särskilt beträffande Irland – med att det inte erhållits garantier för återbetalning av stödpengarna.

Sdp-motståndet väckte häftiga reaktioner inom regeringsblocket. Sdp beskyldes för att ha förfallit till populism då partiet krävde åtgärder som i praktiken skulle ha förutsatt att hela EU omprövat sin inställning till stödpaketet. I viss mån fick sdp-ledningen kritik också från partiets egna led med anledning av den handlingslinje man valt. Även inom det största regeringspartiet centern fanns det uppfattningar om att Finland inte borde ställa upp med stora stödinsatser. I den avgörande omröstningen om Irland blev det ändå bara en enda nejöst från centergruppen.

Stora partierna hukar för Soini

Årets i särklass mest betydande politiska trend i Finland var de populistiska sannfinländarnas enorma frammarsch i opinionsmätningarna. De här politiska arvtagarna till Veikko Vennamos legendariska protestparti landsbygdspartiet från 1970- och 1980-talen förde på 1990-talet och långt in på 2000-talet en ganska obemärkt tillvaro med bara två platser i riksdagen.

I riksdagsvalet år 2003 fick partiet fortfarande bara 1,57 procent av rösterna, men i valet år 2007 ökade man plötsligt till 4,05 procent. Sedan fortsatte uppgången så att partiet i början av år 2010 hade 8-9 procent av väljarsympatierna i opinionsmätningarna. Efter det accelererade uppgången enormt så att det sannfinska partiet alldeles i slutet av året var uppe i hela

15,4 procent av väljaropinionen.

Med det var partiet bara 3-4 procentenheter från socialdemokraterna och centern, som allt mera tappat terräng till följd av sannfinnarnas frammarsch. Även samlingspartiet, som hela året var landets största parti i opinionsmätningarna, hade backat något mot slutet av året. Samlingspartiet hade då 22,0 procent, sdp 18,3 och centern 18,2 procent. I riksdagsvalet 2007 fick centern 23,1, samlingspartiet 22,2 och sdp 21,4 procent av rösterna.

Sannfinnarnas frammarsch är en enda persons förtjänst. Partiledaren Timo Soini, 48, har på senare år slagit igenom med besked som talare och debattör och är i dag en av landets populäraste politiker. Han har särskilt profilerat sig som EU-motståndare trots att han sedan 2009 själv är medlem av Europaparlamentet. "Där det finns problem, där finns också EU", brukar han säga. Han har också talat för en mera restriktiv invandringspolitik och på den punkten finns det många andra med betydligt radikalare åsikter än hans inom partiet. Själv har han ändå konsekvent fördömt rasismen i sina uttalanden. I övrigt vill han bland annat ha bort den obligatoriska undervisningen i svenska i finska skolor. Soini är vidare uttalat moralkonservativ. Han konverterade år 1988 till katolicismen och ställer sig som sådan avvisande till bland annat aborter och samkönade äktenskap. Originellt nog är han en hängiven anhängare av det numera föga framgångsrika engelska fotbollslaget Millwall.

Sannfinnarnas enormt växande popularitet fick redan under år 2010 praktiska konsekvenser i den finländska politiken trots att säkra besked om tendensens faktiska styrka fås först i riksdagsvalet på våren 2011. Särskilt socialdemokraterna, men i viss mån också centern och samlingspartiet, började på vissa punkter ansluta sig till eller åtminstone närma sig sannfinnarnas strävanden för att ta udden av deras frammarsch. Socialdemokraternas motstånd mot stödet till Grekland och Irland hade kanske varit mindre utan konkurrensen från sannfinnarna.

Tydligast syntes oron för sannfinnarnas hägrande valseger i utlänningspolitiken. Också här var det socialdemokraterna som gick längst. Riksdagsgruppens ordförande Eero Heinäluoma gick i april ut med uppfattningen att Finland inte längre kan acceptera invandring av arbetskraft "som tar jobben av finländare". Och partiledaren Jutta Urpilainen deklarerade att invandrarna måste inse att det gäller att leva som finländarna gör i Finland. De här sdp-markeringarna föranledde först skarpa fördömanden från t.ex. statsminister Matti Vanhanen, men senare kom både centern och samlingspartiet med ställningstaganden som nära anslöt sig till det som sagts från sdp-håll.

Debatten på Internet utvisar klart att det finns många som rent ut sysslar med att utså utlänningshat i landet. En sannfinländsk lokalpolitiker startade på Facebook en grupp vars medlemmar deklarerade att de var "beredda att ta

sitt straff för att ha mördat migrationsminister Astrid Thors". Lokalpolitikern dömdes i slutet av året till böter för sitt tilltag.

Snabb återhämtning i ekonomin

Finanskrisen slog hårt även mot Finland år 2009. Bruttonationalprodukten minskade med hela 7,8 procent då, vilket var en rekordstor tillbakagång. I slutet av år 2010 visade det sig emellertid att den finländska ekonomin återhämtat sig snabbt och på bred bas.

Enligt finansministeriets beräkningar växte den finländska bruttonationalprodukten under år 2010 med 3,2 procent. För år 2011 förutspås en tillväxt på 2,9 procent. Den finländska statshushållningen dras emellertid som en följd av krisen med ett stort budgetunderskott. Statsbudgeten för år 2011 balanseras med lån på 8,3 miljarder euro och statsskulden stiger år 2011 till 85 miljarder euro, vilket är 30 miljarder euro mer än år 2008.

Regeringen Kiviniemi höjde energiskatterna med totalt 700 miljoner euro i budgeten för 2011 och införde också en skatt på godsaker samt höjde skatten på läskedrycker. Däremot skärptes inte inkomstbeskattningen.

Den goda ekonomiska tillväxten minskar problemen i någon mån, men nästa regering blir säkert tvungen att ta till hårda och impopulära åtgärder för att smånigom få statshushållningen i balans igen. Politikerna fick redan i slutet av år 2010 en hel del kritik för att de så här inför nästa riksdagsval undviker att ge klart besked om vad som förestår för medborgarna.

Utmarsch ur kyrkan

En TV-debatt om homosexualiteten, och särskilt den evangelisk-lutherska kyrkans inställning till den, blev ett av höstens största samtalsämnen i Finland. De direkta anledningarna till debatten var justitieminister Tuija Brax (grön) besked om att hon utreder möjligheterna att stifta en lag om könsneutrala äktenskap och i viss utsträckning också en religiöst inspirerad gasattack mot sammarens s.k Pride-parad i Helsingfors.

Det som tydligt väckte mest känslor i TV-debatten var en markering av kristdemokraternas ordförande Päivi Räsänen. Hon sade ungefär att homosexuella människor inte får diskrimineras, men att utlevd homosexualitet är och förblir en synd enligt kyrkans lära. Många upplevde det som ett direkt hjärtlost uttalande. Följden blev något av en massflykt från kyrkan. I slutet av året visade det sig att hela 81.000 personer skrivit ut sig ur den evangelisk-lutherska kyrkan under år 2010. Det var ungefär dubbelt så många som året innan.

Senare på hösten tvistade kyrkomötet länge om hur kyrkan skall förhålla sig till homosexuella förhållanden. Slutresultatet blev med rösterna 78-30 en kompromiss enligt vilken informella bönestunder kan hållas med homosexu-

Kristdemokraternas ordförandes uttalande om homosexuella ledde till massflykt ur kyrkan.

Teckning: Wilfred Hildonen.

ella par. Många var för en betydligt liberalare linje än så, men de accepterade kompromisslösningen för att undvika alltför upprivande reaktioner på konservativt håll.

Intrycket är att den finländska evangelisk-lutherska kyrkans ledning kämpar med trycket från såväl ett allt mera moralliberalt samhälle som en mer eller mindre fundamentalistisk minoritet inom kyrkan, som fortfarande har svårt att acceptera kvinnliga präster och som inte vill välsigna homosexuella förhållanden. Liberala vindar blåste dock i höstens kyrkliga församlingsval och i valet av ny biskop i Helsingfors. Med Irja Askola fick Finland sin första kvinnliga biskop.

Turbulens kring svenskan

Sedan blev det stor debatt också om svenska språket i allmänhet och särskilt den obligatoriska undervisningen i svenska i de finska skolorna. Inom den stora finskspråkiga folkmajoriteten är en klar majoritet för slopande av detta tvång till förmån för fritt val av språk i skolorna.

Svenskan klassas ju som nationalspråk i Finland och den femprocentiga svenskspråkiga folkminoriteten har enligt grundlagen rätt till offentlig service på sitt modersmål. Det fungerar inte längre riktigt i praktiken trots att alltså alla finskspråkiga studerat svenska i skolan. Orsaken är säkert främst den negativa attityd till "tvångssvenskan" som brett ut sig på finskspråkigt håll.

På senare år har det svenskspråkiga haft en del motgångar i Finland. Svenskan

har slopats som obligatoriskt ämne i studentexamen och helsvenska enheter på olika håll inom förvaltningen har gjorts tvåspråkiga eller blivit indragna.

Det som alldeles särskilt fick språkdebatten att flamma upp igen under år 2010 var statsminister Mari Kiviniemis envetna försök att administrativt hänföra den tvåspråkiga staden Karleby till den helfinska större orten Uleåborg i stället för till tvåspråkiga Vasa i svenska Österbotten. Det handlade kanske mest om att stärka centerns positioner i Uleåborgstrakten, men aktionen stoppades av justitiekansler Jaakko Jonkka och riksdagens grundlagsutskott med hänvisning till den svenska språkminoritetens grundlagsfästa rättigheter.

Som en följd av det förekom det från ledande centerhåll upprörda uttalanden om hur motivationen att försvara svenskans och de svenskspråkigas ställning försvagats av det inträffade och statsministern gick sedan ut med ett förslag enligt vilket den obligatoriska svenskundervisningen kunde bytas ut mot undervisning i ryska i kommunerna längs Finlands östgräns. Det förslaget applåderades sedan av ryske regeringschefen Vladimir Putin under en presskonferens i S:t Petersburg.

På samlingpartiets partikongress i juni röstades ett krav på slopande av "tvångssvenskan" litet oväntat igenom med rösterna 284-281. Partiordförande Jyrki Katainen meddelade emellertid omedelbart att det beslutet inte kommer att föranleda några som helst åtgärder från hans sida.

*Turbulens kring svenska språkets ställning.
Teckning: Wilfred Hildonen.*

Det framgick sedan att det också bland finlandssvenskarna själva finns en opinion enligt vilken det med tanke på språkfreden skulle vara bäst att ge upp tvånget att studera svenska i de finska skolorna. Svenska folkpartiets ledning avvisade dock bestämt den uppfattningen med att ett sådant steg bara skulle leda till nya krav på nedmontering av svenska språket i Finland.

Den trängda finlandssvenskheten kan ändå räkna med stöd också från inflytelserikt finskspråkigt håll. Expresident Martti Ahtisaari och f.d. statsministern Paavo Lipponen har engagerat sig i arbetsgrupper som skall verka för bevarande av det svenskspråkiga – inklusive "tvångssvenskan" – i Finland.

ARNA SCHRAM

POLITIK OG ØKONOMI I ISLAND 2010

2010 var ikke noget nemt år for den islandske regering hvor dens støtte blandt befolkningen kom helt ned på 30 % ifølge opinionsundersøgelser.

Journalisten Arna Schram ser tilbage på et begivenhedsmættet år hvor befolkningen måtte til stemmeurnerne hele tre gange. Der er udsigt til hyppige valg også i 2011.

Gøgler bliver borgmester

Stemmeoptællingen efter kommunalvalget i maj 2010 bød på mange overraskelser. Størst opmærksomhed fik en ny komikerliste der stillede op i Reykjavik med en kendt gøgler i spidsen. Listen blev en rigtig stemmesluger og fik seks ud af 15 mandater i borgerrepræsentationen.

Listen kaldte sig selv Det Bedste Parti og et af de vigtigste valgløfter var at den ville bryde alle sine valgløfter efter valget. Kandidaterne lovede ”bæredygtig gennemsigtighed“, gratis håndklæder for svømmehallernes badegæster og en isbjørn i Husdyrparken, for blot at nævne nogle løfter der allerede er blevet brudt.

Det Bedste Parti ville således gøre grin med politikere og de politiske partier, i hvert fald i starten, men efterhånden som valgkampen skred frem og listen ifølge opinionsundersøgelserne så ud til at få mange stemmer oplevede mange en ændret kurs blandt listens talsmænd da de begyndte at tage sig selv en anelse for højtideligt. Det lagde dog ikke nogen dæmper på vælgertilslutningen og ingen var formentlig mere overrasket end selve Det Bedste Parti da stemmerne var talt op. Partiet kom, så og sejrede.

Det var ikke første gang en komikerliste stillede op i Island men de var aldrig før blevet valgt ind. Men grobunden for Det Bedste Parti var til stede i Reykjavik. Det økonomiske sammenbrud har skabt generel mistro og endda vrede overfor de traditionelle politiske partier og mange vælgere valgte at straffe dem ved at give dem den kolde skulder og stemme på gøglerlisten.

Selvstændighedspartiet, Den Socialdemokratiske Alliance og Venstrepartiet - de grønne gik tilbage i Reykjavik. Det samme gjorde Det Progressive Parti (Framsókn) og Det Liberale Parti (Frjálslyndi flokkurinn) der nærmest blev udtrædet og ingen mandater fik. Selvstændighedspartiet mistede borgmesterposten.

Hurtigt efter valget fandt Det Bedste Parti og Den Socialdemokratiske Alliance sammen og dannede et nyt flertal i borgerrepræsentationen med gøg-

”Jeg ved det ikke, det virker så forkert at ødelægge en god punchline med at spørge hvad de hellere vil: forhøje kommunalskatten, forhøje serviceafgifterne eller skære ned.“ Tegning: Halldór Baldursson.

leren Jón Gnarr på borgmesterposten. Hvilket de fleste havde opfattet som en vittighed blot nogle få måneder tidligere. Det der ventede den nye borgmester og hans flertal kunne dog ikke få dem til at trække på smilebåndet. Ligesom landets øvrige kommuner stod Reykjavik overfor mange udfordringer, såsom lavkonjunktur, gæld og mindre indtægter pga. borgernes lavere indtjening, hvilket krævede nedskæringer og takstforhøjelser. Det Bedste Parti ville nok have foretrukket at overtage magten i lysere tider.

Det såkaldte fireparti, dvs. Selvstændighedspartiet, Den Socialdemokratiske Alliance, Venstrepartiet – de grønne og Det Progressive Parti gik generelt en del tilbage ved kommunevalget hvor de måtte bøde for det økonomiske sammenbrud. Også andre steder end i Reykjavik var vælgerne skeptiske overfor de traditionelle partier og så sig om efter nye alternativer.

Ministre anklages for forsømmelighed

Altingets undersøgelseskomité, der fik til opgave at kortlægge årsagerne til banksektorens kollaps, afleverede sin rapport i ni bind i april måned. Rapporten retter en skarp kritik mod bankernes ejere og revisorer, Centralbanken, regeringen og tilsynsmyndighederne.

Komitéen konkluderer, at tidligere statsminister Geir H. Haarde, tidligere finansminister Árni M. Mathiesen og tidligere handelsminister Björgvin G. Sigurðsson havde udvist forsømmelighed i deres arbejde ”idet de undlod at

reagere tilbørligt på den overhængende fare for islandsk økonomi der skyldtes bankernes forværrede situation“.

Tidligere udenrigsminister, Ingibjörg Sólrún Gísladóttir, ansås ikke for at have udvist forsømmelighed eftersom hendes ministerium ikke beskæftigede sig med love og regler om finansiell virksomhed.

Komitéen anså endvidere at Finanstilsynets tidligere direktør, Jónas Fr. Jónsson og Centralbankens tidligere direktører, Davíð Oddsson, Eiríkur Guðnason og Ingimundur Friðriksson, havde forsømt at følge op på love og regler om finansiell virksomhed og tilsyn med denne.

Tidligere statsminister stilles for Rigsret

Altinget nedsatte efterfølgende et udvalg bestående af ni parlamentarikere der skulle forholde sig til hvorvidt førnævnte ministre skulle stilles for Rigsret for brud på ministeransvarsloven. Statsanklageren fik til opgave at undersøge hvorvidt de øvrige personer der nævnes i undersøgelseskomitéens rapport, herunder Centralbankens og Finanstilsynets direktører skulle stilles for domstolene. Efter to måneder konkluderede statsanklageren, at der ikke var grundlag for at indlede en straffeundersøgelse af de fire.

Altingets parlamentarikerudvalg tog sig derimod længere betænkningstid og i midten af september stod det klart at udvalget var splittet i tre i sin indstilling til hvorvidt der skulle rejses en sag. Venstrepartiet – de grønne, Det

Geir H. Haarde læser op af Altingets granskningsrapport: ”Rolig! Nu må vi snart komme til kapitlet hvor der står at det hele bare var en ond drøm.“ Tegning: Halldór Baldursson.

progressive parti og Bevægelsens repræsentanter mente at fire forhenværende ministre, dvs. statsministeren, finansministeren, handelsministeren og udenrigsministeren skulle stilles for Rigsret ”pga. strafbar adfærd i deres embedsførelse“. Socialdemokraternes repræsentanter mente, at blot tre ministre, dvs. de førnævnte ministre på nær handelsministeren, skulle stilles for Rigsret, mens Selvstændighedspartiets repræsentanter intet grundlag fandt for at rejse en retssag.

De tidligere ministre blev anklaget for adskillige forseelser, frem for alt brud på ministeransvarsloven. Deres omgåelse af loven skulle være sket med forsæt eller skyldes overvældende skødesløshed. Socialdemokraternes repræsentanter mente ikke at handelsministeren skulle stilles for Rigsret da hans reelle magt ikke havde været proportional med hans magt ifølge loven bl.a. fordi han systematisk var blevet holdt uden for al informationsstrøm og beslutninger. Samtlige tidligere ministre erklærede sig uskyldige.

Parlamentets medlemmer måtte tage stilling til hvorvidt de tidligere ministre skulle stilles for Rigsret. Dette skabte naturligvis en vis nervøsitet i Altinget da sagen drejede sig om tidligere kolleger i regeringen, parlamentet eller partipolitisk arbejde. Atmosfæren var derfor højspændt under afstemningen der endte med at Geir H. Haarde alene skulle stævnes for Rigsret. De øvrige slap på et hængende hår. Selvstændighedspartiet rasede over afstemningen og påpegede at de fire stemmer, der afgjorde at Haarde alene sad i fedtefadet, kom fra partiets tidligere koalitionspartner, Den Socialdemokratiske Alliance.

I skrivende stund er rigsretssagen mod Geir H. Haarde endnu ikke indledt.

Stor tilstrømning til en grundlovgivende forsamling

I kølvandet af det finansielle sammenbrud var politikerne begyndt at tale om nødvendigheden af en grundlovgivende forsamling der skulle revidere grundloven. Man anså det for nødvendigt at revidere dette fundament for den statslige forvaltning.

Altingets samtlige partier på nær Selvstændighedspartiet støttede tanken om en grundlovgivende forsamling og i foråret 2010 fremlagde statsminister Jóhanna Sigurðardóttir for anden gang et lovforslag om en grundlovgivende forsamling der blev vedtaget i sommermånederne med samtlige stemmer på nær de konservative.

Der blev udskrevet valg i efteråret 2010 og ifølge planen skulle en folkevalgt forsamling bestående af 25 personer træde sammen den 15. februar 2011. Ifølge loven skulle forsamlingen have afsluttet sit arbejde senest den 15. juni i år i form af et godkendt lovforslag til en ny forfatningslov. Lovforslaget skulle videresendes til Altingets behandling og derfra til en direkte folkeafstemning hvor den enten blev godkendt eller underkendt.

Da opstillingsfristen udløb, viste det sig at ikke færre end 525 personer stil-

lede op til den grundlovgivende forsamling mens tre personer valgte at trække deres kandidatur tilbage. Det var væsentlig flere end nogen havde forudset og gjorde det vanskeligere for den enkelte kandidat at gøre sig bemærket.

Derudover vanskeliggjorde det gennemførelsen af valget. Det kostede en del hovedbrud at udtænke en stemmeseddel der rummede de mange navne.

Kandidatskarens størrelse har formentlig medvirket til hvor begrænset den offentlige debat blev om eventuelle ændringer af grundloven, fokus og retning. Medierne koncentrerede sig næsten udelukkende om valgets udformning mens en saglig debat om grundlovens indhold aldrig nåede at skære igennem. Dette var sikkert en medvirkende årsag til at så mange valgte at blive hjemme på valgdagen. Valgprocenten var blot 36 %, den laveste i demokratiske valg siden republikkens oprettelse.

De fleste af de valgte 25 personer var i forvejen kendte i offentligheden. Dermed var vejen dog ikke banet for den grundlovgivende forsamling. Et par privatpersoner indgav en klage over valgets gennemførelse og i januar, blot nogle få uger inden forsamlingen skulle kaldes sammen, erklærede Højesteret valget til den grundlovgivende forsamling for ugyldigt. Der blev henvist til nogle procedurefejl der skabte tvivl om valgets sikkerhed og anonymitet. Nummereringen og distribution af stemmesedlerne kunne f.eks. teoretisk gøre det muligt at spore stemmesedlerne tilbage til den enkelte vælger. Der blev også gjort anmærkninger om udformningen af papskillelægge og stemmebokse.

I skrivende stund er den grundlovgivende forsamling skæbne uafgjort.

Icesave: Den uendelige historie

Ved årets begyndelse blev spotlyset atter engang rettet mod Icesave-sagen, der handler om hvorvidt og i så fald hvorledes statskassen skal påtage sig ansvaret for en minimumsgaranti til de kunder, der havde penge indestående på Landsbankis Icesave-konti i Storbritannien og Holland.

De britiske og hollandske myndigheder har allerede udbetalt disse garantier til indlånerne men i december 2008 besluttede Altinget at indlede forhandlinger med de to lande om en refusion af disse beløb til trods for at placeringen af de juridiske forpligtelser ikke var afgjort.

En ny Icesave-aftale forelå i efteråret 2009 og blev godkendt med et knapt flertal i Altinget. Dermed var sagen dog ikke afgjort. Islands præsident, Ólafur Ragnar Grímsson, valgte ikke at stadfæste loven med sin underskrift med henvisning til den store modstand mod loven ude i samfundet. Cirka en fjerdedel af den valgberettigede befolkning havde skrevet under på en opfordring til præsidenten om ikke at stadfæste loven og ifølge opinionsundersøgelser var et overvældende flertal af befolkningen af samme opfattelse.

Hermed gjorde præsidenten for anden gang brug af sin grundlovsfæstede ret til at sende et lovforslag til folkeafstemning. Første gang i sommeren 2004

drejede det sig om en ny medielov.

En folkeafstemning blev afholdt i begyndelsen af marts, noget der skabte stor opmærksomhed i internationale medier, især i Storbritannien og Holland, hvor man sendte journalister til Island for at dække afstemningen. Icesave-aftalen blev underkendt med et overvejende flertal af stemmerne. Over 93 % af stemmerne sagde nej. Valgdeltagelsen var 62,7 %.

En ny forhandlingsrunde blev indledt med Storbritannien og Holland hvor Islands delegation nu var skiftet ud med nye medlemmer. En ny aftale blev fremlagt i december 2010. Den var væsentligt mere fordelagtig end den som befolkningen havde underkendt tidligere på året, især angående rentesatserne. Den nye aftale fik derfor en større opbakning i Altinget og Selvstændighedspartiets formand, Bjarni Benediktsson, skabte stor opmærksomhed da han meddelte at han ville stemme for aftalen. Hans parti havde nemlig markeret sig som de største kritikere af forhandlingerne.

Aftalen blev forelagt Altinget i form af et lovforslag i lighed med forrige års procedure og denne gang blev den godkendt med 44 stemmer mod 16. Det Progressive Parti og Bevægelsen stemte imod såvel som enkelte medlemmer af Selvstændighedspartiet og Venstrepartiet – de grønne. Og historien gentog sig. Ólafur Ragnar Grímsson meddelte i februar 2011 at befolkningen burde afgøre sagen. Hans beslutning skabte meget lidt begejstring i regeringen og på gaden talte man om at præsidenten havde undermineret Altingets magt. I denne omgang står befolkningen dog overfor et klarere valg end tidligere; enten godkendes aftalen eller så går sagen for domstolene. Det anses med andre ord ikke for muligt at genoptage forhandlingerne.

Undlod at stemme om finansloven

Finansloven for 2011 blev forelagt Altinget i begyndelsen af oktober og

*Icesave-forpligtelsernes
magre græsgange.
"Kan man hvad man
vil?" Tegning: Halldór
Baldursson.*

var ikke nogen munter læsning. Finansminister Steingrímur J. Sigfússon kaldte den en sammenbrudsfinanslov da krisens følger slår tydeligt igennem. Udgangspunktet er et finansunderskud på 36 milliarder islandske kroner.

Det der vakte størst opsigt var forslag om kraftige nedskæringer i sygehussektoren over hele landet. Medierne berettede om ansatte på flere sygehuse der var brudt sammen da de modtog nyhederne da masseopsigelser ikke kan undgås hvis man skal kunne imødekomme kravene om besparelser. Regionalpolitiske synspunkter vejede tungt i debatten idet man frygtede at provinsen ville blive særligt udsat for de store nedskæringer i sundhedssektoren.

Lovforslaget undergik en del ændringer under Altingets behandling hvor de største bestod i at mildne kravene om nedskæringer på landets sygehuse. Mange var af den mening at regeringen ikke gik langt nok, de mest markante kritikere var tre medlemmer af det ene regeringsparti, Venstrepartiet – de grønne; Lilja Mósésdóttir, Atli Gíslason og Ásmundur Daði Einarsson. De ønskede større skatteforhøjelser og mindre nedskæringer.

De tre tilhører den såkaldte urolige afdeling i Venstrepartiet – de grønne og har gentagne gange sejlet mod strømmen i regeringens mærkesager, herunder samarbejdet med Den Internationale Valutafond og optagelsesforhandlingerne med EU.

Derfor var det måske ikke overraskende at de tre altingsmedlemmer undlod at stemme da finansloven blev færdigbehandlet i Altinget. Det er første gang at medlemmer af regeringspartier undlader at stemme for en finanslov. Nogle valgte at fortolke dette som et mistillidsvotum til regeringen. De tre blev også kritiseret kraftigt af deres egne partifæller, ikke mindst partiets formand, finansminister Steingrímur J. Sigfússon. Han gik endda så vidt som til at sige, at de ikke kunne fortsætte i partigruppen som om intet var hændt. Indtil videre sidder de dog stadigvæk i partigruppen selv om de bliver mødt med voksende irritation blandt de øvrige medlemmer hvor de somme tider går under benævnelsen regeringsoppositionen.

Inflationen aftager

Den islandske økonomi har været præget af dyb lavkonjunktur lige siden økonomien brød sammen i efteråret 2008. Personer og virksomheder har mistet ejendomme, gældsætningen er steget, lønnen er faldet og mange har mistet deres arbejde. Derfor kan det ikke overraske at privatforbruget har været minimalt siden økonomien brød sammen. Det forventes dog at stige med ca. 2,6 % i 2011.

Det offentlige forbrug hos statskassen, socialsikringen og kommunerne er også faldet og forventes at reduceres yderligere i de kommende år. Mindsningen forventes at udgøre 4,3 % i 2011. Regeringens samarbejde med Den Internationale Valutafond drejer sig bl.a. om at sikre statskassens

bæredygtighed. Dette kræver øget mådehold, nedskæringer i statens udgifter og skatteforhøjelser. Målet er at statens finanser står i sorte tal i 2013.

Arbejdsløsheden steg støt i kølvandet af det økonomiske sammenbrud og i det første kvartal af 2010 var den oppe på 9 %. Den gik lidt tilbage i årets andet kvartal men steg igen i det sidste halvår. Islands Statistiks økonomiske prognose forudsiger økonomisk vækst og fald i ledigheden i 2011.

I 2010 formindskedes inflationen i hurtig takt. Ved årets begyndelse var den 6,6 % men i december var den nede på 2,5 %. Den faldende inflation kan hovedsageligt forklares med en gunstig kursudvikling. Til gengæld steg brugerbetalingen af offentlige ydelser. Den gennemsnitlige inflation i 2011 ventes at blive 2,3 %. Prognosen forudsætter stabil kurs og moderate lønforhøjelser men i slutningen af 2010 udløb de vigtigste overenskomster i landet.

En regeringsrokade

Regeringen stod overfor mange udfordringer i løbet af året der gik. Det kræver sin mand at grave befolkningen ud af den krise der fulgte i kølvandet af det økonomiske sammenbrud i 2008. Det blev ikke lettere af, at enkelte medlemmer af Venstrepartiet – de grønne gik imod regeringens politik i flere vigtige sager, herunder samarbejdet med Den Internationale Valutafond, optagelsesforhandlingerne med EU og regeringens finanspolitik. Derfor rådede der ofte usikkerhed om hvorvidt regeringen ville få sine sager igennem Altinget.

En regeringsrokade fandt sted i begyndelsen af september samtidig med at nogle ministerier blev slået sammen. Antallet af ministre blev sat ned fra 12 til 10. De udenomsparlamentariske ministre, Ragna Árnadóttir og Gylfi Magnússon, samt Kristján Möller og Álfheiður Ingadóttir forlod deres ministerposter. De blev afløst af Ögmundur Jónasson, som overtog det nye Indenrigsministerium, der dækker justitsvæsenet, menneskerettigheder, trafik og kommunerne, og Guðbjartur Hannesson, der overtog det nye Velfærdsministerium, der dækker social-, socialsikrings- og sundhedsanliggender. Árni Páll Árnason forlod Social- og socialsikringsministeriet og overtog Økonomi- og handelsministeriet.

Oversættelse fra islandsk:

Erla Sigurðardóttir

HARALD STANGHELLE

DEN NYE HØYREBØLGEN

Politikk og økonomi i Norge i 2010

Den rødgrønne regjeringen i Norge har hatt mange problemer å stri med i 2010. Det har vært konflikter innad mellom de tre partiene.

Meningsmålingene viser at vi har fått en ny høyrebølge i Norge, men også at de to partiene på høyresiden vil ha store problemer med å samarbeide. Flere småpartier har også vært rammen av skandaler.

Aftenpostens politiske redaktør gir en oversikt over både store og små saker som preget politikken i 2010.

Det har ikke akkurat vært så mye å glede seg over for den rødgrønne regjeringen det siste året. Problemkatalogen kan virke lang som et vondt år, mens meningsmålingene peker nese av de tre regjeringspartiene. Den politiske håndverkeren Jens Stoltenberg kalles både tafatt og visjonsløs, og også innenfor de rødgrønnes krets etterlyses regjeringens store prosjekt.

I en slik støyende kontekst valgte statsminister Jens Stoltenberg å bruke sin årlige oppsummering med mediene før jul til å hylle alle de små hverdagsbeslutningene som aldri kommer til å få en plass i historiebøkene. Beslutninger som hver for seg ikke betyr all verden, men som samlet gjør samfunnet bedre. Dette politiske hverdagsarbeidet er undervurdert, mente Jens Stoltenberg.

Det kan han ha rett i, og det er interessant at det er dette budskapet han valgte seg i en turbulent tid. For det er jo ikke akkurat de mange hverdagsbeslutninger politiske motstandere, opinionen og mediene ofrer så mange tankene. Hos de fleste er det toppsakene og konfliktene det letes etter, mens Stoltenberg gjerne viser seg frem som en politiker som elsker arbeidet i den beslutningsmaskin en regjering er.

I norsk politisk historie vil trolig 2010 gå inn i historien som året da den store pensjonsreformen ble endelig vedtatt, slik 1967 er skrevet inn som året da vi fikk folketrygd. Reformen bygger på et bredt politisk forlik, og det har vært arbeidet med den over mange år. Et hovedtrekk ved den er at det skal lønne seg å stå lenger i arbeid enn med dagens ordning, samtidig som det har vært viktig ikke å svekke ordningene for de gruppene som av forskjellige grunner har behov for tidligpensjon. Det faktum at levealderen øker er et europeisk fenomen, og også i Norge har man lenge vært opptatt av de utfordringene dette skaper i løpet av de nærmeste tiårene.

Pensjonsreformen er et av svarene på dette.

Et annet er arbeidet med den såkalte samhandlingsreformen for helsevesenet. Her er ennå ikke regjeringen ferdig med sitt arbeid, men forholdene i helsevesenet har stått sentralt i den politiske debatten det siste året. Både kvalitet, behandlingstilbudene og ikke minst pengebruken. Regjeringens mål er at samhandlingsreformen skal gi langsiktige svar på en del av kritikken, men viktigere er det nok at den er ment å tegne et bilde av en viss nyorganisering av helsevesenet, samt de rammer man skal arbeide innenfor.

*

Det er nok likevel enkeltsakene som driver frem debatten – også på dette omfattende og kompliserte området. 2010 ble året da striden om de norske lokalsykehusene skjøt fart. Norge har et relativt desentralisert sykehusvesen. De ansvarlige helseforetakene har lenge ønsket en viss sentralisering. Et argument er økonomi og ressursutnyttelse, et annet er helsefaglige råd om at behandlingsstandarden er bedre på sykehus der legene utfører en viss mengde av de forskjellige behandlingene. Det gjelder for eksempel fødsler.

Tross dette har den folkelige motstanden vært intens mot nedlegging av lokale sykehus og fødestuer. Det har vært organisert protestturer til Oslo fra flere fylker, ikke minst vestland fylket Sogn og Fjordane. Og da helseministeren besøkte Molde i Møre og Romsdal før jul – som opplever stor usikkerhet om fremtiden til byens sykehus – var stemningen så opphetet at det nesten ble umulig for statsråden å komme til orde.

Denne stemningen reflekteres selvsagt i mediene, og bidrar til å skape et inntrykk av at det er stor støy rundt en regjering som ofte sliter med å finne interne kompromisser mellom de tre partiene – Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet – som utgjør den. Slik trekkes vanskelige avgjørelser ut i langdrag også i saker som i seg selv ikke er spesielt store.

Det siste året har det vært en rekke slike saker. De har både ført til at regjeringspartiene sliter på meningsmålingene, og at det er vanskelig å få øye på Stoltenberg-regjeringens mer langsiktige politikk.

En slik sak dreide seg om utbygging av en kraftlinje i Hardanger – et område som med den naturskjønne Hardangerfjorden nærmest har en ikonisk status både for nordmenn og de mange turistene som finner veien hit.

Norges nest største by, Bergen, har lenge hatt en utsatt kraftforsyning, og det er bakgrunnen for at man ønsker å bygge en ny og mer robust linje for overføring av elektrisk kraft. Denne var planlagt gjennom noen av de mest kjente områdene i Hardanger. I juli 2010 satte Olje- og energidepartementet sitt godkjentstempel på planene, og regjeringens folk insisterte på at saken nå var avgjort. Det gjaldt også for SV, som internt hadde vært mot en slik utbygging.

Men vedtaket utløste en enorm proteststorm i det vanligvis så sommerstille

Framferden i Hardanger. Tegning: Inge Grørdum.

politiske Norge. Debatten ble nærmest kuppet av motstanderne som effektivt fikk gjennomslag for uttrykket ”monstermaster”. Regjeringen ble satt under et enormt press fra en allianse av lokale motstandere i Hardanger, egne tilhengere både der og ellers på Vestlandet, klassiske naturverninteresser og ivrige medier.

Etter uker med press måtte Jens Stoltenberg gi seg. Utbyggingen ble lagt på is, mens fire ekspertutvalg fikk i oppdrag å utrede kraftforsyningssituasjonen til Bergensområdet, sjøkabel som et alternativ til master på land, samt flere andre aspekter.

Utvalgene presenterte sine konklusjoner i februar 2011, og ble tolket i retning av at det blir for dyrt og usikkert å satse på sjøkabel. Med visse modifikasjoner ble det i mars fattet et endelig vedtak som ligner på det fra i fjor sommer.

Men det er slett ikke sikkert at sommerens protester kommer til å gjenta seg med samme intensitet. Det kan ha sammenheng med at det nå er visshet for at andre alternativ enn ”monstermaster” er grundig utredet. Noen har dessuten pekt på at det var en taktisk dumhet å lansere vedtaket om den planlagte kraftlinjen i sommervarme juli, mens Hardanger fremstår på sitt vakreste og tanken på vinterens kulde er usedvanlig fjern.

I alle fall viser meningsmålinger fra februar at motstanden mot ”monstermaster” er mye mindre nå, og flere av sommerens kritikere har skiftet side.

Slik kan denne saken komme til å gå inn i historien som en av dem som

regjeringen kunne unngått ved å ta på alvor den tidlige kritikken mot saksbehandling, i kombinasjon med en større bevissthet i forhold til når og hvordan en vanskelig avgjørelse bør presenteres.

Etter avgjørelsen gikk olje- og energiminister Terje Riis-Johansen av. Ikke som en direkte konsekvens av denne saken, men det samlede trykket mot ham var nok sterkt medvirkende til at han forlot rikspolitikken til fordel for fylkespolitikk i hjemfylket Telemark.

Riis-Johansen ble erstattet av den 34 år gamle Ola Borten Moe – også han fra Senterpartiet. Han er barnebarn av tidligere statsminister Per Borten. Borten Moe har gjort en kometkarriere i norsk politikk. På årets landsmøte i Senterpartiet vil han bli valgt til nestleder. Ola Borten Moe er et navn alle som følger med i norsk politikk bør merke seg.

*

Det er blitt en del saker av nettopp denne typen for Stoltenberg-regjeringen. Den snubler på en måte som nesten er oppsiktsvekkende for politikere med lang og solid erfaring, både som politiske håndverkere og i møtet med konfliktsøkkende medier.

En mye mer bagatellmessig, men likevel støyende sak oppstod da det ble kjent at fire statsråder hadde mottatt gaver til en verdi som gjorde at gavene ikke burde aksepteres som symbolske og personlige. Det gjaldt tepper mottatt under besøk i Afghanistan og dyre armbånd to statsråder hadde fått i forbindelse med skipsdåper. Sakene utløste en nokså forutsigbar debatt om forskjellen mellom liv og lære.

Mye mer alvorlig var det da det ble avslørt at et av regjeringspartiene, Senterpartiet, hadde mottatt pengegaver under valgkampen 2009 som var i strid med loven. Det ble videre avslørt at man også hadde operert med det som i praksis var fiktive fakturaer for å skaffe uberettigede inntekter.

Den meget spesielle situasjonen oppstod at Økokrim – det norske politiets spesialenhet for økonomisk kriminalitet – ble satt til å etterforske et av regjeringspartiene. Etterforskningens konklusjon var at Senterpartiet hadde brutt loven, og ble ilagt en større bot.

Når dette likevel ikke fikk noen konsekvenser for partileder Liv Signe Navarsete er grunnen at det ble klarlagt at ulovlighetene var organisert av partiets tidligere generalsekretær. Han ble da også ilagt en bot. Men saken skadet Senterpartiet, ikke minst fordi den var det eneste som ble forbundet med partiet gjennom flere måneder.

Nå håper partiet at den skal være ute av verden – trolig blir det håpet oppfylt.

*

Ulovlig norsk het en bok som vakte stor oppsikt i Norge i fjor. Den var skrevet av en ung kvinne fra Kaukasus som kalte seg Maria Amelie. Sammen med sine foreldre kom hun som asylsøker til Norge for flere år siden. Hele familien fikk avslag på søknadene om asyl, og har siden levd i skjul på forskjellige steder i Norge.

Maria Amelie lærte seg perfekt norsk, tok høyere utdanning og utgav altså bok – hele tiden som ”ulovlig norsk”. Etter bokutgivelsen ble hun av ukeavisen *Ny Tid* – med ståsted på den norske venstresiden – kåret til ”årets nordmann”. Hun opptrådte på fjernsyn, skrev avisartikler og holdt foredrag. Etter et av disse – på Nansenskolen på Lillehammer – ble hun i januar 2011 arrestert med sikte på at hun skulle sendes tilbake til Russland.

Det utløste en veritabel protest- og mediestorm. Fremgangsmåten skapte sterke reaksjoner, men mest ble det nok reagert på at et så velintegret menneske ble kastet ut av landet. Spesielt fordi hun var her som en konsekvens av at foreldrene hadde tatt henne med seg hit som mindreårig.

Saken preget mediebildet, og statsminister Jens Stoltenberg gikk sterkt ut til forsvar for at reglene måtte følges og prinsippet om likebehandling holdes i hevd. Derfor måtte også en velintegret ung jente ut av landet.

De sterke reaksjonene – og SVs press innad i regjeringen – førte imidlertid til en hastebehandling av en regelendring som innebærer at mennesker som er sendt ut av landet, i gitte tilfeller kan søke om arbeidsinnvandring uten den ”karantenetid” som til nå har vært absolutt.

Maria Amelie måtte reise til Moskva. Der er hun i skrivende stund, men med jobbtilbud i Norge er det bare et tidsspørsmål før hun er tilbake igjen.

For Stoltenberg-regjeringen ble dette nok en sak der et høyt støynivå overdøvet de lange linjene i politikken. I alle fall for en stund. For mens meningsmålinger i den første fasen av saken viste stor sympati for Maria Amelie og hennes sak, så snudde stemningen etter et par uker. De første partimålingene etter saken viste fremgang for Arbeiderpartiet. Dessuten mente et flertall av velgerne at statsminister Jens Stoltenberg hadde håndtert den godt.

I skrivende stund (mars 2011) er det en annen sak som påkaller interessen, nemlig mulig oljeutvinning i Lofoten og Vesterålen. I et par år nå har det vært antydning at dette er en sak som kan føre til at den rødgrønne koalisjonen går i oppløsning. Meget sterke krefter innenfor både Arbeiderpartiet og LO ønsker nå den konsekvensutredning som er en forutsetning for å si ja til oljeutvinning. Både Senterpartiet og SV er sterke motstandere av dette. Det arbeides med et kompromiss som begge kan leve med, men det er usikkert hva resultatet vil bli. Det eneste som er sikkert er at uansett resultat vil dette være en av de saker som skaper debatt denne våren.

*

Økonomisk sett går AS Norge egentlig strålende. Både arbeidsløshet og rente er fortsatt rekordlav, og folk flest ser optimistisk på fremtiden. Det samme gjør næringslivet, viser flere ferske undersøkelser.

Kontrasten til mange andre europeiske land er slående, men dette gir ikke regjeringspartiene velgergevinst. I Norge vinnes ikke valg på god drift, men på forventninger om enda bedre tider. Men det er ikke selvsagt at det går godt for oljerike land – de fleste av dem har det gått ganske dårlig med. Også oljelandet Norge slet på 80- og 90-tallet med høy arbeidsløshet og høy rente. Det er fullt mulig å styre mot en skakkjørt økonomi også i et land med olje. For oljepenger i seg selv er ingen garanti for at det går godt i samfunnshusholdningen.

Derfor er det heller ingen selvfølge at norsk økonomi stort sett er problemfri. Det er et budskap statsminister Jens Stoltenberg stadig gjentar.

Mens lavkonjunkturen biter seg fast i Europa, går det bra i Norge. Statistisk Sentralbyrås (SSB) ferskeste prognose antyder både boligprisfest og lønnsfest, men de optimistiske prognosene forutsetter at politikerne utøver en betydelig grad av selvdisiplin i bruken av oljepenger. Gjøres ikke det, vil høykonjunkturen slå enda sterkere inn med en så sterk krone at konkurranseutsatt industri vil få det meget tøft.

Den politiske utfordringen er å tøyلة bruken av oljepenger.

*

*Flertall på høyrekanten for Erna Solberg (H) og Siv Jensen (FrP)?
Tegning: Inge Grødum.*

Utfordringen vil ikke bli mindre dersom de mange meningsmålingene som viser rent stortingsflertall for Fremskrittspartiet og Høyre slår til. Det er over to år til stortingsvalget, og det er svært lang tid i norsk politikk. Men det er valg til kommunestyre og fylkesting allerede i september, og da skal det kjempes om viktige lokale posisjoner.

Derfor er det ikke uinteressant at Høyre gjennom lang tid nå har konkurrert med Arbeiderpartiet om å være landets største parti. Også Fremskrittspartiet ligger høyt på de fleste meningsmålinger, og har en tilslutning på nivå med, eller over, valgresultatet fra 2009 (22,9%) – det beste i partiets historie.

Både Høyres og Arbeiderpartiets oppslutning har på de fleste målingene det siste halvåret ligget på mellom 25 og 30 prosent. For Høyre er dette strålende (17,2% i 2009-valget). For Arbeiderpartiet er dette svært skuffende (35,4% ved siste stortingsvalg).

I Norge snakkes det om den nye høyrebølgen. Den forrige førte i 1981 Høyre-lederen Kåre Willoch til makten, og betydde dyptgripende reformer av det norske samfunnet. Reformen ingen siden har ønsket å reversere. 80-tallets høyrebølge innvarslet et politisk hamskifte, dagens høyrebølge gjør det neppe.

Selvsagt er det politiske forskjeller mellom Høyre og Arbeiderpartiet, men det er ikke løfter om store reformer som får velgerne til å flokke seg om de konservative. Snarere er det en slags frustrasjon over regjeringspartiene og en tro på Høyres løfter om løsninger som virker bedre enn dagens. Høyre strutter av selvtillit, og slikt appellerer til velgere som nok opplever en rødgrønn koalisjon som strever med å få ting til.

Det som skjer på den norske høyresiden er et av de mest interessante trekk ved dagens norske politiske landskap. For bare et par år siden virket et regjeringssamarbeid mellom Høyre og Fremskrittspartiet nærmest utenkelig. Ikke bare var de politiske forskjellene altfor store. De to var også avhengig av et av sentrumpartiene for å få flertall i Stortinget, og disse avviste enhver støtte til en regjering der Fremskrittspartiet var med. De mange meningsmålingene som viser at de to høyrepartiene har mulighet til å få rent flertall, har forandret debattklimaet.

Høyre og Fremskrittspartiet har fortsatt en svært lang vei å gå før de kan finne sammen i noe så krevende som en regjeringsskoalisjon, men for første gang i norsk politisk historie kan ikke dette bare avfeies som en urealistisk mulighet. Det er imidlertid fortsatt meget vanskelig å se hvordan det skal være mulig for de to å bli enige på viktige politikkområder, spesielt forholdet til bruken av oljepenger der Fremskrittspartiet nå er det eneste partiet som ikke aksepterer handlingsregelen som grunnlag for den økonomiske politikken. Det faktum at Høyre så lenge har vært markert større enn Fremskrittspartiet på meningsmålingene, øker imidlertid realismen i et slikt samarbeid. For selv

om et regjeringssamarbeid innebærer både kompromisser og konsesjoner, er det selvsagt at det største partiet er den viktigste premissleverandøren.

Men svært mye kan skje før det igjen skal velges et nytt Storting. Når dette likevel påkaller interesse allerede nå, er det fordi mye av diskusjonen dreier rundt denne aksen. Det snakkes også om muligheten for at Norge er i ferd med å utvikle et system med tre nesten jevnstore partier (Arbeiderpartiet, Høyre og Fremskrittspartiet), med fire småpartier (SV, Senterpartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre) i tillegg.

Det er i så fall en stor forandring fra en situasjon der ingen siden 1933 for alvor har utfordret Arbeiderpartiet som landets klart største parti i valg.

*

Et av disse småpartiene, opposisjonspartiet Kristelig Folkeparti, har i hele 2010 slitt med interne problemer. Det begynte allerede i januar 2010 da den unge nestlederen Inger Lise Hansen tok et offentlig oppgjør med deler av partiets politikk, blant annet forholdet til Israel. Oppgjøret vakte stor oppsikt, og utløste sterke reaksjoner innad i partiet. Det gjaldt både det politiske innholdet, samt det faktum at resten av partiledelsen ikke var informert om utspillet.

Dette siste sier selvfølgelig sitt om samarbeidsklimaet innad i Kristelig Folkeparti. Det ble bekreftet i fjor høst da først en rekke anonyme KrF-politikere, og så flere sentrale partifolk, åpent kritiserte partileder Dagfinn Høybråten's lederstil. Høybråten ble anklaget for å være kontrollerende og lite åpen for andre oppfatninger enn sine egne. Det ble brukt uttrykk som frykttkul-

*Kristelig flokeparti
(Dagfinn Høybråten).
Tegning: Inge Grødum.*

tur for å beskrive stemningen blant partiets fremste politikere.

Dagfinn Høybråten avviste anklagene. Det samme gjorde flere sentrale partifolk. Høybråten valgte likevel å offentliggjøre at han kom til å trekke seg som leder på Kristelig Folkepartis landsmøte i mai 2011. Det er mulig han hadde rett i at avgjørelsen var tatt før diskusjonen om hans lederstil dukket opp, men den var i alle fall en utløsende faktor for tidspunktet for offentliggjørelsen.

Da Høybråten overtok etter Valgerd Svarstad Haugland, var det for å gjenreise partiet etter det katastrofale nederlaget ved valget i 2003. Det har han ikke maktet. Kristelig Folkeparti har i dag enda lavere oppslutning enn den gang.

Knut Arild Hareide er navnet på Dagfinn Høybråtens etterfølger. Han tilhører partiets yngre garde, og er fra et av KrFs kjernefylker, Hordaland. Hareide representerer imidlertid Akershus på Stortinget, og har gjennom flere år vekslet mellom å arbeide i Schibsted-konsernet og å være politiker. Tross sine unge år har han også statsrådserfaring fra Bondevik 2-regjeringen.

Knut Arild Hareide har en krevende oppgave foran seg. Det understrekes av at alle de tre sentrumspartiene (Senterpartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre) sliter med oppslutningen. I Norge diskuteres det om dette betyr at sentrum for all fremtid er marginalisert som politisk kraft, eller om det kan gjenreises som en sentral politisk faktor. Så sent som i 1997 dannet som kjent disse tre partiene regjering med Kjell Magne Bondevik som statsminister.

*

Over hele den vestlige delen av Europa diskuteres det hvilke holdninger og hvilken politikk som best vil fremme integreringen av de til dels store innvandrergroppene som de fire siste tiårene har etablert seg her. Sentrale politikere i viktige europeiske land som Storbritannia og Tyskland har erklært at integreringspolitikken på mange områder har spilt fallitt, og også i Norge er debatten intens.

I Arbeiderpartiet har utenriksminister Jonas Gahr Støre ledet et utvalg som i februar kom med en rekke forslag som innebærer en skjerpelse av politikken overfor innvandrere og asylsøkere. Forslaget har vakt debatt, og Arbeiderpartiet er anklaget for å nærme seg Fremskrittspartiet på dette politikkområdet.

Og selv om retorikken er helt annerledes, så er det en kjerne av sannhet i dette. Langt viktigere er det imidlertid at dette ikke dreier seg så mye om Fremskrittspartiet og de andre partiene. I Norge som i andre land har vi over tid sett et hamskifte i debatten om integrering og drømmen om det harmoniske multikulturelle samfunn. Få bruker i dag vakre slagord om "Et fargerikt fellesskap" for å beskrive virkeligheten.

Dette er et motsetningsfylt felt. I Norge ser vi svært mye vellykket integrering, men vi ser også områder der motsetningene mellom majoritets- og minoritetssamfunnet er sterkere enn vi tidligere har sett.

Slik er også vi blitt en del av en større europeisk virkelighet. Og slik defineres dette som en av vårt lands store og avgjørende utfordringer.

ANDERS WETTERGREN

OCH REGERINGEN SATT KVAR

Svensk politik och ekonomi 2010

För första gången på mycket länge överlevde en borgerlig regering ett val. Men trots en ökad andel av väljarkåren förlorade den majoriteten i riksdagen. Det främlingsfientliga Sverigedemokraterna lyckades nämligen ta sig in i politikens finrum samtidigt som den röd-gröna alliansen försvagades och upplöstes.

Anders Wettergren är fil. dr i statskunskap och har varit andreredaktör på Göteborgs-Posten.

Valåret 2010 blev mer dramatiskt än vad de flesta förstasigppåare vågade sia om. Den borgerliga alliansregeringen satt kvar och Socialdemokraternas partiledare meddelade att hon skulle avgå efter bara drygt tre år på sin post. Antalet borgerliga regeringar har inte varit så många sedan demokratins genombrott och de flesta har varit kortvariga och inte överlevt ett val. Därför var regeringen Reinfeldts valseger något nytt.

I gengäld har socialdemokratiska partiledare suttit länge. Därför blev även Mona Sahlin's avgångsbesked ett trendbrott. Därtill fick Sverige ett främlingsfientligt parti i riksdagen efter framgången för Sverigedemokraterna.

Tröghet är ett ord som karakteriserade svensk politik under i stort sett hela 1900-talet och de första åren av det nya seklet. Partiväsendet har genomgått väldigt små förändringar. De traditionella partierna har dominerat scenen, om än med några namnbyten. De enda nytillskotten i riksdagen blev Miljöpartiet och Kristdemokraterna i slutet av 1900-talet, och Ny demokrati som dansade en mandatperiod.

Politiken har dominerats av Socialdemokraterna som med några få års undantag regerat Sverige efter demokratins genombrott. Det Socialdemokratiska partiet satte också agendan för svensk politik. Det styrde debattens innehåll och angav dess gränser. Borgerliga försök att ta ut en annan kurs i politiken stötte omedelbart på patrull. De få borgerliga regeringarna snubblade på inre motsättningar och på oturen att hamna i internationella ekonomiska kriser. Deras politik präglades mer av putsningar på den Socialdemokratiska politiken än av egna försök att lägga om kursen.

Två block

Med valet 2006 ändrades bilden. Sverige fick en väl sammanhållen borgerlig fyrpartiregering under ledning av den moderate statsministern Fredrik

Reinfeldt. Det blev en omläggning av den Socialdemokratiska kursen på olika områden – arbetsmarknadspolitik, skatter och socialförsäkringar. Alliansens framgång pressade fram ett motsvarande samarbete i oppositionen. Ett röd-grönt samarbete under ledning av Socialdemokraternas nya ordförande Mona Sahlin skulle matcha den borgerliga regeringen.

Samarbetet mellan Socialdemokraterna, Miljöpartiet de gröna och Vänsterpartiet fördjupades under året före valet, om än med tvekan från Mona Sahlin som ville hålla Vänsterpartiet utanför samarbetet. Sverige såg ut att vara på väg mot ett tvåpartisystem – eller i varje fall en modifierad variant av detta. Partiledarna i den röd-gröna alliansen – Mona Sahlin, Miljöpartiets Maria Wetterstrand och Peter Eriksson och Vänsterpartiets Lars Ohly – log glatt framför fotografierna, precis som de borgerliga partiledarna. Samarbetet utsträcktes även till det ekonomiska området, där olikheterna var stora. Det borgerliga framgångsreceptet från 2006 skulle kopieras.

Det såg också ut som om oppositionen hade goda chanser till en valseger. Regeringen var på väg att falla på eget grepp. De nya reglerna för sjukförsäkringen visade sig få allvarliga följder i vissa fall. Människor som efter sjukskrivningstidens slut bedömdes arbetsföra, men inte i sitt gamla yrke, skulle ställas till arbetsmarknadens förfogande. När det så avslöjades fall med sjukskrivna som var dödligt sjuka i cancer och som utförsäkrades hamnade regeringen naturligtvis i försvarsställning. Och försvarslinjen var ihålig.

Att regler kan vara fyrkantiga eller att tillämpningen av dem är okänslig och inte stämmer överens med intentionerna är inte ovanligt. Men regeringen lyckades inte formera ett hållbart försvar. Därmed gick den in i valåret i försvarsposition. Opinionssiffrorna tippade över till klar fördel för oppositionen. Eftersom arbetslösheten fortsatte att ligga på en hög nivå såg regeringen Reinfeldt ut att gå mot ett mycket tufft valår.

Det som trots allt talade för regeringen var att den kunde uppvisa goda ekonomiska resultat. Sverige hade ridit ut den internationella finanskrisen och krisen i fordonsindustrin. När ekonomierna sviktade i omvärlden hade Sverige god och stabil tillväxt. Statsfinanserna var också i ordning. Dessutom hade de flesta fått det ekonomiskt bättre. Det så kallade jobbskatteavdraget – en skattereduktion på förvärvsinkomster – hade gett flertalet en förstärkt köpkraft, motsvarande omkring en månadslön om året. Det var långt mer än vad de fackliga organisationerna förmådde pressa fram i löneförhandlingarna.

En ytterligare faktor som påverkade var att det röd-gröna samarbetet inte baserades på ett gemensamt genuint intresse av att samarbeta. Mona Sahlin ville egentligen hålla Vänsterpartiet utanför. Hon var nöjd med samarbetet med Miljöpartiet och var inte beredd att mot Socialdemokratisk tradition göra Vänsterpartiet till en medspelare. Men Sahlin fick ge med sig inför trycket från de egna leden.

Vänsterpartiets Lars Ohly betraktades inte som en given medspelare i den röd-gröna alliansen. Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.

Oppositionen attackerar

I valrörelsen riktade oppositionen en del av sina attacker mot jobbskatteavdraget. Det betecknades som en onödig och orättvis skattesänkning. Framför allt hade inte pensionärerna fått del av den. Jobbskatteavdraget kom att kallas en pensionärsskatt och pensionärsorganisationerna var inte sena att instämma.

Socialdemokraternas ekonomiske talesman Thomas Östros återkom ständigt i sina attacker mot regeringen till jobbskatteavdraget och till regeringens förment usla ekonomiska politik. Avdragsrätten för så kallade hushållsnära tjänster angreps också av oppositionen. Avdraget innebär att till exempel kostnaderna för hjälp med städning och likartade tjänster får dras av i beskattningen. Pigavdraget kallades detta i förnedrande ton av Socialdemokraterna. Samtidigt hade dessa inget att invända mot skatteavdrag för kostnader för reparationer och avdrag på den egna fastigheten.

Oppositionens oklara signaler om att återinföra någon form av fastighetsskatt föll inte heller i god jord hos väljarna. Även om det sades vara bara fastigheter med mycket höga taxeringsvärden som skulle drabbas, fruktade landets villaägare en successiv upptrappning av skatten om den skulle återinföras. Den gamla fastighetsskatten hade satt djupa spår.

I maj svängde opinionen till Alliansens fördel. Oppositionen hade presenterat sin gemensamma ekonomiska politik och därmed understrukt sin ambition att ta över efter valet. Men fyra månader före valet, när politiken var på väg in i semestervilan inför valspurten, hade de fyra regeringspartierna återtagit

ledningen. Oppositionens tydliggörande av sitt alternativ kan vara en orsak. En annan var sannolikt att läget nu började bli skarpt; det handlade inte längre om opposition mot regeringen utan om vilket alternativ den enskilde väljaren föredrog för de kommande fyra åren. Oavsett anledning stod det emellertid klart att regeringen gick in i valrörelsen med gynnsamma odds.

Rykten framtvingade avgång

Månaderna före valet präglades inte av någon större dramatik, med ett undantag. Under den traditionella Almedalsveckan i början av juli meddelade plötsligt arbetsmarknadsminister Sven-Otto Littorin vid en presskonferens att han skulle avgå. Han hänvisade till familjeskäl – en långt utdragen vårdnadstvist var den egentliga anledningen till hans avgång.

En kvällstidning, *Aftonbladet*, påstod emellertid att det fanns andra skäl. Tidningen hänvisade till sina samtal med en anonym, prostituerad kvinna som påstod sig ha sålt sexuella tjänster till Littorin. För att slippa fortsatt rotande i skandalen skulle arbetsmarknadsministern därför valt att avgå, var tidningens underförstådda bevis för att den skulle ha rätt i sitt obevisade påstående.

Oavsett sanningshalten i tidningens uppgifter smetade denna obehagliga historia av sig på regeringen. Framför allt blev den en belastning för statsministern som ju redan tidigare kritiserats för att inte ha varit 100-procentigt lyckad i sina val av medarbetare. Ett par påtvingade byten bland de moderata statsråden och de närmaste medarbetarna försvagade tilltron till hans kompetens att välja rätt medarbetare.

Men förtroendet för Fredrik Reinfeldt låg på fortsatt hög nivå i den ena opinionsmätningen efter den andra. Han låg milsvida steg före Mona Sahlin i frågan om vem som skulle vara den bästa att leda landet. Stödet för honom lyfte det moderata partiet. När dessutom en moderat finansminister med hästsvans och sparsamhet i blick tycktes vara förutsättningen för Sveriges goda ekonomi, stod Moderaterna starka i valrörelsen. De tre övriga partierna fick bedriva sin valrörelse i skuggan av Moderaterna.

Höjt valdeltagande

När rösterna räknats samman på valnatten den 19 september kunde man för det första konstatera att valdeltagandet ökat. Det har sedan några val funnits en oro för det sjunkande deltagandet. Men i valet 2010 lyfte det från 82 procent till drygt 84,6 procent. Ökningen kan förefalla måttlig men den innebar ändå ett tydligt trenderbrott. Det återstår dock ett stycke till 1970-talet deltagandeni-våer på över 90 procent.

Vidare satt alltså regeringen kvar. Det kunde den göra med inte bara fler röster än i valet 2006. Andelen av rösterna ökade också. Men drygt 49 procent räckte ändå inte till egen majoritet i riksdagen. Den röd-gröna oppo-

Moderaterna tycks vara på väg att sluka medregenterna. Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.

sitionen tappade visserligen 2,5 procentenheter men valets stora segrare, Sverigedemokraterna, tog plats i riksdagen. Därmed blev regeringen beroende av stöd från något av oppositionspartierna.

Sverigedemokraternas intåg i riksdagen var det mest remarkabla i 2010 års val. Partiet, som redan fått fäste i flera kommuner, fördubblade i det närmaste sin röstandel från valet 2006; antalet röster var mer än dubbelt så många som i föregående val. Därmed har även Sverige fått ett riksdagsparti som främst vilar på en främlingsfientlig politik.

Sverigedemokraterna, som framställt sig som traditionsbevarande, utmärkte sig redan vid riksdagens öppnande genom att lämna den traditionella gudstjänsten i protest mot biskop Eva Brunnes stöd för en demonstration mot främlingsfientlighet kvällen före. Det är uppenbart att tradition i Sverigedemokratisk tappning inte innebär öppenhet och yttrandefrihet.

Stor moderat framgång

Valframgången för regeringen var emellertid uteslutande en framgång för Moderaterna. Partiet ökade sin röstandel med nästan 4 procentenheter till 30 procent. Det innebär att Moderata samlingspartiet nästan passerade det back-

ande Socialdemokraterna – 30,7 procent – som haft en särställning i svensk politik sedan 1920-talet.

Det finns flera förklaringar till det moderata uppsvinget. Ett är väljarnas förtroende för den moderate statsministern Fredrik Reinfeldt. Det faktum att Moderaterna innehade både stats- och finansministerposterna i regeringen under en mot slutet av mandatperioden stark ekonomi gav säkerligen också extrapoäng.

När ekonomin i flera av Europas länder, med början i Grekland, hamnade i kris som tvingade EU att gå in med stora lån, kunde Sverige stoltsera med en av Europas bästa statsfinanser. Tillväxten i svensk ekonomi under 2010 blev också betydligt starkare än väntat. De höga arbetslöshetssiffrorna sjönk, om än i långsam takt och antalet sysselsatta ökade.

Att regeringspartierna var så samspelade gynnade framför allt Moderaterna. Övriga regeringspartierna kunde inte skylta med egna profilfrågor. Det var egentligen bara Folkpartiets ledare, utbildningsministern Jan Björklund, som lyckades förknippa sig och sitt parti med en populär politik i skolfrågorna. Så blev också Folkpartiets tillbakagång i valet relativt måttlig – från 7,9 procent för fyra år sedan till 7,6.

Betydligt större blev bakslagen för Centerpartiet och Kristdemokraterna. Centern backade från 7,9 till 6,6 procent. Partiet, med sitt ursprung i Bondeförbundet, gjorde därmed sitt sämsta val sedan 1920. Flydda är partiets glansdagar under Thorbjörn Fälldins ledning på 1970- och 1980-talen när Centern var det klart ledande borgerliga partiet. Då var framför allt kärnkraftsmotståndet förklaringen till partiets starka ställning. Nu har partiets ledare Maud Olofsson i egenskap av näringsminister både accepterat kärnkraften och manat kärnkraftsbolagen att öka sin produktion för att förhindra elbrist.

Lika illa gick det för Kristdemokraterna med Göran Hägglund i spetsen. Partiets andel av väljarna sjönk från 6,6 till 5,6 procent. En bidragande orsak till bakslaget var motsättningarna inom partiet mellan dem som ville modernisera partiet och den konservativa falangen. En motsättning som manifesterade sig i hård intern kritik mot Göran Hägglund för bland annat ett uttalande om att partiet i framtiden kunde tänka sig att trappa ned vårdnadsbidraget.

Förmodligen skulle Kristdemokraternas tillbakagång ha blivit ännu kraftigare. Flera opinionsmätningar före valet visade nämligen att partiet hotades av ett resultat under riksdagsspärren på 4 procent. Men liksom tidigare räddades Kristdemokraterna av stödriöster från i första hand moderata sympatisörer.

Oppositionens vinnare

På oppositionssidan hittar man en klar segrare, Miljöpartiet de gröna. Partiet ökade från 5,2 procent i förra valet till 7,3. Den framgången kan till en del tillskrivas i första hand språkröret Maria Wetterstrands popularitet. Men partiet

gynnades säkerligen av det röd-gröna samarbetet.

Detsamma kan förmodligen sägas om Vänsterpartiet. Visserligen backade de forna kommunisterna från 5,9 till 5,6 procent. Men att de bjöds in till ett samarbete med Socialdemokraterna gav partiet och dess ledare Lars Ohly en seriösare framtoning än partiet annars skulle haft. Utan detta samarbete skulle Vänsterpartiet med stor sannolikhet ha förlorat ännu fler röster.

Den stora skrällen i valet var utan tvekan Socialdemokraternas katastrofala valförlust. Valet 2006 var förvisso ingen framgång. För ett parti som vant sig vid att ligga över 40 procent var 35 procent ett dåligt resultat i det valet. Partiledaren Göran Persson drog då slutsatsen att det var dags att tacka för sig.

I valet 2010 tappade Socialdemokraterna ännu fler röster. När rösterna räknats stod det klart att partiet inte fick mer än 30,7 procent. Man får söka sig tillbaka till 1920 för att finna ett lika dåligt resultat.

Som det ledande partiet i en valallians förmådde Moderaterna öka sin andel i två val i rad. Som ledare för den röd-gröna alliansen gick Socialdemokraterna tillbaka. Väljarnas besked var glasklart. I sitt sista tal till partiet var Sahlins befriande uppriktig. Den röd-gröna alliansen hade gått in i valet med en politik som hon ansåg vara fel och ett samarbete som hon inte trodde på.

Socialdemokraterna misslyckades alltså med att återta regeringsmakten. Mona Sahlins tog konsekvenserna av valresultatet. Knappt två månader efter valet meddelade hon vid en intern konferens med distriktsordförandena att hon skulle avgå som partiledare.

*Mona Sahlins otacksamma
väljare. Teckning:
Kjell Nilsson-Mäki.*

Splittring

Valutgången resulterade också i en splittring av den röd-gröna alliansen. Bara några veckor efter valet deklarerade partierna att samarbetet upphörde. Pliktskyldigast meddelade partierna att det eventuellt skulle kunna återupptas inför nästa val 2014; en tanke som ingen lär tro på.

Man kan spekulera i hur det röd-gröna samarbetet skulle ha utvecklats om Sahlin lyfts fram till statsministerposten av väljarna. I så fall skulle svensk politik troligen ha tagit ännu ett steg mot ett tvåpartisystem. Men nu blev det inte så. Det röd-gröna samarbetet vilade från början på en bräcklig grund och det insåg väljarna.

Det är också frestande att spekulera i vad som kommer att hända med regeringsalliansen. Samarbetet har fungerat ganska gnisselfritt under mandatperioden – framför allt i jämförelse med hur borgerligt samarbete sett ut tidigare. Men i framgången ligger fröet till en uppluckring av Alliansen eftersom det enbart är Moderaterna som dragit fördel av samarbetet. Inget av regeringens tre mindre partier vill självfallet kramas till döds av Moderaterna. Från främst Centerpartiet hörs nu krav på en tydligare profilering av partiet i regeringsarbetet. Men såväl Folkpartiet som Centern och Kristdemokraterna är medvetna om att varje särmarkering i Alliansen kan straffas av väljarna. Efter fyra år av homogeniserande regeringssamarbete får väljarna ändå räkna med en regering där samarbetet inte kommer att vara lika friktionsfritt under den kommande mandatperioden.

Beroendet av stöd från något av oppositionspartierna ser emellertid inte ut att bli något stort problem. Regeringen har visserligen råkat ut för några nederlag men att den skulle drabbas av bakslag som äventyrar dess ställning är inte sannolikt. Helt problemfri kommer dock inte tillvaron att bli – även små nederlag i riksdagen kan vara nog så irriterande.

ERIK WÅNGMAR

STADSBEGREPPET I SVERIGE OCH I ÖVRIGA NORDEN

Från rättsliga utgångspunkter kommer det särskilda innehåll, administrativt eller annat, som begreppen stad och köping har att praktiskt sett helt ha försvunnit. Alla offentligrättsliga regler kommer nämligen med största sannolikhet att bli tillämpliga i varje primärkommunal enhet oavsett kommuntyp. En anknytning till skilda kommuntyper ter sig under sådana förhållanden helt omotiverad.

Erik Wångmar är fil. dr och docent i historia och verksam vid Linnéuniversitetet i Växjö.

Ingressens text är hämtad från en svensk utredning 1967, som lade fram förslaget om att ta bort beteckningarna stad och köping och benämna samtliga primärkommuner endast kommun. Det blev också riksdagens beslut år 1969 och förändringen trädde i kraft vid årsskiftet 1970/1971. Orter som hade haft stadsrättigheter i 1000 år var i formell mening inte längre städer, utan bara kommuner. Förändringen genomfördes samtidigt som det pågick en omfattande kommunsammanslaggningsreform. I ett begränsat antal fall fick städer inte ens vara centralort i de nya kommunerna. Ett exempel var Sveriges äldsta stad, Sigtuna, bildad cirka 980, som fick Märsta, i en tidigare landskommun, som centralort.

Syftet med föreliggande artikel är att ge en beskrivning av varför Sverige i formell mening inte längre har några städer och köpingar. Dessutom görs en utblick mot grannländerna Finland, Danmark och Norge för att studera om förändringarna i Sverige har fått något avtryck i dessa länder. Island utelämnas därför att jag har haft svårigheter, trots välvilligt bistånd från Islands ambassad i Stockholm, att få full klarhet i stadsbegreppets användning i landet.

Historisk bakgrund

Den lokala indelningen i Sverige har gamla historiska anor och de första städerna anlades omkring år 1000. De utgjorde främst handelsplatser, men började under 1100-talet även bilda egna rättsliga enheter. De utfärdade stadsprivilegierna omfattade rättigheter på områdena handel, hantverk och andra näringar. Efter stadsbildningarna under medeltiden inträdde en andra period av stadsbildningar 1580–1680. Då tillkom bl. a. Falun, Luleå och Sundsvall. Köpingarna var från början handelsplatser utan stadsrättigheter. Det fanns två typer av köpingar, lydköpingar och friköpingar. En lydköping var underställd

en stad i fråga om handel. Städernas borgare kunde antingen bedriva handel i egen regi eller genom ombud. Lydköpingarna började bildas 1620 och fanns till en början i Småland (med Öland) och Östergötland. Borgholm på Öland bildades 1620 som en av de första lydköpingarna. I friköpingarna fick även andra personer än borgare från de närliggande städerna utöva handel. Den första friköpingen var Strömstad 1667.

Den lokala självstyrelsen reformerades 1862, då kommunbegreppet infördes, med tre slags kommuner: städer, köpingskommuner och landskommuner. I köpingarna måste städernas byggnads- och brandstadgor tillämpas. Utöver dessa tre kategorier fanns det köpingar som inte var några egna kommuner, utan tillhörde en landskommun. Dessa kom att jämföras med de municipalsamhällen som började inrättas år 1868. På samma sätt som köpingarna tillämpade municipalsamhällena en eller flera stadsstadgor, men hade bara en partiell självständighet. De sista municipalsamhällena avvecklades 1971. År 1863 fanns det 88 städer och 7 köpingskommuner.

Utvecklingen 1863-1974

Åren 1863-1951 nybildades 45 städer, varför det 1951 fanns 133 städer. Därefter tillkom inga nya städer fram till dess att stadsbegreppet togs bort 1971. Nybildningen av köpingskommuner pågick fram till 1959, då det fanns 96 köpingar. Vid stads- och köpingsbildningar finns det två huvudalternativ, de bildades antingen av hela kommuner eller genom en utbrytning av en tätort.

År 1962 tog riksdagen beslut om en ny kommunsammanläggningsreform. Bland motiven till reformen fanns för det första att folkminskningarna i många landskommuner var stor, vilket hade förvärrat problemen med att många kommuner hade för lågt skatteunderlag för att kunna hålla god service. För det andra gällde det införandet av en nioårig skolplikt. De nya kommunerna borde normalt ha minst 8000 invånare. Blocken skulle gå samman på frivillig väg. Under åren 1963-1964 fastställdes att landet skulle indelas i 282 block. År 1969 tog riksdagen beslut om att hela reformen måste vara slutförd 1974 och att sammanläggningarna kunde vid behov ske med tvång. När reformen var slutförd 1974 fanns det 278 kommuner. Den första köpingskommunen som upplöstes var Skön 1965. Den sammanlades med Sundsvalls stad. År 1967 försvann för första gången i modern tid en svensk stad, Öregrund, som lades samman med Östhammars stad.

Beslutet 1969 om att avskaffa städer och köpingar

Frågan om att införa en enhetlig kommunbeteckning aktualiserades vid beslutet om att genomföra kommunblocksreformen 1962. Regeringen beslöt därför att utreda frågan. Utredningen framhöll att efter reformens slutförande skulle landet bli indelat i knappt 200 städer och köpingar, medan antalet landskom-

muner bara blev omkring 90. Städerna och köpingarna skulle i många fall omfatta större landsbygdsområden, varför den gamla uppdelningen i olika typer av kommuner inte tedde sig relevant. Dessutom hade nästan alla särregler för städer och köpingar avvecklats eller var på väg att försvinna. De skillnader som fanns kvar gällde namnen på kommunens ledande politiska organ. Utifrån internationella aspekter var det inte i samklang med den allmänna uppfattningen att använda termen stad för en enhet som innefattade tätorter och större landsbygdsområden.

Utredningen kom fram till att det var lämpligt att införa en enhetlig kommunbeteckning. De olika namnen på de politiska organen kunde ersättas av kommunens fullmäktige och kommunens styrelse. Vidare borde möjligheten att bilda municipalsamhällen tas bort. Vid remissbehandlingen var det främst städer som motsatte sig eller var tveksamma till förslaget. Den socialdemokratiska regeringen tog ingen större notis om kritiken, utan lade i mars 1969 fram en proposition om att införa ett enhetligt kommunbegrepp från 1971. Regeringen föreslog namnen kommunfullmäktige och kommunstyrelse på de ledande politiska organen.

Inför frågans behandling i riksdagen inlämnades ett antal motioner, där det framfördes krav på att städerna måste ha möjlighet att behålla stadsbegreppet och termerna stadsfullmäktige, drätselkammare och stadskollegium, om staden så önskade. Motionerna var nästan bara undertecknade av borgerliga politiker. Riksdagens konstitutionsutskott nådde ingen enighet. Nio ledamöter, varav tre moderater, fyra folkpartister och två socialdemokrater, lämnade en reservation om att städerna gavs möjlighet att behålla begreppet stad i vissa sammanhang och även termerna stadsfullmäktige, drätselkammare och stadskollegium. Majoriteten utgjordes av åtta socialdemokrater och tre centerpartister. En genomgång av ledamöternas typ av hemkommun tyder på att hemorten kan ha spelat en roll för ställningstagandet. Det redovisas i tabellen nedan.

Tabell 1 Röstfördelning i konstitutionsutskottet 1969

Typ av hemkommun	Mot stadsbegrepp	För stadsbegrepp	Totalt
Stad	3	7	10
Köping och landskommun	8	2	10
Totalt	11	9	20

Utifrån tabellen är det lätt att tro att typen av hemkommun hade stor betydelse i frågan, men förklaringen ligger i att sex av åtta ledamöter från moderaterna och folkpartiet var bosatta i städer, medan centerpartiets tre ledamöter bodde i landskommuner. Inom det socialdemokratiska partiet var fördelningen mellan stad och köping/landskommun förhållandevis jämn.

Debatten i riksdagens båda kamrar i december 1969 följde i stora drag de skiljelinjer som fanns i utskottet. De ledamöter, främst tillhörande moderaterna och folkpartiet, men även enstaka socialdemokrater och centerpartister, som ville ge möjlighet för städer att behålla stadsbegreppet och termerna stadsfullmäktige, drätselkammare och stadskollegium, hade främst två argument. För det första gällde det städernas långa historiska traditioner. För det andra handlade det om att i stort sett alla andra länder i världen hade kvar begreppet stad, varför Sverige skulle avvika från internationella normer och att det kunde ha negativa effekter vid internationella kontakter. Riksdagens båda kamrar beslöt efter voteringar att gå på regeringens linje. *Dagens Nyheter* såg det som en onödig nivellering att avskaffa städerna. I *Svenska Dagbladet* betraktades den socialdemokratiska regeringen som kulturfiendlig. Beslutet hade gjort Sverige till åtlöje i omvärlden, då andra länder hade kvar städerna. Det ansågs vara klåfingrigt, enfaldigt och pietetslöst.

Kommuner som har återinfört stadsbegreppet

Även om lagstiftningen inte uttryckligen tillåter att begreppet stad används har ändå 14 svenska kommuner återinfört stadsbegreppet mellan 1983 och 2009. Bakgrunden till återinförandet av stadsbegreppet är att riksdagen år 1977 uttalade att det var tillåtet för kommuner att använda begreppet stad i sammanhang som inte hade någon kommunalrättslig betydelse. Samma uttalande gjordes våren 1983, efter en motion från två moderata riksdagsledamöter. Under 2009 inlämnades tre motioner i riksdagen från borgerliga ledamöter med krav på att återinföra stadsbegreppet även i kommunalrättsliga sammanhang. Motionerna avslogs.

I tabell 2 redovisas de 14 kommuner som har återinfört stadsbegreppet. Tabellen visar att det främst var städer som hade fått sina stadsrättigheter senast under 1600-talet som åter kallar sig stad. Undantagen är städer av förortskaraktär som fick sina stadsrättigheter först under 1900-talet. En annan gemensam nämnare för flertalet av kommunerna är att en hög eller mycket hög andel av invånarna är bosatta i kommunens centralort, det vill säga den tätort som var stad fram till årsskiftet 1970/1971. En genomgång av de kommunala beslutsprocesser som ledde fram till att de 14 kommunerna återinförde stadsbegreppet visar att initiativet i många fall kom genom en motion från en ledamot som tillhörde ett borgerligt parti. Fullmäktigebesluten togs oftast i enighet, men det fanns även fall där motsättningar förekom, bl. a. i Västerås.

Städerna i Finland, Danmark och Norge

Sverige införde alltså sitt enhetliga kommunbegrepp år 1971 och enligt de stora borgerliga tidningarna innebar beslutet att landet gjorde sig till åtlöje internationellt. Frågan är då hur utvecklingen blev i de tre andra större nord-

Tabell 2 Kommuner som har återinfört begreppet stad 1983-2009

Kommun	Stad år	Återinfört stadsbegrepp år	Inwånare 2009 (1/1)	Yta km ²
Borås	1622	2003	101 487	915
Göteborg	1621	1983	500 197	451
Haparanda	1842	2000	10 173	927
Helsingborg	ca 1050	1992	126 754	346
Landskrona	1413	2009	40 860	141
Lidingö	1926	1993	43 111	30
Malmö	ca 1250-1275	1985	286 535	156
Mölnadal	1922	2004	59 812	147
Solna	1943	1983/1992	65 289	19
Stockholm	ca 1250	1985	810 120	188
Sundbyberg	1927	1992	36 079	9
Trollhättan	1916	1993/2003	54 487	412
Vaxholm	1652	1995	10 747	58
Västerås	ca 1240	1992	134 684	963

iska länderna, Finland, Danmark och Norge. Behöll dessa länder städerna eller valde de senare att följa det svenska exemplet?

I *Finland* fortsatte nybildningarna av städer fortlöpande ända in på 2000-talet. Nybildningar av köpingskommuner fortsatte fram till slutet av 1960-talet, med andra ord 10 år längre än i Sverige. När Finland blev självständigt 1917 fanns det totalt 38 städer och 4 köpingar. Vissa av städerna hade tillkommit under tiden med svensk överhöghet fram till år 1809. Bland dessa fanns Åbo, grundad ca år 1280-1300, Borgå, senast på 1380-talet, Raumo 1442, Helsingfors 1550, Torneå 1621 och Tammerfors 1779. Vid tillkomsten av en ny kommunallag i Finland 1977 togs köpingsbegreppet bort och alla köpingar fick bli städer, om de inte särskilt begärde att få bli kommuner. År 1976 hade det funnits 63 städer, 22 köpingar och 390 landskommuner. År 1977 fanns det 84 städer och 380 övriga kommuner. Lappo, Nokia och Högfors är exempel på köpingar som blev städer år 1977. I 1995 års kommunallag skedde en avreglering av stadsbegreppet, varvid alla kommuner som ansåg sig uppfylla kriterierna för ett stadssamhälle kunde få benämna sig stad. Mellan 1977 och 2006 ökade städernas antal från 84 till 114. Exempel på nya städer är Kalajoki, Kannus och Viitasaari. Antalet övriga kommuner reducerades samtidigt från 380 till 317. Under åren 2007-2009 har det skett många kommunsammanläggningar, varvid antalet städer minskat från 114 till 108. Bland de upphörda städerna fanns Joutseno, som börjat kalla sig stad så sent som år 2005. Därutöver fanns det 240 övriga kommuner. Vid 2009 års ingång varierade städernas folkmängd mellan 576 632 invånare i Helsingfors och 1478 invånare i Kaskö.

Det kan sålunda konstateras att Finland 25 år efter Sverige följde det svenska exemplet med en enhetlig kommunbeteckning, men där stadsbegreppet ändå behölls för de kommuner som så önskat. Detta har också utnyttjats i betydande omfattning. Dessutom har det varit tillåtet att behålla termen stadsfullmäktige, vilket inte varit fallet för de svenska kommuner som återinfört stadsbegreppet.

De *danska* nybildningarna av städer efter år 1900 var enbart fem till antalet och bara en av dem skedde efter år 1920, närmare bestämt år 1957. Här fanns det sålunda tydliga skillnader i relation till Sverige och Finland, där ett relativt stort antal nybildade städer tillkom under 1900-talet. Flertalet av de *danska* städerna har tillkommit under 1200-, 1300- och 1400-talen. Bland de allra äldsta städerna återfinns Viborg (runt 1150), Lemvig (1230-t) och Köpenhamn (1250-t). Innan den första stora kommunreformen i Danmark, slutförd år 1970, fanns det 86 städer (köpstadskommuner) och 993 landskommuner (sognekommuner). År 1970 fanns det bara 277 kommuner kvar och samtidigt infördes det en enhetlig kommunbeteckning, varvid städernas gamla särställning utmönstrades. År 2007 genomfördes en andra kommunal indelningsreform, varvid antalet kommuner reducerades från 269 till 98. Det betyder att antalet kommuner bara är något fler än det antal städer som fanns före införandet av det enhetliga kommunbegreppet 1970. En majoritet av de gamla städerna utgör dock centralorter i de nuvarande kommunerna. På de båda öarna Lolland och Bornholm finns det numera endast en kommun, vilket har medfört att förhållandevis många förutvarande städer, till exempel Rødby och Neksø, inte längre utgör några kommuncentra.

Danmark och Sverige uppvisade alltså betydande likheter i fråga om att ändra kommunernas antal och kommunbeteckningarna i början av 1970-talet. Därefter har Danmark gjort en andra sammanläggningsreform år 2007, vilken medfört att de *danska* kommunernas genomsnittliga folkmängd ligger högre än de *svenska* kommunernas. Det har också lett till att fler förutvarande *danska* städer inte är centralorter i kommunerna än vad som är fallet i Sverige. Det finns också kommuner som inte innehåller någon tidigare stad, exempelvis de ö-kommuner som trots låg folkmängd har tillåtits att kvarstå som egna kommunala enheter.

Även *Norge* hade tidigare en uppdelning i två typer av primärkommuner, landskommuner (herreder) och städer (bykommuner). Bland de äldsta städerna finns Bergen, Oslo, Stavanger, Trondheim och Tønsberg, vilka grundades strax före år 1000 eller under 1000- och 1100-talen. De övriga städerna hade fått sina stadsrättigheter under 1600-, 1700-, 1800- och 1900-talen, med tydlig betoning på de båda senare århundradena. Under 1960-talet och början av 1970-talet genomfördes kommunsammanläggningar som reducerade anta-

let kommuner från 732 år 1960 till 443 år 1974. Vid ingången av 2008 hade Norge 430 kommuner.

Enligt nu gällande kommunallagstiftning, från år 1992, har Norge i princip en enhetlig kommunbeteckning. Sedan 1997 kan emellertid kommuner med minst 5000 invånare använda termen stad (by) om det finns en stadsmässig bebyggelse och om de har handels- och servicefunktioner. År 1996 var det 46 orter som hade status som stad och därefter har det tillkommit ytterligare 54 städer, varför antalet nu uppgår till 100. Bland de nya finns Alta och Elverum. En genomgång av de norska kommunernas hemsidor visar emellertid att de officiella namnen nästan uteslutande är kommun (kommune), och inte bykommune.

Utvecklingen i Norge uppvisar störst likheter med vad som skett i Finland genom att den enhetliga kommunbeteckningen slutligen infördes under början av 1990-talet, mer än 20 år efter att detta hade skett i Sverige och Danmark. En annan likhet med Finland var möjligheten att behålla termen stad, men i Norge fanns, till skillnad från i Finland, kriterier för att få kalla sig stad inskrivna i kommunallagstiftningen.

Sammanfattning

När den svenska riksdagen år 1969 fattade beslut om att införa en enhetlig kommunbeteckning från 1971 och därmed avskaffa städerna anförde vissa kritiker mot beslutet att Sverige skulle bli ett åtlöje i omvärlden. Beslutet hade främst sin grund i att det pågick en omfattande kommunal indelningsreform, den andra i ordningen. Reformen innebar att nästan alla städer skulle läggas samman med större landsbygdsområden. Det medförde sålunda att städerna i framtiden även skulle innehålla tämligen stora territorier som inte utgjordes av stadsliknande tätortsbebyggelse. Mellan 1983 och 2009 har emellertid totalt 14 svenska kommuner valt att åter använda termen stad, även om det inte får någon juridisk verkan och det är inte tillåtet att kalla kommunens fullmäktige för stadsfullmäktige.

Danmark valde snart att följa efter den svenska modellen, vilket skedde i samband med en omfattande kommunal sammanläggningsreform. Finland och Norge behöll däremot ett system med differentierade kommunbeteckningar, även om Finland tog bort köpingarna år 1977 och lät samtliga köpingar bli städer. Under den första halvan av 1990-talet, drygt 20 år efter att Sverige och Danmark infört systemet med en enhetlig kommunbeteckning, följde Norge och Finland efter. I Finland gavs det dock möjlighet för städerna att behålla stadsbegreppet och även andra kommuner fick möjlighet att kalla sig stad. Detta ledde till en viss utökning av antalet städer och termen stad används också i officiella sammanhang, inklusive att fullmäktige benämns

stadsfullmäktige. I den norska kommunallagstiftningen ställdes det upp krav på att en kommun måste ha minst 5000 invånare för att få kalla sig stad och det skulle även finnas en tätort med servicefunktioner. Detta fick till effekt att antalet städer fördubblades. De norska kommunerna använder genomgående ordet kommun, oberoende av om de innehåller städer eller inte. Det betyder alltså att stadsbegreppet har en något svagare ställning i Norge än vad som är fallet i Finland.

Vid en jämförelse mellan Sverige, Finland, Danmark och Norge får det anses att Finland är det land som håller stadsbegreppet mest levande i officiella sammanhang. Det förefaller troligt att det svenska beslutet år 1969 har haft en viss betydelse för vad som sedan hänt i de tre andra länderna. Farhågorna om att Sverige skulle bli ett åtlöje utomlands har därför visat sig vara något överdrivna.

NT-INTERVJUN

YRSA SIGURÐARDÓTTIR – INGENJÖR OCH KRIMINALFÖRFATTARE

På sin lediga tid är Yrsa Sigurðardóttir författare av kriminalromaner och barnböcker. På dagtid arbetar hon som ingenjör. Hennes senaste kriminalroman har titeln *Ég man þig* (Jag minns dig) och utkom hösten 2010.

Kolbrún Bergþórsdóttir, journalist på Morgunblaðið, har intervjuat den mångsidiga isländska författaren vars böcker översatts till mer än trettio olika språk och utkommit i över hundra länder.

Yrsa Sigurðardóttir

En av de populäraste romanerna på Island 2010 var en rysare av kriminalförfattaren Yrsa Sigurðardóttir. Boken heter *Ég man þig* (Jag minns dig) och är Yrsas sjätte spänningsroman. Boken skiljer sig från Yrsas tidigare kriminalromaner på så sätt att huvudpersonen från de tidigare böckerna, advokaten Þóra, inte alls är med i leken. Dessutom är det här Yrsas första rysare, men förmodligen inte den sista, för den framgång boken har rönt borde uppmuntra författaren att göra fler försök i samma genre. I boken skildras ett ungt par som tillsammans med en god vän en vinter ägnar sig åt att renovera ett gammalt hus i en ödeby och börjar misstänka att de inte är de enda gästerna i byggnaden. Samtidigt berättas om en ung läkare ute på landet som undersöker en äldre kvinnas självmord. Denna kvinna har intresserat sig mycket för läkarens unge son som en gång försvann och aldrig återfanns. Dessa två berättelser flätas sedan samman på ett oväntat sätt.

Ég man þig tog Island med storm och kritikerna konstaterade att detta var Yrsas bästa bok hittills. Yrsas tidigare böcker har översatts till drygt trettio språk och kritiken har varit översvallande. Det är inte länge sedan som New York Times hade Yrsa på förstasidan och räknade in henne bland de författare amerikanska läsare borde hålla ett öga på.

Yrsa är ingenjör och ägnar sig åt detta yrke på dagarna, men på kvällar och helger och semestrar sätter hon sig ner och skriver kriminalromaner. De isländska läsarna har under de gångna åren fått en Yrsa-bok om året, i november, och det är alltid lika säkert att den boken kommer att bli en av årets bästsäljare. Innan Yrsa började skriva kriminalromaner var hon en omtyckt barnboksförfattare och hennes första barnbok *Þar lágu Danir í því*, kom ut 1998. År 2000 fick hon ett barnbokspris för *Við viljum jólin í júlí*, och 2003 ett annat för *Bíobörn*.

Första kriminalromanen, *Det tredje tecknet*, kom ut 2005. Innan boken kom ut på isländska hade utgivningsrätten sålts till fler utländska förlag än någon isländsk roman tidigare. *Det tredje tecknet* har getts ut på över trettio språk i mer än hundra länder. Tre av Yrsas böcker finns översatta till svenska: *Det tredje tecknet*, *Den som gräver en grav* som kom ut 2007 samt *Aska* som kom ut 2008.

Tänker inte mycket på framgången

”Jag tänker inte mycket på framgångarna utomlands, och inte mycket på de här hemma heller. Det tjänar ingenting till att grubbla på sådant”, säger Yrsa. ”Jag känner stressen i november och december, och väntar otåligt på januari så jag kan börja leva mitt eget liv. Mediabevakningen av *Ég man þig* var enorm när den kom ut och jag märkte för första gången att folk tittade på mig ute på gatan och det tyckte jag var aningen obehagligt. Jag förebrår inte folk, men helst skulle jag slippa all uppmärksamhet. Dessutom är jag förfärligt osocial och att okända människor vet vem jag är gör mig alldeles förvirrad eftersom jag aldrig är säker på om jag själv känner den människan eller ej.”

Yrsa är född 1963, träffade sin man, som är civilekonom, när de båda gick i gymnasiet och de har en son på 25 år och en dotter på 14. Alla läsande islänningar vet vem Yrsa är och hon och Arnaldur Indriðason är Islands mest populära författare. Yrsas man har bara läst en av hennes vuxenböcker. ”Han läser inte mycket, han föddes med starr som visserligen opererades när han vuxit upp, men han blev aldrig någon bokmal”, berättar Yrsa. ”Egentligen är det rätt skönt att han inte läser mina böcker, men jag känner att han och barnen är väldigt stolta över mina framgångar. Fast vi pratar aldrig om det hemma, det skulle bli riktigt fåniga samtal. Som tur är råder ingen brist på andra intressanta samtalsämnen hos oss.”

Yrsa kan alltid lita på att böckerna säljer bra, men oroar hon sig för kritiken? ”Jag räknar alltid med negativa recensioner och det kommer alltid som en överraskning när de är positiva”, säger hon. ”Jag tycker att det är obehagligt när mina böcker diskuteras i media. Jag jobbar med dem enligt en särskild metod. Jag lämnar in varje kapitel för sig till min utgivare. Det är det enda möjliga sättet för mig, annars skulle mina böcker inte komma ut i rätt tid. När jag lämnar in sista kapitlet har manuset vandrat fram och tillbaka mellan mig och redaktören och jag har fått styrsel på verket. Varje gång tänker jag: Det här är det sämsta jag gjort – och jag vill helst av allt be förläggaren lägga ner projektet. Till exempel tyckte jag att min senaste bok var eländig när den var klar och jag var väldigt orolig för kritiken. Jag förväntade mig inte alls att den skulle nå ut så bra och till och med hamna på bästsäljarlistan. Jag trodde att den mest skulle tilltala ungdomar som jag förmodade skulle vara mer bekanta med rysargenren. Framgångarna var en trevlig överraskning.”

Inspirerades av dåliga författare

Man kan lugnt säga att den här boken har fått en fenomenal framgång. Det finns ju spöken i islänningasagorna och i folksagorna, men nutida isländska författare har inte ägnat sig åt att skriva spökberättelser. Varför ville du skriva en sådan bok?

”Jag tittar rätt mycket på rysare på film och roas av författare som skriver om det övernaturliga, till exempel Stephen King. Mitt engelska förlag är också flitiga med att skicka mig rysarromaner. Och så ville jag ta ledigt från Þóra som har varit huvudperson i alla mina kriminalromaner och tyckte det var kul att jobba med en ”engångsfigur” som jag kunde göra vad som helst med.”

Tänkte du aldrig att du skulle ge naturliga förklaringar till det som händer i boken?

”I en bok som denna är det förstås möjligt att skapa naturliga förklaringar till händelserna, men det vore ett svek mot genren. Slutet är sådant att folk kanske är osäkra, men jag ville skapa en spökhistoria där spöket är verkligt och inte någon inbillning.”

Tror du själv på det övernaturliga?

”Nej, det är jag alltför jordnära för. Men jag skulle inte ha något emot om det bodde ett spöke i grannhuset. Och så är det alltid bra att tänka att den generation ännu inte är född som vet allt och förstår allt.”

Tror du att det stämmer det som ibland hävdas att islänningar till sin natur är vidskepliga?

”Islänningar har en stark benägenhet att tro på det övernaturliga. I min bok *Den som gräver en grav* skrev jag första gången om spökerier. Medan jag skrev den boken frågade jag vänner, bekanta och kolleger om spöken och spökerier. Allihop är alldeles vanliga människor, men ingen av dem förnekade existensen av spöken. En av dem hade till och med ett schatull från Danmark som det skulle bo ett spöke i. Vi är ett vidskepligt folk, även om vi inte längre tror på alver som våra mor- och farföräldrar gjorde.”

Romanhjärte med hjärtat på rätta stället

Varför började du skriva?

”Jag var 35 år när jag började. Då var jag på vidareutbildning inom ingenjörsvetenskapen i Kanada och min son läste barnböcker som enligt min åsikt var rätt trista, sedelärande berättelser som skulle göra barn till bättre människor. Jag tyckte jag själv kunde åstadkomma något bättre och skrev så min första barnbok. Jag blev alltså inspirerad av dåliga författare.”

Du skrev fem barnböcker innan du övergick till att skriva spänningsromaner. Finns det något budskap i dina barnböcker?

”Om det finns något budskap i dem så är det att man ska vara sig själv, man

behöver inte vara perfekt – smartast, sötast eller ha de finaste kläderna – för att kunna ha roligt i livet. *Bíobörn* som fick isländska barnbokspriset skrev jag därför att jag tyckte att alla människor omkring mig pratade om sina barn som om just de var fullkomligt enastående på alla områden. På den tiden fanns det en massa kurser som gick ut på att göra ditt barn bättre än alla andras.

I *Bíobörn* drev jag med det där. Boken handlar om två ungar, skolans dum-bommar, som av misstag skickas till en kurs för stjärnelever. Det är den enda av mina böcker som drivits av någon sorts budskap. I mina kriminalromaner försöker jag ibland synliggöra någon viss sak, vilket är något helt annat än att lägga in ett budskap. Till exempel tog jag upp anorexi i *Aska* och i *Horfðu á mig* belyser jag hur livet ter sig för handikappade. Både jag och min man har släktingar med olika handikapp. Men jag predikar inte, det kommer inte på fråga.”

Varför blev det kriminalromaner?

”Mina barnböcker hade mycket humor och det är jobbigt att vara rolig hela tiden. Jag ville testa att skriva för vuxna och då ville jag skriva något som jag själv tyckte var kul att läsa, vilket är kriminalromaner med historiska inslag.”

Hjälten i kriminalromanerna är advokaten Þóra. Hur föddes idén till henne?

”När jag skrev barnböckerna sa man till mig att det var bättre att ha en pojke än en flicka som huvudperson, för tjejer läser lika gärna om killar som om tjejer, men killar vill inte läsa om tjejer. Men jag ville inte vända tjejerna ryggen. Varför ska man beröva tjejerna kvinnliga huvudpersoner bara därför att författaren får flera läsare om han eller hon skriver om en kille?

Jag ville att huvudpersonen skulle vara en kvinna. Det är lättare för mig att skriva om en kvinna än om en man och dessutom skrev ju nästan alla andra isländska kriminalromanförfattare om män. Jag behövde en person som kunde vara med i flera böcker och behövde välja ett yrkesområde åt henne. Hon löser mordfall, men har ingen mördare efter sig. Jag har inget till övers för de där kriminalromanerna där en mördare jagar huvudpersonen. Det är i princip ett tecken på att författaren fått idétorka.”

Vad tycker du om när man avpollletterar kriminalromaner som formellitteratur?

”Jag vet bättre. Om det här är formellitteratur så skulle jag vilja att någon gav mig formeln, för det går åt mycket tid till att fundera ut händelseförlopp och persongestaltning. Jag förstår faktiskt inte den där klassificeringen. Är inte dikter skrivna efter vissa formler?”

Har du haft nytta av ditt arbete som ingenjör i skrivandet?

”Ja, det tror jag. Som ingenjör konfronteras man dagarna i ända med olika uppgifter som man måste analysera och lösa. Jag tillämpar samma metod när

jag skriver, jag samlar ihop det material som behövs och funderar på hur jag ska lösa uppgiften. Enda skillnaden är att när jag skriver hittar jag själv på uppgiften, medan jag som ingenjör får den av andra. Jag kan skapa en rätt komplicerad intrig, ha kontroll över alla komponenter och bearbeta detta med samma metoder jag har lärt mig jobba med som ingenjör.”

Jobbade på ett omdiskuterat kraftverksområde

Yrsa arbetade fyra år, från 2003 till 2007, som teknisk chef vid Kárahnjúka-projektet. Det var ett av Islands mest omdebatterade industriprojekt genom tiderna, då man byggde ut vattenkraft och lade ett fjällområde under vatten. Kraftverket förser aluminiumfabriken Alcoa med energi. Bland dem som stod främst på barrikaderna i kampen mot utbyggnaden fanns många från kulturfären och det väckte därför uppmärksamhet att en författare arbetade där.

”Jag hade inte jobbat där om jag varit emot utbyggnaden. Jag jobbade i tio dagar och var hemma i fyra. Det var väldigt speciellt, men det gick bra”, säger Yrsa. ”Isländska sjömän har alltid varit borta från sina familjer långa perioder i sträck och det ingår i den nya jämställda världen att kvinnor jobbar med sådant som förr var reserverat för män. I det jobbet hade jag bättre tid än någonsin att skriva – jag hade inget annat att göra om kvällarna.”

Om det stora motståndet mot utbyggnaden säger Yrsa: ”Allt vad människan gör, också det att skriva böcker och få dem utgivna, påverkar miljön. Man måste hugga ned träd, köra ut böckerna till butikerna och skicka iväg dem med flygplan. Är det värt det? Utan tvivel finns det många som inte tycker det, men jag tror att det finns fler som är av motsatt åsikt. Man måste väga för och emot, se om man vinner mer än man förlorar. Det är samma sak med Kárahnjúkaverket. Ett naturområde gick förlorat, och visst var en del av det vackert, men inte allt. Mot det ska ställas att det skapas enorma vinster i framtiden och arbetstillfällen för dem som bor där. Enligt min uppfattning vinner man mer än man förlorar i det fallet. Vissa håller med om det, andra inte. Den ställning man intar beror på den bedömning individen gör, och det är helt omöjligt att ta in alla parametrar och göra en beräkning och få ett färdigt facit. Jag respekterar dem som har en annan åsikt än jag, men står för den jag har, även om den inte är den enda rätta.”

Har det fallit dig in att sluta som ingenjör och ägna dig helt åt skrivandet?

”Nej, ingenjörsyrket är så beskaffat att det är svårt att ta paus från det och sedan komma tillbaka efter några år. Jag har arbetat in mig i mitt yrke genom åren och tycker för mycket om mitt jobb för att sluta.”

Yrsa berättar att hon förr om åren läste mycket kriminallitteratur men att det har förändrats på sistone: ”Jag har lagt kriminalromanerna på hyllan”, säger hon. ”På så vis kan jag med gott samvete säga att jag inte stjälar, härmar

eller påverkas av andra kriminalromanförfattare. Jag är orolig för att det skulle ske automatiskt om jag läste sådana böcker. Jag läser till exempel inte längre Arnaldur Indriðasons romaner. Jag tyckte de var fantastiska och jag är säker på att jag fortfarande skulle tycka det. Och då skulle jag omedvetet försöka göra som han, och resultatet skulle bara bli en trist efterrapning. Det är bättre att göra sin egen grej.”

Kolbrún Bergþórsdóttir
Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

FÖR EGEN RÄKNING

POLITISERA OCH EFFEKTIVISERA SAMARBETET I NORDISKA RÅDET

Eva Smekal är fil. mag. med statskunskap som huvudämne och med inriktning på internationell politik. Har efter avslutade universitetsstudier ägnat 40 år åt samarbetet i norra Europa inom ramen för Nordiska rådet. Särskild fokus har varit på det nordiska samarbetet, nordvästra Ryssland, de baltiska länderna och samarbetet i östersjöregionen.

Verksam inom Föreningen Norden, Letterstedtska föreningens huvudstyrelse samt Svensk-isländska samarbetsfonden.

Eva Smekal

Många av oss har haft förmånen att lyssna till Gunnar Wetterberg och hans vision om en nordisk förbundsstat. Hans publikation "Förbundsstaten Norden" är inspirerande läsning för varje nordist även om kanske inte allt är möjligt att förverkliga. En del av oss minns 60- och 70-talets diskussioner om NORDEK – planerna på en nordisk ekonomisk union. Nordek förverkligades aldrig men många av dess intentioner har genomförts. Det kanske mest framgångsrika är den nordiska investeringsbanken NIB, vars vinst mer än väl skulle kunna finansiera hela det nordiska samarbetet.

Varför är då intresset för samarbetet i norra Europa så svagt i våra nordiska parlament, kanske undantaget Norge? I en diskussion nyligen, om skriften "Förbundsstaten Norden", uttryckte sig en av deltagarna så här "Norden har alltid varit för litet för Sverige, ja även Europa är för litet, det är världen som gäller". Kanske är det så också i övriga nordiska länder? Jag har under många år varit verksam i den svenska riksdagens internationella kanslis arbete och ofta tänkt att ju längre bort från Norden vi kommer desto större intresse. Sällan förs diskussioner om samarbetet i norra Europa om t.ex. Barentssamarbetet, Arktis och Östersjösamarbetet. Den Nordliga dimensionen (ND) samarbetet mellan EU, Ryssland, Island och Norge diskuteras inte ofta i våra nordiska parlament. Här har inte minst Europaparlamentets vice president, Diana Wallis, varit drivande och arbetat för att det vartannat år skall hållas ett "Northern Dimension Forum". Det andra forumet har just ägt rum i Norge. Trots att ND inte har något sekretariat eller särskild budget utgör den en viktig politisk plattform för att främja samarbetet för hållbar utveckling, välstånd och säkerhet i norra Europa mellan fyra jämbördiga parter och borde vara av vitalt intresse för de nordiska länderna.

Kritiken mot det nordiska samarbetet i allmänhet och mot Nordiska rådet i synnerhet har tidvis varit ganska omfattande främst kanske då i den svenska riksdagen. Kritiken har främst riktat sig mot kostnaderna, att resultaten av samarbetet är för få och att samarbetet får för lite publicitet i media. Motioner har väckts om att Nordiska rådet, parlamentariskernas organ, bör läggas ned däremot sägs inget om hur man förhåller sig till regeringarnas organ, Nordiska ministerrådet. Helsingforsavtalet från 1962 utgör grunden för det officiella nordiska samarbetet. I avtalet finns en särskild utträdesklausul som kan tillämpas om en majoritet i något av våra nordiska parlament så önskar.

Om man läser betänkandet 2009/10: UU19 från det svenska utrikesutskottet över det nordiska samarbetet är det dock svårt att finna stöd för den ovan nämnda kritiken eller för ett utträde ur det nordiska samarbetet. Inledningsvis understryker utskottet det nordiska samarbetets folkliga förankring och skriver sedan:

Utskottet anser, liksom regeringen, att samarbetet inom Norden, är högt prioriterat. Utskottet välkomnar att regeringen vill fortsätta att stärka samarbetet och nätverksbyggandet i Norden och Östersjöregionen och anser att ett starkare och mer fokuserat samarbete stärker Nordens och Östersjöregionens konkurrenskraft såväl inom EU som i en vidare globaliserad värld.

Vad utskottet säger är att vi genom att samarbeta kan spela en större roll i både Europa och världen något som också med all tydlighet framförs i Gunnar Wetterbergs skrift. Det officiella nordiska samarbetet mellan regeringar och parlament bör därför vidareföras och fördjupas.

Är då allt bra i det officiella nordiska samarbetet? Nej, så är det inte, utan det finns mycket att göra för att effektivisera, politisera och förankra det nordiska samarbetet. Det finns alltid möjligheter att utveckla och förbättra och så skall det vara i en levande organisation.

Sekretariatsflytten till Köpenhamn

Nordiska rådets gemensamma sekretariat har sedan flytten från Stockholm till Köpenhamn och samlokaliseringen med Nordiska ministerrådet 1996 effektiviserat sin administration. Personalen har nästan halverats och många administrativa tjänster delas mellan Nordiska rådet (NR) och Nordiska ministerrådet (NMR). De två sekretariaten har också en gemensam kommunikationsenhet. NR-budgeten på ca 30 miljoner DKK har i princip varit oförändrad sen 1996. På kommunikationssidan har NR och NMR gemensamt utvecklat sin hemsida www.norden.org som ger en god inblick i uppnådda resultat och om vad som i övrigt händer i det nordiska samarbetet. Administrationen har minskat såväl centralt som nationellt. Däremot har mötesflödet ökat vilket delvis beror på ökat samarbete mellan partigrupperna och ökat samarbete med andra internationella organisationer som t.ex. Baltiska församlingen.

Det nordiska samarbetet skulle ytterligare kunna effektiviseras. Fyra stora möten per år är för mycket. Mötena utgår inte i första hand från de fem utskottens behov utan från de fyra partigruppernas behov av att mötas i sin helhet. Utskotten är, enligt flera undersökningar som gjorts, rådets verkstad något som också framgår om man studerar vilka ärenden som kommer upp i rådet. Flertalet är just på initiativ av utskotten och det arbete som där utförs. Det är då rimligt att utskotten kan sammanträda på tid och plats som de finner lämpligt för frågornas beredning. Detta ger också partigrupperna möjlighet att sammanträda utskottsvis. Nästan 20 % av budgeten på 30 miljoner danska kronor går till partigrupperna som också bör kunna finansiera ett möte om så behövs. Det skulle också vara värt att överväga att finansiera de fyra nordiska partigruppernas verksamhet med ländernas nationella partistöd. Detta skulle bidra till att öka förankringen och också ge en indikation på hur viktigt man anser att det nordiska samarbetet är. Är partierna villiga att betala för den verksamhet som bedrivs av partierna inom ramen för det nordiska samarbetet?

Ny organisationsstruktur

1996 fick Nordiska rådet en ny struktur. Presidiets roll som ledningsorgan underströks och utskotten i rådet baserades på tre regionala huvudområden – samarbetet inom Norden, Norden och dess närområden samt Norden och Europa. Senare har rådet återgått till en organisation med fem fackutskott. Syftet var att åstadkomma både en koncentration till politiskt viktiga och relevanta områden och en geografisk breddning av rådets verksamhet. De fyra partigrupperna förstärktes genom ökade resurser för att i högre grad vara med och sätta den politiska dagordningen. Partipolitiseringsen skulle bidra till att vitalisera det nordiska samarbetet. Debatterna skulle bli spänstigare, engagemanget starkare och samhörigheten över nationsgränserna bättre. Blev det då så? Delvis, men det innebar också minskat inflytande för utskotten, för de enskilda ledamöternas lust och möjlighet att ta egna initiativ och väcka medlemsförslag, som tidigare var ett viktigt inslag i rådets arbete. Det innebar naturligtvis också minskat inflytande för de nationella delegationerna.

Partipolitiseringsen har också fått andra effekter som diskussioner om vilken politisk färg presidenten skall ha, hur stort presidiet skall vara, vilken partigrupp som skall vara representerad i olika arbetsgrupper eller utses att delta i olika möten och konferenser. Oftast blir resultatet att alla partigrupper är representerade och för att det skall vara så rättvist som möjligt får de större partigrupperna ha fler representanter än de små. Både dyrbart och ineffektivt.

Presidenten nomineras idag av de nationella delegationerna och ofta efter en omfattande politisk diskussion på nationell nivå. Ibland verkar det som rådets partigrupper tror att de nationella utnämningarna sker i ett politiskt vakuum.

Presidiet består av 13 ledamöter, detta för att alla partigrupper och länder skall vara representerade. Färre ledamöter och större politisk tyngd skulle kunna bidra till en effektivisering av rådets arbete. Gärna bestående av delegationsordförandena som utsetts genom en politisk process i sina parlament och därför också har det politiska stöd och tyngd som kan bidra till att öka förankringen av samarbetet.

Vid arbetsgruppers tillsättande och vid deltagande i konferenser är det bäst att utse personer som har kunskap och engagemang för den fråga som skall diskuteras. De som utses förutsätts ju representera Nordiska rådet, som också bekostar deltagandet, och vederbörande bör därför ha uppdraget att framföra rådets gemensamma synpunkter. Har något land eller partigrupp en fråga som majoriteten avviker i mening som anses viktig att framföra kan respektive delegation eller partigrupp själv stå för denna kostnad. Rollfördelningen blir då mycket klarare.

Politisera NR:s dagordning

Att det nordiska samarbetets dagordning behöver politiseras tror jag alla är överens om. Allt för mycket tid ägnas åt att diskutera administration och organisation. Som en svensk rådsmedlem en gång sa ”det nordiska samarbetet handlar inte om pengar utan om politisk vilja”. Samma tanke har också den nuvarande presidenten i rådet uttalat. Partipolitiken är ett viktigt verktyg men får inte bli ett självändamål. Få sakfrågor i det nordiska samarbetet är partiskiljande. Det ligger i sakens natur att rådet, som rådgivande organ med rekommendationer riktade till våra regeringar, bara är starkt när enighet råder. Diskussionen kan var hög internt men utåt är det en styrka att vara överens.

Vilken roll skall Nordiska rådet ha? En organisation som diskuterar och fattar beslut i stor enighet över partigränserna om rekommendationer till de nordiska ländernas regeringar eller en mötesplats för diskussioner mellan partierna i Norden?

1995 gjorde rådet en utredning om samspelet mellan rådet och de nationella parlamenten. Utredningen visade att rådets dagordning var isolerad och sällan ett resultat av diskussioner som förts i nationella parlament. Rådets rekommendationer hade liten genomslagskraft och var inte kända för andra än de nordiskt aktiva. Frågan är om det finns intresse för frågor där man själv inte aktivt deltar? Hur stort är intresset för andra arbetsområden än där man själv är verksam oberoende av om det gäller parlamentsutskott eller delegationer? Kanske är det en praktisk arbetsfördelning där partierna utsett de representanter de anser bäst skickade och att de har mandat att föra partiets talan på just det området?

Oberoende av hur intresset är måste det vara rådets medlemmar och supp-

leanter som i sina respektive parlament, i nationella partigrupper och utskott bevakar aktuella nordiska frågor och informerar om det nordiska samarbetet. Andra viktiga instrument är delegationernas rapporter till parlamenten, motioner och frågeinstitut. Rådsmedlemmarna måste också i Nordiska rådets utskott informera om vad som händer på hemmaplan. Instrumenten finns och det gäller att använda dem. Den "nordiska hatten" måste vara på även på hemmaplan liksom den "nationella hatten" måste vara på vid rådets möten och sammanträden.

Den nationella kopplingen

Även det partipolitiska samarbetet måste ha en nära koppling till det som utförs nationellt. Här är det partigruppernas uppgift att ansvara för, identifiera och driva frågor som skall tas upp på nordiskt plan dvs. sätta den nordiska dagordningen och att på motsvarande sätt förankra det som sker på nordiskt plan i den nationella partigruppen. Då uppstår frågan hur intresserade de nationella partigrupperna är att ta del av det nordiska samarbetet? Risken är stor att såväl de nationella delegationerna som de nordiska partigrupperna lever sina egna liv utan förankring.

Det nordiska samarbetet är inte fulländat. Trots att integrationen i Norden i flera avseenden är djupare än mellan någon annan grupp av självständiga stater i världen kvarstår många arbetsuppgifter. Att komma tillrätta med olika former av gränshinder har hög prioritet i det nordiska samarbetet och har stor betydelse för samarbetets legitimitet.

Gunnar Wetterbergs vision om en "Nordisk förbundsstat" blir kanske aldrig verklighet i sin helhet men har i hög grad bidragit till att skapa en intensiv nordisk debatt där flertalet är överens om att tillsammans kan vi åstadkomma mer. Var finns den nordiska drivkraften idag? Vem har idémakten? Är det de politiska grupperingarna, de nationella delegationerna, rådets utskott, Nordiska ministerrådet eller sekretariaten? Är det viktigt var den finns eller är det viktigare att låta många blommor blomma?

Eva Smekal

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

VIKTIGT MED NORDISK SPRÅKFÖRSTÅELSE

Det finns en politisk vilja att bevara den nordiska språkgemenskapen, bland annat genom den nordiska språkkonventionen. Denna nordiska modell för språkgemenskap och språksamarbete bör lyftas fram i internationella sammanhang. Norden skall eftersträva att vara ledande inom det område som kallas klarspråksarbete, d.v.s. att göra myndighetsspråket tydligare. Ökad kunskap om språkpolitiskt intressanta områden kan bidra till Nordens position som föregångsregion i språkfrågor. De nordiska ministrarna förpliktar sig till att förverkliga de långsiktiga målen i denna deklaration.

Ovanstående citat är ett begränsat utdrag från den språkpolitiska deklaration som ansvariga ministrar för alla regeringar i Norden undertecknade 2006. Avgörande för vilket värde deklarationer som denna har är hur de följs upp i praktiken på nationell och lokal nivå.

I Sverige antogs nya kursplaner för grundskolan hösten 2010, mycket tack vare Föreningen Norden och ett framgångsrikt arbete av just avgångna generalsekretären Mats Wallenius. I ämnet svenska preciseras ”att undervisningen ska bidra till att eleverna får möta och bekanta sig med såväl de nordiska grannspråken som de nationella minoritetsspråken”.

Norden i svenska grundskolans kursplaner

På Skolverkets hemsida under rubriken Vad säger de nya kursplanerna? utvecklas statsmaktens krav på den undervisning som ska ske i grundskolorna:

I de nya kursplanerna i svenska för årskurs 4-9 i grundskolan ska undervisningen ta upp kännetecknande ord och begrepp i de nordiska språken, samt skillnader och likheter mellan dem. Eleverna ska läsa skönlitteratur från Norden samt i årskurs 7-9 även lära sig om några betydelsefulla nordiska författare och deras verk.

Förhoppningsvis ska lärarna tolka innebörden i den sista meningen som att danska och norska författare ska läsas på originalspråk i svenska skolor.

Ovan nämnda hemsida i Skolverket förklarar också innebörden i de nya ämnesplanerna för gymnasiet:

Undervisningen i svenska ska ge eleverna förutsättningar att utveckla kunskaper om språkförhållanden i Sverige och övriga Norden, samt det svenska språkets ursprung. Eleverna ska utveckla förmågan att reflektera över olika former av språklig variation.

I fortsättningskursen svenska 2 ska eleverna möta dansk och norsk skönlitteratur, delvis på originalspråk, samt lära sig om språkförhållanden i Sverige och Norden, exempelvis språklagstiftning, minoritetsspråk och dialekter.

I de nya kursplanerna omnämns Norden inte mindre än 25 gånger, jämfört med fyra i de kursplaner som nu blir historia. Mats Wallenius framhåller spe-

ciellt att i de nya kursplaner som ska vägleda undervisningen i Sverige så ökas kraven framför allt i ämnena historia och samhällskunskap.

Avgörande för i vilken utsträckning kursplanernas ambitioner når eleverna på sådant sätt att de verkligen inhämtar kunskaper om nordiska grannländer, och ännu mera för i vilken utsträckning de kan inhämta kunskaper i nordiska grannspråk, är inte minst lärarutbildning, på kort sikt framför allt vidareutbildning av existerande lärare, samt vilka läromedel som ställs till förfogande.

Skolverket har etablerat en särskild hemsida där lärare och elever kan få tips om hur kunskapsförmedlingen ska underlättas. Här finns exempelvis tillgång till filmer via Föreningarna Nordens Förbunds projekt "Norden i bio" och övningar till musik på nordiska språk. Här finner man också musik med text på isländska, exempelvis Sigur Rós musikvideo Staralfur.

Framtiden för den ömsesidiga språkförståelsen avgörs naturligtvis inte uteslutande av goda kursplaner, attraktiva läromedel och ambitiösa och kompetenta lärare. För att vara varaktigt efterfrågad som relevant kunskap behöver den ömsesidiga språkförståelsen få stöd av att utbyte och förståelse inom Norden betraktas som en del i en framgångsmodell såväl för individ som samhälle. Under senare tid har Norden som framgångsmodell markerats på flera sätt, exempelvis i rapportering från World Economic Forum i Davos, genom uppmärksamheten i medier kring det "nordiska toppmöte" som Storbritanniens regering inbjöd till och i flera andra sammanhang.

Migrationen i Norden

Rörligheten över nationsgränserna är en del i berättelserna om framgång för de nordiska länderna. Utan invandring från de nordiska grannländerna skulle Norge ha väsentligt svårare att undvika överhettning och inflation. Sveriges ungdomsarbetslöshet skulle vara ett väsentligt större problem om inte servicen i Norges och Danmarks huvudstäder till stor del numera sköttes genom svenska ungdomar!

Genom att upprätthålla förståelse för de nordiska grannspråken underlättas rörligheten över nations- och språkgränserna. Detta är särskilt värdefullt när plötsliga kriser inträffar. I ett land som Island har de med god skandinavisk språkförståelse vid arbetslöshet större möjligheter att hantera uppkomna problem genom att för en tid söka sig till arbete eller studier i nordiska grannländer. Om inte krisen blir långvarig återvänder flertalet hem med ökad kompetens och vidgade nätverk till fromma för utvecklingen i hemlandet.

I internationell press har de första artiklarna publicerats om att Island klarat sin svåra kris framgångsrikt jämfört med somliga europeiska länder. Det finns gott hopp om att den isländska ekonomiska krishanteringen ska kunna bli ännu en nordisk framgångssaga, i vart fall om dess folk i omröstningen om

Icesave den 9 april beslutar att sätta stopp för konflikten med Storbritannien och Holland om regleringen av den isländska bankkraschens konsekvenser för banksparare i de båda senare länderna.

Finland går till val i april

Den 17 april går Finlands folk till valurnorna för att välja ledamöter till riksdagen. I skrivande stund är det oklart vilken roll som språkfrågorna kommer att ha i valkampanjens intensivskede. Åtskilliga i Finland, långt ifrån enbart den finlandssvenska minoriteten, känner en viss oro. För några år sedan upphörde "det andra inhemska språket" att vara obligatoriskt i studentexamen. Det har lett till att allt flera finskspråkiga valt att inte välja svenska språket som inslag i sitt examensarbete.

Nu har ett antal ledande finska politiker, bland dem anmärkningsvärt nog nuvarande statsministern Mari Kiviniemi, gjort uttalanden som ifrågasatt svenska som obligatoriskt ämne för finskspråkiga skolor i Finland. Oron har tilltagit genom att partiet Sannfinländarna har betydande framgång i opinionsundersökningarna och bland åtskilliga politiska bedömare nu bedöms vara ett kommande regeringsparti.

I skrivande stund är det allt för tidigt att med säkerhet uttala sig om situationen i Finland efter valet den 17 april. Företaget Nokias tidigare framgångar har bidragit mycket starkt till den finländska framgången och kanske än mera till den självbild som finländare haft det gångna årtiondet ("Det är en lotto-vinst att ha blivit född till finländare!"). Möjligen blir det konsekvenserna för ekonomi och arbetsmarknad i Finland till följd av Nokias nya situation som dominerar valrörelsen.

Om inte nordiskt samarbete i framtiden betraktas som viktigt för samhällsutvecklingen i nordiska länder, de skandinaviska likväl som Finland och Island, så kommer det att vara svårt att förbättra den ömsesidiga språkförståelsen. Det behövs bra kursplaner, kompetenta lärare och goda läromedel för att skolundervisningar även i nordiska grannspråk ska bli framgångsrik.

För att mobilisera politiskt stöd, och då menar jag stöd hos den breda allmänheten i lika hög grad som hos ledande politiker, behövs kunskap om hur det nordiska samarbetet och utbytet bidrar till samhällenas totala utveckling. Det finns åtskilliga fakta som talar för att de bidrag till de nordiska framgångsberättelserna som utbytet över nationsgränserna i Norden svarar för är ytterst betydande. Systematiskt ordnad information om detta är dock ännu en bristvara.

Stärkt nordisk självförtroende kan den få som läser Eurobarometer 74.

Anders Ljunggren

Skolverkets hemsidor:

<http://www.skolverket.se/sb/d/4039;jsessionid=7B86E7DF452B46266F8193303BE37AA7>

http://www.skolverket.se/nordiska_sprak

<http://www.skolverket.se/sb/d/4038/a/23257>

Eurobarometer 74:

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb74/eb74_en.htm

LETTERSTEDT-MEDALJEN 2010 TILL SVEINN EINARSSON

Letterstedtska föreningens förtjänstmedalj tilldelades år 2010 fil. dr. Sveinn Einarsson, f.d. teaterchef vid Islands Nationalteater, tidigare direktör för Reykjavíks teaterförening (Leikfélag Reykjavíkur) och sedermera kulturell rådgivare vid Islands kulturministerium.

Sveinn Einarsson föddes 1934. Han läste litteraturhistoria, teaterhistoria och filosofi vid Stockholms högskola, blev fil. lic. 1964, och bedrev sedan vidarestudier vid Sorbonne samt Oxford universitet. Han blev fil. dr. vid Islands universitet 2007 på en avhandling om teaterverksamheten på Island i historiskt sammanhang.

Sveinn Einarsson har hela sitt liv varit fast knuten till isländskt kulturliv, speciellt inom teatervärlden samt litteraturområdet, och dessutom haft fasta kulturella förbindelser inom Norden, ej minst med Sverige, och varit medlem och ofta ordförande i diverse nordiska kulturutskott. Han har varit verksam som regissör sedan 1965, har iscensatt omkring 100 skådespel, både isländska och utländska, inte enbart på Island utan även i övriga skandinaviska länder och hans insats inom nordiskt kulturliv är vida märkbar. Under senare år var Sveinn anställd som konsulent i kulturministeriet och hade även att göra med kulturförbindelserna med andra länder.

Sveinn är författare till en del böcker och en mängd artiklar på litteraturområdet. Han har översatt över tjugo skådespel till isländskan. Sveinn är gift med Þóra Kristjánsdóttir, konsthistoriker samt historiker, ända tills nyligen i tjänst på Islands nationalmuseum.

Utdelningen av Jacob Letterstedts nordiska förtjänstmedalj ägde rum i Alltingets f.d. övre kammarsal den 4 oktober 2010. Alltingets talman, Ásta Ragnheiður Jóhannesdóttir, överräckte medaljen till Sveinn, och Karin Söder, ordförande i Letterstedtska föreningen, läste diplomets text för de närvarande samt höll tal till mottagaren.

Karin Söder redogjorde för Jacob Letterstedts livsverk i Kapprovinsen i Sydafrika från 1820 och fram till mitten av 1850-talet. Hon framhöll avslutningsvis:

"Jag är övertygad om att Jacob Letterstedt skulle ha välkomnat årets val av mottagare av Jacob Letterstedts nordiska förtjänstmedalj; Fil. dr, teaterchef m.m. Sveinn Einarsson.

Det är en imponerande gärning framför allt inom teaterkonsten som Sveinn Einarsson har bakom sig. Han har bedrivit omfattande studier i Stockholm, Oxford, Sorbonne och naturligtvis i Reykjavík. Hans uppdrag i Islands kul-

turliv, som chef för Nationalteatern och programchef för isländsk TV har varit utgångspunkten för en lång rad engagemang.

Han har genom åren beklätt många uppdrag bl. a. i Nordisk teaterunion, Islands UNESCO-kommission och som nordisk delegat i dess centrala exekutivkommitté och Nordiskt teaterledarråd.

Sveinn Einarsson har också gjort betydande insatser för nordisk dramatik, vars stora författare han i egna produktioner, ett 70-tal, lanserat i Island och i övriga nordiska länder. Från sin centrala plats i isländskt kulturliv har Sveinn Einarsson oförtröttligt riktat sitt intresse, sin energi och sitt inflytande i riktning mot fortsatta nordiska relationer och visioner. Det är ett typiskt omdöme om dagens medaljmottagare.

Letterstedtska föreningens motiv för sitt val av medaljmottagare lyder:

F.d. teaterchefen Sveinn Einarsson har med djupt engagemang gjort storartade insatser både ideellt och professionellt i det nordiska kulturlivet, särskilt inom teatersektorn."

Sveinn Einarsson, Ásta Ragnheiður Jóhannesdóttir och Karin Söder.

Därefter bjöds de närvarande, den isländska avdelningens medlemmar och respektive, medaljmottagarens närmaste släktingar och vänner samt representanter för Alltinget, på lunch i Alltingets matsal.

*Þór Magnússon
Karin Söder*

BOKESSÄ DET MODERNE GENNEMBRUD – GENNEMBRUDT!

Det moderne gennembrud i nordisk litteratur er ikke hvad det har været. Det er blevet gennembrudt! Indtil for relativt nylig var spørgsmålet hvordan man skulle datere det, og hvor godt og længe det havde holdt sig. I en dansk sammenhæng diskuterede man hvor skelsættende Georg Brandes' Hovedstrømningsforelæsninger om europæisk litteratur, specielt indledningen fra 1871, havde været for litteraturens udvikling. At gennembruddet ytrede sig som en nyvakt interesse for samtidsideer og -debat og en naturvidenskabelig nyorientering af litteraturen, var derimod hævet over diskussion. Selv kritikere af Brandes som Hakon Stangerup i *Politikens Dansk Litteratur Historie* fra 1960'erne fastslog at det stadig var *det* moderne gennembrud.

Det betød ikke at man var blind for dette gennembruds begrænsninger. Efter de prosaiske 1870'ere og 1880'ere var tiden inde til et mere *sjæleligt* gennembrud, som man bl.a. i Danmark kaldte 1890'ernes symbolisme, nyromantik eller lyriske renæssance; og gennem årene har talrige studier uddybet hvordan årtiets sjæleskildringer, som Knut Hamsuns prosalyriske *Sult*, markerede et anderledes gennembrud end det Brandes havde udråbt og forestillet sig. Men også "periodeskillet" omkring 1870 har eftertiden søgt at gennemhulle med påvisninger af hvor meget af det "oprindelige" gennembruds naturalisme og realisme der lå i svøb længe forud for Brandes' fremtræden i København. Og så er her endda intet sagt om de særlige gennembrudsflader i eksempelvis August Strindbergs svenske sammenhæng.

Alligevel lod en alternativ gennembrudsmodel vente på sig helt frem til 2008, hvor *Arnold Weinstein* udsendte sin 2 pund tunge og 500 sider lange diskussion af *Northern Arts: The Breakthrough of Scandinavian Literature and Art from Ibsen to Bergman*. Allerede titlen antyder at hans model går mere i bredden end andres. Til den større rummelighed hører både nordisk litteratur og kunst, incl. film, og en kronologisk spændvidde til afløsning af et skæringspunkt. Og ikke blot strækker begrebet gennembrud sig fra Brandes-tidens Henrik Ibsen og frem til vor tids Ingmar Bergman – ved nærmere eftersyn strækker det sig også tilbage til Søren Kierkegaard. Resultatet er en inter-nordisk, genremæssig treklang af modernisme-historiske dimensioner. Det er modernismens nye orden gennembrudt, ikke et gennembrud for denne orden.

Weinsteins ærinde er ikke den traditionelle gennembrudstanke, derimod kunstnere og værker der bryder med den. Hvad der skete og sker i *Sult* – viser han i et centralt kapitel – sker over en bred front i *Northern Arts*. Indbrud af upersonlige magter og kræfter hinsides al fast tænkning ryster eller kuld-

kaster alle begreber om jegets grænser, personlighedens identitet, selvets enhed. Individuelle og stabile rammer viger for flydende tilstande, hvor tryk orientering går tabt, mens nye kinetiske forbindelser opstår i horisonten. Rige livsmuligheder kan vise sig, men kun efter dyrekøbte erfaringer og risikofyldte indsatser. Værkernes eksistensforløb er aldrig ligeløb, men turbulente svinkeærinder ad dunkle og snirklede veje. Dog har de barske prøvelser mere ægte virkelighedskarakter end mere velbelyste genveje fra litteratur- og kulturhistorien.

For Weinstein sker der først et egentligt gennembrud når Magten eller Magterne, i ord eller billeder, gennembryder det moderne gennembruds fornuftsbestemte formler. Han begynder lidt konventionelt med Kierkegaards *Frygt og Bæven*, hvor Abrahams ofring af Isak viser troen som absolut og frygteligt paradoks, "et uløseligt mysterium" eller stedet hvor "menneskelig refleksion smadres og al forståelse strander". Den kaosoplevelse følges op med en gennemgang af Pär Lagerkvists mytedigtning *Sibyllan*, hvis forfatter opdaterer *Frygt og Bævens* teleologiske suspension af det etiske. Det kvindelige orakel i titlen befrugtes af en hedensk gede-gud med det resultat at kødet guddommeliggøres mens det menneskelige og dets splittelse i ånden og kødet køres ud på et sidespor. Lagerkvist slipper Kierkegaards uudgrundelige Gud løs under huden på os, hvorfra Han udfordrer vores fornuft og moral med anarki, ekstase og fremmedhed.

I Ibsens *Lille Eyolf* og ikke mindst Strindbergs *Fadren* bliver det altsammen til mobilitet og metamorfose, mens faste grænser smuldrer. Faderen, og med ham patriarkatet, entrers ingen-mands-land, hvor kun mandens hjælpeløse indre barn lader sig høre. En grum opvågning, eller som Weinstein siger, mandens *awakening* til sin egen *wake!* Det tør kaldes decentring, endda af repræsentationen selv. Selv om titelpersonen er både kaptajn og videnskabsmand, bliver han sammen med den naturalisme, han påberåber sig, reduceret til noget rent teatralisk.

Hos Ibsen undermineres menneskene mere snigende, inde- og nedefra. Men forandring og metamorfose slår ikke mindre chokerende revner i hans dramaers fotografiske realisme og begreber om håndgribelige personer. Gengangere, skygger og troldøve fører personernes tale, og kun når menneskene unddrager sig sandheden, taler den gennem dem. I Weinsteins optik tumler disse "lysrædde" skikkelser omkring på allegoriske krykker bag den eksisterende ordens magtfulde facader. Ibsens vision kulminerer når hans aktører bliver til dyriske kreaturer, for her kan afmagt vendes til håb. Når underverden bryder igennem Ibsens facader kommer dette fordunklede liv frem i lyset, selv om det ikke ubetinget er noget kønt syn.

Også i Strindbergs *Inferno* stræber det skjulte mod lyset, siger Weinstein, men det som driver tekstens selv så vidt, er en maskinkraft stærkere end Ibsens

spøgelser og troldtøj – i sidste instans selve skriveriets inferno af energier og magter. Strindberg er forbundet med verden gennem sproget, men konsekvensen af hans sprogarbejde må søges i en mere nutidig tekst, Lars Gustafssons Amerika-roman *Tennis-spelarna*, hvor al individualitet og erindring er vejet for upersonlige computere. Guderne er ikke maskinbaserede, men er maskinerne selv, og Strindbergs usynlige magter er blevet nukleare, hans udstrakte selv en skærmfiktion uden individuelle konturer.

Fra Ibsen og Strindberg fører Weinsteins gennembrudsmetafor os længere og længere i retning af de imaginære og anti-autoritære forestillinger i det 20. århundredes kunst. Som vores fremmedfører betoner han at skildringen ikke er socialfilosofisk, men at han dog må nævne hvor påfaldende skandinavisk – og europæisk – kultur afviger fra amerikansk tro på individuel frihed og succes. I Norden får frigjorte drifter ikke frit løb, men reorienteres efter fællesskabets behov. Typisk foregår de voksnes kamp for selvindsigt i Ibsens stykker på bekostning af deres børns lykke. Selv i Astrid Lindgrens bøger, hvor det er børn og unge der må frelse både sig selv og de voksne, lykkes frelsen først langs eller hinsides livets yderste grænse. Formlen hedder “barnets hævn” og indebærer, også hos maleren Lena Cronqvist, at forældrenes inhumane orden vendes til omsorg og godhed.

I Ingmar Bergmans *Persona* konfronteres to selvfortabte voksne – en skuespillerinde der er ophørt med at tale og hendes meget talende sygeplejerske – med hinanden i et dramatisk modspil, der fører Ibsens og Strindbergs mange par-danse på liv og død til “deres frygtelig logiske konklusion”. Et gennembrud af fortrængte erotiske energier overrumpler på forskellig vis de to kvinder og giver mulighed for både frigørelse og fortabelse. Begges identiteter omplaceres, og deres ansigter flyder til sidst sammen i et billede som rummer begges og dog ingen af dem som egentlige personer. Selvets integritet er forsvundet bag en maske. Denne visuelle erfaring svarer i Weinsteins sprogbrug til den “ødelæggende sammenhængskraft” i Edvard Munchs billeder.

Mest omfattende gennemgår Weinstein denne form for gennembrud af kræfter i en kunstners sind og udtryk hos den psykisk syge svenske maler Ernst Josephson. Igen og igen tilskyndes vi til værdsætte det kunstneriske udbytte højere end dets patologiske baggrund. Weinstein jævnfører sygdomsbilledernes kinetik med en maskinagtig trafik ind og ud af en porøs hjerne. En epokes kollaps foreviges, og traditionel realisme kan hverken gengive krop eller sjæl til formålet. Begge nydefineres i Josephsons hoved og kunst, ganske som trafikken af alle slags ånder intensiveres og transfigureres under hans – og kulturens – mentalsygdом.

Weinstein konkluderer sin bog med et sidste blik på Strindberg, nu hans maleri. Det sker i lyset af nye overvejelser over kulturforskelle mellem bogens dystre nordiske materiale og dens forfatters nationale mytologi. Amerikanere

ruger helst ikke over problemer, man skal bare videre i teksten. Men sådan gør man ikke holdbare fremskridt. Skal sandheden tjenes, må lyset ses gennem mørket, siger forfatteren med tak til sin bogs parade af nordiske ånder. Strindbergs maleri er en effektiv vignette til synspunktet, for han er *mediet* par excellence, rørlederen som fordeler strømme og påvirkninger fra hele modernitetens kraftfelt. En kunstner som lader menneskelivets begrænsninger indgå i kosmiske visioner af natur og verden, der magtfuldt kan gennemlyse mørket.

Arnold Weinstein, der er professor i sammenlignende litteratur ved Brown University og svensk gift, har undervist i bogens indhold i et kvart århundrede. Dette er ingen hovsa-fremstilling, og uden at være direkte lærd udi det nordiske er forfatteren både kyndigt og vel informeret i sit stof, som han behandler i en levende, personlig stil. *Northern Arts* er en kraftanstrengelse som ikke virker anstrengt. Den vidtfavnende komparatist fornægter sig heller ikke. Uafladelig minder én litterær reference Weinstein om en anden, hvad der kan nærme sig name-dropping, men for det meste er underholdende og oplysende. Bestemte akademiske manerer og et vist krukkeri skal være ham tilgivet.

Bogens bærende tese om dagklare grænser og normer, der gennembrødes eksistentielt og kunstnerisk, er ikke så original at den behøver gentages på hver anden side. En 50-100 siders slankekur havde været velfortjent. Men selv med sin overvægt er bogen en gave. Nordister i udlandet kan sanke et velintegreret kursusprogram i nordisk kunst og litteratur, og forskere og studenter i selve Norden, der længe har været mere nordister af navn end af gavn, vil omsider finde perspektiver der batter på deres nationale litteratur og kunst.

Poul Houe

Arnold Weinstein. *Northern Arts: The Breakthrough of Scandinavian Literature and Art from Ibsen to Bergman*. Princeton University Press, Princeton & Oxford 2008.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

"IFØRT KAMELHÅRSFRAKK OG EGGLIKØR"

Jens Bjørneboe biografert

Ingen har noen gang visst så mye om maleren og forfatteren Jens Bjørneboes liv som *Tore Rem* – heller ikke Bjørneboe selv. I noen grad har en biograf og hans gjenstand sammenfallende interesser, men på forskjellige tidspunkter. Begge forsøker å konstruere mening og fornuft i hendelsesrekker som ikke umiddelbart virker sammenhengende. Livet leves, som kjent, forlengs, mens det forstås baklengs. Derfor har biografen en makt over personens livsløp som personen selv ikke har i samme grad. Tore Rem kunne ha valgt seg en enklere jobb enn å rydde opp i Jens Bjørneboes etterlatenskaper. Imidlertid har han løst oppgaven med glans og ekeløv. Det gjenstridige livet som Bjørneboe selv hele tiden forgjeves forsøkte å konstruere og rekonstruere, har Rem greidd å stilisere til et epos.

Første bind av Tore Rems Bjørneboe-biografi er en storartet fortelling om en outsider som ville være sin egen herre. Men det er også et viktig stykke norgeshistorie. For Bjørneboes liv og ytringer grep inn i flere generasjoners selvforståelse. Ikke bare i hans eget miljø, men i hele den norske offentligheten var han et uromoment og en uforutsigbar bråkmaker gjennom 1950- og 1960-tallet. I det første bindet av biografien forteller Rem Bjørneboes historie fra begynnelsen til 1959, fra den bortskjemte og opposisjonelle skolegutten meritter – til han har etablert seg som kulturkritiker, skolekritiker, riksmålsmann, antroposof, antimodernist og nasjonal kverulant i særklasse. Biografen finner meningstråder som den biograferte selv lette forgjeves etter.

Det hadde vært enklere å skrive om Napoleon, fordi de affektene han vakte i samtiden, stort sett er glemt. Fremdeles lever mange som har møtt Bjørneboe og går med underholdende, men ikke alltid like nøyaktige historier om ham. Vi som husker ham fra Club 7 og andre sammenhenger, la merke til at han alltid skrev litteratur når han snakket om seg selv. Han elsket rollen som posør og orakel. Tore Rem løser sitt fortellerproblem forbilledlig gjennom understatements som aldri blir aggressivt ironiske. Biografen er klar over at han konkurrerer med sin egen gjenstand. For Bjørneboe var mytoman i den forstand at han, hver gang han åpnet munnen, diktet på sitt liv, dramatiserte det og forskjønnede det ved å skryte på seg synder og heltegjerninger som han ikke alltid hadde begått i virkelighetens verden.

Rem er opptatt av at antroposofien delvis gjorde Bjørneboe til et upolitisk menneske. Den unge maleren levde under krigen delvis i en ånde verden av eterlegemer og astrallegemer som ikke lot ham oppdage nazismen før det hele var over. Det var noe forsinket ved hans aktivisme. Men etter krigen gjenfant

Bjørneboe det totalitære overalt – i formynderstaten, i samnorskstrevet, i politiet og rettsvesenet, i den nasjonale selvrettferdigheten og i alt det ved den moderne verden som truet friheten og individets utfoldelsesmuligheter. Forakten for den faktiske og praktiske virkelighetens trivialiteter gjorde Bjørneboe til en observatør. I lange perioder bidro også alkoholen til at anarkisten betraktet både andre mennesker og sin egen samtid som gjennom et slør.

Bjørneboe var på mange måter reaksjonær – det var hans revolusjonsprosjekt. I første delen av forfatterskapet hatet han *Dagbladet* og *Arbeiderbladet*, mens han fikk relativt fritt spillerom i *Aftenposten*, *Morgenbladet* og *Frisprog*. Han sto så langt til høyre, at hans skygge dukket opp ytterst på venstresiden. Biografien bretter ut et enormt persongalleri av små og store kjentfolk blant dem som kunne lese og skrive i dette landet. Tore Rem gir et nyansert bilde av Bjørneboes sosiale, psykologiske og ideologiske forutsetninger. Biografen stiller seg i en generøs og allvitende posisjon hvor han ikke behøver å presse kjensgjerningene gjennom urimelige fortolkninger. Det motsigelsesfulle ved malerens og dikterens personlighet blir en del av regnskapet. Bjørneboe blir bare enda fastere knyttet til biografens nett gjennom sine plutselige forvandlinger, sine regisserte overraskelser og sine brå kast. Rem snakker tydelig og poengtert om Bjørneboes behov for å skape og omskape seg selv.

Jeg liker tempoet i Rems fortelling. Noen vil synes at biografen går for langsomt og omstendelig frem. Men her er det åpenbare gevinster å hente. Leseren får tid til å fordøye poengene og forberede seg på neste omslag. Rem er fremmed for å bruke sensasjoner og effekter. Slik sett er hans tekst svært forskjellig fra den larmen som fulgte av Bjørneboes temperament. Mitt største problem med å forstå Bjørneboe, har vært å skjønne forholdet mellom den heftige moralisten og den estetiske dandyen. Jeg har ofte vært enig med ham, men synes ikke at han skriver gode romaner. Poeten er det lettere å like.

Hans profetiske provokasjoner har alltid virket oppflammende på yngre lesere. Folk som leser Bjørneboe etter at de har fylt 20 år, har jeg vanskelig for å ta alvorlig. Men jeg kan heller ikke ta dem alvorlig som ikke har lest hans utfall mot salamandre og formyndermennesker i ungdomsårene. Bjørneboe var en ideologisk tendensforfatter med borgerlig talt uspiselige meninger og derfor med en uavviselig fascinasjon for unge i orienteringsfasen. Men hva er sammenhengen mellom moralismen og estetismen i hans livsprosjekt?

Rem besvarer spørsmålet ved å dele det opp i en rekke mindre problemer. Dessuten tegner han et bilde av en person som gjennom en egenartet livshistorie både kan være pompøs moralist og livsfjern estet uten å komme i følelsemessige konflikter med seg selv. Det finnes en slags logikk i Bjørneboes dobbelhet. Rem skaper en sympati med personen som både ville være den misforståtte kjetter, den ubestikkelige refser og en innviet forvalter av hemmelig kunnskap.

Det som nok kan diskuteres, er Rems noe for bokstavelige og kantete oppfatning av antroposofien som ideologi. Skulle jeg forklare hva kristendom er, ville jeg starte med Kirkens Bymisjon og Kirkens Nødhjelp – ikke begynne med å utlegge metafysikken i Treenigheten. Slik også med antroposofien. Riktignok er den en gnosis, en esoterisk lærebygning. Men den er også en praksis. The proof of the pudding is in the eating, heter det på engelsk. Det vil si: Kokebokens oppskrifter spiller mindre rolle enn det faktiske resultatet. Det gjelder i særlig grad religiøse og metafysiske ideologier. Derfor gir nok Rem for eksempel læren om reinkarnasjonen en litt for dominerende plass i hverdagens antroposofi. Men nå har Rem selv sørget for Bjørneboes reinkarnasjon i en praktfull tekst som presenterer en fordobling av et liv som aktøren selv ikke fant umiddelbar mening i, men som med biografens hjelp blir et epos om mennesket som feiler så lenge det strever.

Annen og siste del av Tore Rems Bjørneboe-biografi innfrir på alle måter de forventninger som ble vakt av første del, *Sin egen herre* (2009). Det er dermed et skjelsettende verk om norsk idé- og litteraturhistorie i det 20. århundre som nå er fullført. Bokens tittel *Født til frihet* virker ved første øyekast noe i overkant pompøs, men brødteksten gir boktittelen mange lag av mening på etterskudd. Fortellingen dekker en omvendt klassereise, fra øverste til nederste etasje, en hjerteskjærende sykdomshistorie og hele spekteret av de virkelighetskorreksjoner som kunstnerideologiens selvbedrag kan levere i de rette hender. Jeg tenker da på Jens Bjørneboes hender.

Tore Rem bretter ut en genuin tragedie i bildet av Bjørneboe som mytoman flyktning fra trosoverbevisninger, familieansvar og enhver gruppetilhørighet som er definert utenfra. Dikteren ville fremfor alt ikke være en beregnelig samfunnsstøtte. Det greidde han også å unngå. Bjørneboe kunne lire av seg absurditeter som: "Ikke under Quisling – men etter krigen, kom den fascistiske periode i norsk historie." Dermed ble uberegnelighet hans faste attributt.

Den romantisk innstilte antroposofen ble rasjonalist; riksmålsmannen gjorde narr av sine tidligere meningsfeller; den frihetshungrige individualisten ble til en elsker av Øst-Tyskland; moralisten ble pornograf; den følsomme poeten ble til dyrker av en form for verbal bestialitet; den barnekjære pedagogen forrådte sine egne på mangfoldig vis, og den heteroseksuelle ble homse. Ridderen i full rustning var hele livet dessuten avhengig av mammas penger. Her er det paradokser og forvandlinger i fleng.

Essayisten, poeten, dramatiker, polemikeren og romanforfatteren Bjørneboe hadde problemer med å finne alvoret i presentasjonen av sine forskjellige innfall og utfall. Kraftutblåsninger, bloddryppende grusomhet og apokalyptiske fantasier i tekstene, betyr ikke uten videre gevinster for alvoret. Motstanderne hans kalte ham "ekshibisjonist" og "posør".

Men Tore Rems fortelling avslører også ensomheten, sjenansen og det

sterke ønsket om å være noe for andre. Samtidig: den lammende opplevelsen av skyld og utilstrekkelighet. Det er når Bjørneboe ikke lenger finner tråden, at han straffer seg selv og leseren med pubertale tirader som: "Veien fremover vil gå igjennom vold; gjennom et hav ild og blod."

Første bind fortalte om den problematiske oppstigningen til voksen mann med eksotiske meninger og et utidsmessig syn på livet. Annet bind forteller om et kunstnerisk mageplask, ukontrollert hevnjerrighet mot staten og rettsvesenet, noen viktige triumfer og den bitre nedturen hvor en journalist i *Agderposten* møter dikteren som er "iført kamelhårsfrakk og egglikør".

Det ene nyhetsoppslaget etter det andre vil dukke opp i erindringen hos godt voksne lesere: Kjell Hansen-saken, om mannen som tok sitt liv i fengselet; Fasting Torgersen-saken, som har rullet videre til denne dag; skandalene omkring *Uten en tråd*; påstanden om at Bjørneboe skjulte et medlem av Baader-Meinhof-gruppen; og *Dagbladets* kjempeoppslag av diktet "Farvel – bror alkohol". Få enkeltpersoner har produsert flere avisoppslag enn Jens Bjørneboe. Biografen greier å føye detaljene sammen til begripelige mønstre og beholder den distanserte, men empatiske fortellerstemmen som hans egne regi-anvisninger krever, fra start til mål. Tidsrommet som dekkes i annet bind, er 1959-1976.

Det begynner med noen rastløse vandreår frem til 1962 da Bjørneboe med familie slår seg ned i Enebakk. Der skrives den vakre boken om Ragnhild Jølsen, *Drømmen og hjulet* (1964). I store deler av dikterens ytre liv står han under pengemangelens forbannelse. Jeg husker selv hvordan alarmen gikk fra resepsjonsdamen til utsatte redaktører og direktøren i Gyldendal når Bjørneboe var observert i hovedporten. De visste at han alltid var på jakt etter forskudd. Fra en side sett var pengemangelen hans muse.

Ingen kunne være mer suveren likegyldig med penger i sitt forbruk. Ingen kunne være mer utpint av gjeld. Bjørneboe selv forsto aldri årsakssammenhengen mellom de to tilstandene. Derfor gikk det som det gikk. Etter Enebakk kom forstadslivet på Billingstad 1966-1972. De unge radikalerne etter 1968 kom til å betrakte Bjørneboe som en av borgerskapets klovner. Inspirert av pengemangelens muse skrev han *Uten en tråd* (1966), et stykke pornografi som var mer plumpt enn pinlig. Riktig pinlige ble først bortforklaringene, rasjonaliseringene og forsøkene på å fremstille det hele som en suveren heltegjerning.

I samme periode oppsto *Norge, mitt Norge* (1968) og *Vi som elsket Amerika* (1970), bøker som påvirket en hel generasjon av unge mennesker. På Gyldendal kom oppsummeringen *Politi og anarki* (1972). Bjørneboes tekster var frukter av kulturradikalismens siste oppblomstringsperiode i etterkrigstiden. Han sto fremmed overfor den store politiske vekkelsen på 1970-tallet, til tross for at han ti år tidligere hadde hyllet Ulbrichts østtyske diktatur som humanismens

endelige seier. Maos klossete trivialiteter hadde estetikerer ingen sans for, og Maos tilhengere ville fremfor alt være en ny generasjon av venstresradikale.

Etter Billingsstad og familieoppløsningen fulgte det ensomme oppholdet på Veierland fra 1973 til tiden var omme. Bjørneboe ble hånet av Maos iltre løpegutter og trakk seg tilbake til anarkismen – like mye av sjelelig og sosial tilbøyelighet som av ideologisk overbevisning. Selvmordet den 8. mai 1976 var et konvergenspunkt for flere utviklingslinjer gjennom hans siste år, selv om det først og fremst var Bjørneboes jernhelse som sviktet.

Det finnes grenser for hva en kropp tåler av etterbarberingsvann. Rems opplysninger om Bjørneboes diett de siste årene er tragisk lesning. Det fantes også en sosial og erotisk logikk i avviklingsprosessen. Da det viste seg å være like komplisert å manøvrere i homoseksuelle som i heteroseksuelle forhold, var den siste utopien oppbrukt. Men ingen skal kunne si at Bjørneboe sparte seg selv i sine eksperimenter med det gjenstridige livet.

Rem greier å fortelle historien uten ironi, uten å la sin anti-helt i stikken ved å distansere seg følelsesmessig fra hans bravader, men også uten sentimentalitet. Rem blir ikke pludrende velvillig, eller forarget og fortørnet stilt overfor det stoffet som behandles. Rem holder seg også på god avstand til en heroisering av Bjørneboes usammenlignbare og undergangsdømte livsprosjekt. Selv om alle detaljer og konkrete informasjoner i teksten dreier seg om Jens Bjørneboe, er biografien om ham i siste instans blitt en bok om menneskets lodd. Biografien fremstår faktisk som hakket mer alvorlig og allmengyldig enn det Bjørneboes egne tekster som regel ble.

Trond Berg Eriksen

Tore Rem. *Sin egen herre*. Cappelen Damm, Oslo 2009.

Født til frihet. Cappelen Damm, Oslo 2010.

SVENSK UTRIKESPOLITIK SEDD FRÅN VÄNSTER

Britt-Marie Mattsson kallar sin bok *Neutralitetens tid*, men det är egentligen inte vad boken handlar om. En mer rättvisande titel hade varit "Minnen och åsikter om svensk utrikespolitik 1970-2010". Det var 1970 som Mattsson inledde sin karriär som ung reporter på Göteborgs-Posten och började bevaka svensk utrikespolitik. Tonvikten vill jag lägga på "åsikter", eftersom det är Mattssons värderingar som genomgående färgar framställningen, detta även när hon ger intrycket att redogöra för fakta. Det är alltså en subjektiv skildring som hon ger. Det behöver inte vara något fel, förutsatt att man först har gett läsaren en korrekt varudeklaration. Den får man nu själv komma underfund med när man kommit en bit in i boken. Då ser man också klart den utrikespolitiska övertygelse som bär upp hennes framställning. Den kan enklast beskrivas som det Palme-Schori-perspektiv som numera främst präglar vänsterfalangen

inom dagens socialdemokrati. Där har man ju inte riktigt kunnat förlåta Ingvar Carlsson för att han sökte svenskt medlemskap i EU, och man har knorrat missbelåtet under Göran Perssons realpolitiska decennium som partiledare.

Ibland går dock Mattsson alldeles förbi viktiga inslag i sina favoriter politik. Ett exempel är Palmes första stora utrikespolitiska projekt sedan han tillträtt statsministerposten på hösten 1969, alltså hans försök att förverkliga Nordek eller den nordiska tullunionen, vilket som bekant stupade på Moskvas veto på våren 1970. Samma tystnad iakttar hon om Palmes försök 1970-71 att mjuka upp motståndet inom sitt parti mot tanken på medlemskap i vad som då hette EEC. Båda projekten hör onekligen till det som skulle ha förändrat innebörden i den svenska neutralitetspolitiken. Båda behandlas också ganska utförligt i ett arbete som tillkommit på den Mattsson närstående Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet, Ann-Marie Ekengrens *Olof Palme och utrikespolitiken* (2005).

Ett annat exempel på hur Mattsson låter bli att diskutera väsentliga delar av sina hjältars verksamhet är Pierre Schoris roll som Socialdemokraternas ledande talesman inom riksdagens utrikesutskott 1992, när man – låt vara i försiktiga formuleringar – skrotade den gamla doktrinen om neutraliteten som ett automatiskt val för Sverige vid en konflikt i närområdet. Det skedde i enhällighet mellan regeringen och den socialdemokratiska oppositionen. Utskottets kanslichef, Sveriges nuvarande Moskva-ambassadör Tomas Bertelman, som höll i pennan när formuleringarna utmejslades, gav för ett par år sedan sin bild av hur beslutet kom till (se hans artikel ”Word Politics: att ändra en doktrin” i Pierre & Johansson, *Över vida fält*, 2008). Man kan beklaga att Mattsson inte tycks ha försökt att utnyttja sina unika kontakter till att intervjua Pierre Schori om denna historiska förändring i Sveriges utrikespolitiska doktrin. Det hade exempelvis varit intressant att höra Schoris syn på det intryck som Bertelman redovisar från utskottet, nämligen att det fanns ”ledamöter som till fullo insåg hur radikal förändringen var, och sådana som inte gjorde det eller hade en annan uppfattning – och att de förra inte var särskilt angelägna om att påminna de senare om hur radikal förändringen var”.

Men dessa och en mängd andra exempel på selektiv presentation behöver inte störa den läsare som betraktar boken som journalistmemoarer. Då kan man tvärtom glädjas åt en hel del roande interiörer om villkoren för dem som skall rapportera hemåt om våra politikerns framträdanden utomlands. Någon gång får man också veta något nytt och intressant som vederbörande anförtrott Mattsson. Ett exempel är hur Olof Palme medgav det mindre lämpliga i sitt kanske mest famösa offentliga uttalande, alltså jämförelsen mellan USA:s julföreläsnings av Hanoi 1972 och nazisternas förintelsläger i Treblinka. Hans medgivande kom i Wien 1980 sedan han duckat för en fråga i österrikisk tv. Utan att nämna jultalet 1972 sade han till Mattsson och en av hennes kolleger

att han undvek jämförelser med nazismen. ”Det leder lätt åt fel håll”, sade han, ”ni förstår nog vad jag menar.” Veterligen är detta det enda exemplet på att Palme själv medgav sitt klavertramp.

Mer betänksam blev jag när jag kommit fram till Mattssons skildring av ett arbete som jag själv haft insyn i, nämligen verksamheten inom den säkerhetspolitiska analysgrupp som Carl Bildt upprättade i statsrådsberedningen 1991-94 och där jag var en av de tre medlemmarna. Som stöd för sin beskrivning åberopar Mattsson uppgifter som hon anser sig ha inhämtat i en bok av min kollega i gruppen, nuvarande ambassadören i Peking Lars Fredén (*Återkomster: svensk säkerhetspolitik och de baltiska ländernas första år i självständighet 1991-1994*, 2006). Men hennes sätt att utnyttja Fredéns text är så missvisande att jag tar mig för pannan. Samtidigt inser jag att det skulle bli en orimligt utförlig och egocentrisk genomgång ifall jag här skulle försöka gå igenom hennes missförstånd och vantolkningar, och jag nöjer mig därför med att tända en varningslampa för dem som till äventyrs skulle ta på allvar Mattssons avsnitt om Sveriges Baltikum-politik 1991-1994.

En annan reflektion är svår att hålla tillbaka. Mattsson har uppenbarligen bläddrat igenom Fredéns 500-sidiga volym, en väldokumenterad redogörelse på grundval av statsrådsberedningens och UD:s arkiv jämte hans egna anteckningar. Men Mattsson förefaller helt ointresserad av substansen, hon sysslar bara med att konstruera sin spexartade bild av Carl Bildts arbetsätt.

Annars skulle man ju tycka att sakfrågan hade viss vikt. De uppgifter som regeringen Bildt ställdes inför när den tog över i oktober 1991 var inte små. Det gällde att hjälpa balterna att göra verklighet av sin nyss återställda suveränitet genom att förmå Ryssland att dra tillbaka sina trupper och avveckla sina omfattande militära installationer i deras stater. Samtidigt måste balterna få stöd till att bygga upp de gängse instrumenten för kontroll av sitt territorium: polis, tull, gränsbevakning etc. Slutligen måste också det nya Ryssland välkomnas att inta sin naturliga plats i det nya Europa och uppmuntras att se Östersjöområdet som en lovande arena för samarbete med EU när Sverige och Finland vunnit medlemskap.

Som framgår av Fredéns bok ägnade Carl Bildt en osannolikt stor del av sin tid – parallellt med de krävande EU-förhandlingarna – åt resor och möten för att ta hand om den mest omedelbara frågan, det vill säga trupptillbakadragandet. Det gällde att trycka på ryssarna, moderera balternas hållning och mobilisera stöd från de stora EU-länderna och inte minst USA. Det var en konfliktförebyggande operation med storpolitiska inslag, helt utan motsvarighet i Sveriges moderna historia. Den var inte alldeles riskfri, och den var naturligtvis föga förenlig med den traditionella neutraliteten.

Men operationen var framgångsrikt genomförd vid regeringen Bildts avgång i september 1994. Eftersom det var Lars Fredén som stod för det slit-

samma i arbetet med att bistå Bildt, och Tomas Bertelman på UD som skötte samordningen av de västliga stormakternas Baltikum-politik under svensk ledning, så hoppas jag att inte verka skrytsam när jag påstår att resultaten av Bildts Baltikum-politik var långt viktigare än något som Sverige åstadkommit under tidigare decennier för att stödja småstater mot stormaktstryck i enlighet med Palmes s.k. småstatsdoktrin. Att småstaterna den här gången var våra grannar på andra sidan Östersjön kan väl inte betraktas som någon nackdel? Den retoriska frågan ställer jag naturligtvis därför att Mattsson föredragit att gå förbi hela detta skede av aktiv svensk utrikespolitik.

Att så blivit fallet kan inte gärna bero på att en intelligent journalist inte skulle begripa sakens vikt. Min gissning är att det snarare sammanhänger med en nostalgisk längtan tillbaka till tiden före 1991, ett slags fantomsmärta efter förlusten av en förfluten världsbild och en svensk roll utanför vårt närområde som "världssamvete" (ett ord som Mattsson använder utan citationstecken i underrubriken till sin bok). Om sådana känslor är tillräckligt starka, kan de antagligen leda till ett övermäktigt behov av att förtränga allt som kan ifrågasätta den bilden. Möjligen är det här som Mattssons bok har sitt främsta intresse för dem som är intresserade av dagens svenska utrikesdebatt. Hennes skildring torde stå i särklass som ett oförbehållsamt uttryck för de stämningar som alltjämt härskar inom socialdemokratins vänsterfalang på det utrikespolitiska området. När jag lägger boken ifrån mig sänder jag en beundrande tanke till Ingvar Carlsson, som trots allt lyckades baxa med sig sitt parti in i EU-medlemskapet.

Krister Wahlbäck

Britt-Marie Mattsson. Neutralitetens tid: svensk utrikespolitik från världssamvete till medgörlig lagspelare. Forum förlag, Stockholm 2010.

HUN SOM BLE MODELL FOR NORA I IBSENS ET DUKKEHJEM

Brevsamlinger, erindringer og biografier fra tiden før Norge ble selvstendig nasjon, synes i utpreget grad – langt større enn i våre dager – å beskrive sterke bånd til så vel Danmark som Sverige. Ikke bare har vi et felles bokmarked med Danmark og norske forfattere gir i hovedsak ut sine bøker der; de har også tett og nær kontakt med litterære og intellektuelle kretser i Sverige. Det gjelder for så sentrale figurer som Bjørnstjerne Bjørnson, Alexander Kielland, Amalie Skram, Magdalene Thoresen og – selvfølgelig – Henrik Ibsen.

Interessant er det da å se at en av de mer perifere kvinneskikkelsene i Ibsens liv – hun som muligens og i alle fall i noen grad tilbød ham en modell for Nora i *Et dukkehjem* – i helt uvanlig grad hadde et nordisk kontaktnett. Laura Kieler var født nord i Norge, kom seg til Kristiania og så til København. Der giftet hun seg for ikke å måtte reise tilbake til Norge, og som skribent og

forfatter hadde hun gode svenske kontakter. Det mest oppsiktsvekkende i hele *Inger-Margrethe Lundes* bok om Laura Kieler, det som kunne vært sprengstoff om mer materiale var tilgjengelig for biografen, får vi formidlet via et brev fra Kielers gode venninne, Fredrika Linnell. Brevet er gjengitt i sin helhet i boken, også i faksimile. Det er svar på et etter alt å dømme desperat og utlevende brev fra Laura etter at hun hadde møtt Henrik Ibsen i hans luksusleilighet i Victoria Terrasse i 1891 – for øvrig siste gang de møttes og tjue år etter at de hadde møttes nesten daglig i et par måneder. I diskusjonen av dette brevet og hva det innebærer, er Lunde altfor forsiktig. Noen ganger må det være lov også for biografen å foreta noen dristige analytiske grep. Hva kan Laura ha skrevet som forårsaket dette svarbrevet, og hva sa og gjorde Henrik Ibsen – nå 63 år gammel overfor den langt yngre kvinnen? Biografen er forsiktig der kildene tier stille, men her blir hun også altfor vennlig overfor Ibsen i en bok som ellers forklarer og forsvarer Laura Kieler. Men så er det selvfølgelig slik at det alene er Ibsen som gjør at det kan være interessant med en biografi over Laura Kieler i dag.

Som vi vet finnes det utrolig mange biografier og andre bøker som på et eller annet vis har tilknytning til Ibsens liv og diktning. Selv de mest perifere skikkelser, selv de enkleste og fullstendig glemte forfatterskap, kan trekkes frem i lyset om de kan kobles opp mot Ibsen. I tilfellet Laura Kieler er tangeringspunktene så opplagte og så tydelige – når de først blir oppdaget – at det er all grunn til å utforske dem nærmere. Det har i og for seg Inger-Margrethe Lunde gjort i en bok som forsøker å være mange ting på en gang, og derfor ikke helt ut lykkes med noen av dem. Men stor ros for å bringe frem nytt materiale og gjøre iherdige forsøk på å forklare hvordan det virkelig forholdt seg med forholdet mellom Laura Kieler og Ibsen, skal hun ha. Biografens langvarige interesse for Kielers rolle som modell for Nora og for hennes forfatterskap har tidligere resultert i skuespillet ”Gi meg navnet mitt tilbake” (2006). Nå har hun skrevet Kielers livshistorie, med særlig vekt på forholdet til Henrik Ibsen som Kieler møtte tidlig i København for deretter å besøke familien Ibsen i Dresden i 1871. Gjennom et par måneder kom hun nesten daglig på besøk, og ble ”lerkefuglen” i det ibsenske hjem! Neste møte fant sted først i 1891 – og vi må spekulere over hva som skjedde da – slik vi har nevnt innledningsvis.

*

Laura Kieler ble født i 1849. Vi følger henne fra Tromsø til en storgård ved Steinkjer. Faren var embetsmann (fogd), og har fått æren for å grunnlegge byen Steinkjer. Laura vokste opp i trygge og gode kår, men fikk en streng oppdragelse med en mor som var sterkt pietistisk. Inntil farens død hadde hun ingen pengesorger og beveget seg i de bedre lag av folket, både i Oslo,

København og ulike steder i Sverige. Atten år gammel gir hun seg i kast med boken *Brands Døtre* som ble utgitt i 1869 – et tilsvarende til Ibsens *Brand* og en slags trøstebok for dem som fant Brands krav for strenge. Hun sendte boken til Ibsen, og så møttes de to første gang i 1870. Laura var 21; Ibsen nøyaktig dobbelt så gammel. Så ble de bedre kjent året etter i Dresden. Så giftet Laura seg, for ikke å ende på Steinkjer, men for å kunne bli i Danmark. Så låner hun penger for å reise utenlands med en syk ektemann, lyver om pengene, låner mer – og skriver til sist under på en veksel hun ikke kan innfri. Svigerfamilien sørger for at hun ender på asyl. Et års tid etter at hun slipper ut, kommer *Et dukkehjem* ut – og sørger for verdensberømmelse for dramatikerens. Spørsmålet som hele Lundes fremstilling kretser omkring, gjelder hva som lå i forholdet til Ibsen, og hvorfor han så tydelig brukte i alle fall elementer av Lauras triste historie i sitt skuespill? Ibsen svarte aldri, dementerte aldri at han hadde lånt fra andres liv og skjebne, og Lauras liv ble preget av det stempel hun fikk som modell for Nora. Møtet og det endelige oppgjør i 1891 vet vi for lite om, og det er oppsiktsvekkende og neppe godt nok underbygget verken av Laura Kieler eller biografen, at Ibsen indirekte ba om unnskyldning og beskrev sitt livs kjærlighet i *Når vi døde vågner*. Det hevdes endog at Kielers skuespill *Mænd af Ære* skal ha påvirket Ibsens siste stykke.

Etter å ha fulgt Laura Kielers liv og diktning til siste slutt, tar Lunde oss med på ”Kanossagang gjennom litteraturhistorien”. Denne vandringen er egentlig ikke gjennom litteraturhistorien, for der blir Kieler fort borte, men gjennom litteraturforskningen, og da særlig den som gjelder Ibsen. Det er lett å utlevere både Francis Bull og Halvdan Koht for uvitenhet, men litteraturhistoriens glemsel er nærmest uunngåelig. Laura Kieler kan bare ha et etterliv som forfatter fordi hun kom i berøring med Ibsen. Så urettferdig det enn kan synes, og så umenneskelig vi kan oppleve det, har interessen for Shakespeares datter alltid vært liten.

Bortsett fra noen mindre feil i stedsangivelser i Nord-Trøndelag (bl.a. Alstadhaug uten d), forekommer *Mitt navn er ikke Nora!* å være både etterrettelig og grundig. Men den mangler et samlende fokus og en skarpere problemstilling. Halve teksten omhandler liv og opplevelser før første møtet med Ibsen, og dermed blir det ikke tid eller plass til virkelig å drøfte, spekulere, problematisere – for eksempel et så problematisk begrep som ”modell” som her brukes som om det er noe selvforklarende.

Flere bøker har de siste par årene beskrevet glemte forfatterskap av kvinner som var viktige i sin samtid, i kraft av sin egen innsats, og ikke som støtte eller modell for menn. Det er nesten et tankekors at Henrik Ibsen på sett og vis er avgjørende for at vi har fått bøker om Suzannah Ibsen, Magdalene Thoresen – og nå Laura Kieler. Lundes bok gjør et fortjenstfullt forsøk på å skrive både

en biografi og et forsvarsskrift for Laura Kieler – mot Ibsens ”misbruk” av henne som modell for Nora i *Et dukkehjem*, men i slike sammenhenger er det alltid den store kunstneren som kommer seirende ut.

Hans H. Skei

Inger-Margrethe Lunde. *Mitt navn er ikke Nora*. Biografi. Arneberg, Oslo 2009.

KIERKEGAARDS OVERSETE ANTISEMITISME

Det er få idehistoriske værker i vor tid, der vækker hidsig debat, længe før de ligger i bogladerne. Det har *Peter Tudvads* bog gjort – naturligvis fordi den forbinder teolog- og nationalikonet Søren Kierkegaard med antisemitisme. Førrende teologer i Danmark har dannet vognborg omkring filosofen, mens Tudvad omvendt har været ude med gentagne udfald.

Nu foreligger så bogen *Stadier på antisemitismens vej. Søren Kierkegaard og jøderne*. Det er ikke nogen let sag at veje dens argumenter, for Tudvad er ikke den, der sætter syv streger under sine konklusioner – bortset fra de indledende »ti teser« om Kierkegaards forhold til jøder og jødedom. Kierkegaard er blandt fans kendt som den indirekte meddelelses mester, og Tudvad deler et langt stykke af vejen hans forkærlighed for ikke at sige tingene ligeud. Bogen er disponeret som et kludetæppe af stærkt forskellige afsnit – en tiltalende komposition, der tillader vidt forskellige synsvinkler. Meget overlades hermed til læseren og dennes evne til selv at sammenligne de forskellige indsatser. Hertil kommer dens kulturhistoriske metode: Selv om store dele af bogen hengår med nærlæsning af Kierkegaards egne udsagn, så er endnu større dele af den viet til kortlægning af samtidens opfattelse af jøder – ud fra det rimelige princip, at Kierkegaards holdninger må forstås i forhold til, hvad samtiden ellers diskede op med.

Bogen indledes med en rystende trailer: en redegørelse for den dobbelte jødefejde i København i 1810erne – først i den litterære afdeling den velkendte pennefejde i 1813 udløst af litteraten Thomas Thaarups oversættelse og introduktion af den preussiske teolog Buchholz bog om jøders og kristnes intellektuelle forhold. Og dernæst den »korporlige« jødefejde i 1819 – eller som Tudvad mere ligeud kalder den, pogromen i 1819 – hvor kun kong Frederik VI's resolute indgriben med politi og militær hindrede et meget blodigt resultat, da den københavnske pøbel gentagne gange angreb jøders butikker og hjem i gaderne omkring Kongens Nytorv. Kierkegaard var ganske vist kun seks år i 1819, da unge H.C. Andersen ankom fra Odense midt under pogromen. Alligevel danner denne skamfulde tildragelse for Tudvad bagtæppe for udviklingen af Kierkegaards indstilling til jøder, som Tudvad kortlægger gennem hele hans skrevne værk fra midt i 1830erne til hans død i 1855.

Inden da må vi dog gennem bogens hårdeste kapitel, den enorme redegørelse for Ahasverus-sagnet i samtiden. Historien om den evige jøde, Jerusalemsskomager, der nægter at give Kristus hvile på hans vej mod Golgatha, dømmes til hverken at kunne dø eller nyde livet og derfor vandrer omkring til tidernes ende. Den historie er tydeligvis vigtig for den unge og tungsindige Kierkegaard, der tenderer mod at identificere både sin egen og sin faders fortvivelse med den evige jødes pinsler: »... thi i en Jøde er der een Gang for alle en vis Fortvivlelse.« Men hvorfor det får Tudvad til at kaste sig ud i et 110 siders kapitel om en meget lang række varianter af sagnet går både over min tålmodighed og forstand. Tudvad er jo som mangeårig Søren Kierkegaardforsker med god ret berømt som arkivrotte, og store dele af denne bog hviler på en enorm research i samtidige kilder, langt ud over Kierkegaards egne skrifter – men det synes også at give ham en tendens til at vandre ud ad en given tangent, så langt han kan komme, også uden at det har nogen synlig forbindelse med bogens hovedtese. Et tilbagevendende argument er, at Kierkegaard »kunne« have læst dette og hint, for så vidt som det forelå på Det kgl. Bibliotek, i læseselskabet Athenæum eller i hans egen bogsamling – men ikke engang det sidste nødvendiggør jo, at han har kendt til det, som enhver bogsamler selv vil vide.

Først efter denne halmballe af et kapitel venter bogens reelle og stærkt interessante hovedstykke, det 250 sider store midterafsnit »Synet på jøderne«, der indlejrer Kierkegaards jødeopfattelse i samtidens – opdelt i hele seks underafsnit fokuserende på det henholdsvis teologiske, historiske, politiske, litterære, dramatiske og borgerlige syn på jøderne. Her uddestilleres Tudvads resultater efterhånden. Kierkegaard var ikke antisemit, men han blev det i løbet af sin forfatterkarriere. Efter den indledningsvise identifikation med den evige jøde kommer dyrkelsen af Abraham i de tidlige 1840ere som »Troens Fader«, fordi han adlød gudens ordre til ham om at dræbe Isak.

Men i 1840ernes løb kommer jøderne gradvis til at indtage en fast plads i Kierkegaards argumentation som kristendommens modstykke – som dem, der vægter det dennesidige liv og dets nydelser og rigdomme, i modsætning til de sande kristne, der søger lidelsen og først derigennem får adgang til evigheden. Disse sande kristne er dog få, og Kierkegaards sene opgør med kirken anvender reelt de kritiske kategorier fra karakteristikken af jøderne mod præsteskab og grundtvigianere og deres jødiske optagethed af det dennesidige. Jødedommens optimisme står nu over for kristendommens pessimisme, »livslyst over for livslede, nydelse over for lidelse, timelighed over for evighed, fertilitet over for jomfruelighed, sanselighed over for åndelighed«, som Tudvad opsummerer. Derfor ændrer Kierkegaard også synet på Abraham, der forblev jøde og ikke fik adgang til evigheden, fordi han ikke dræbte Isak – hvis

han skulle være blevet kristen, skulle han faktisk have gennemført ofringen af sønnen og tømt lidelsens bæger til bunds for først at blive genforenet med ham i Paradis. Nu bliver jøden den eksemplarisk »forargede« – den der fornægter Kristus som gudsmennesket – og derfor nødvendigvis fordømte.

I mange af disse argumenter synes »jøden« og »jødedommen« at være en verdensfjern dialektisk tankekategori, mest egnet til at danne kontrast til filosofiens i stigende grad lidelsesbetonede kristendomsopfattelse. Men Tudvads afgørende argument er, at Kierkegaard uden videre lader disse kategorier gælde også for samtidens konkrete jøder, således at han forestiller sig en art essens, der gælder for jødedom lige fra gammeltestamentelig tid og til den skakkerjøde, han ser på sine »menneskebade«, vandrende omkring i København. Med dette spring går Kierkegaard fra at være religionskritisk og antijudaistisk til at være decideret antisemitisk – idet Tudvad ved sidstnævnte forstår »en fjendtlig holdning til jøder«. Denne holdning er således ikke kun en biografisk ejendommelighed udløst af Kierkegaards strid med forfatteren og redaktøren Meir Aron Goldschmidt og hans satiriske tidsskrift *Corsaren*, men ligger dybt i hans anvendelse af teologiske og mytiske kategorier på konkrete jøder. Som når han for eksempel hævder, at enhver jøde må være fortvivlet, eller når han citerer Goethe for at karakterisere jødernes mord på ægypterne som gæstens drab på værten med den dystre tilføjelse: »Men det bliver nok Jødernes Forhold til hele Europa i vor Tid.« Altså at den europæiske jødedom skulle udrydde de europæiske værtsfolk. Tudvad opsummerer Kierkegaards karakteristikkere om de virkelige jøder som »liderlige, fortvilede, gerrige og materialistiske«, og der er ingen tvivl om, at han har sat sit spotlight på et mørkt og overset punkt hos filosofien.

Men var alle ikke simpelthen antisemitter dengang – lå det ikke bare i tiden? Flere teologer har allerede været ude med dette forsvar for Kierkegaard, men det hører til dyderne ved Tudvads kulturhistoriske metode, at den forudsiger denne indvending. Ikke bare sammenligner han Kierkegaard med den anderledes indfølelse beskrivelse af fattige jøder allerede hos forfatteren Jens Baggesen, han sammenligner også med den stærke bevægelse for jødernes frigørelse, der allerede tog fart med åbningen af erhvervene for dem i 1814, og som voksede sig stærkere op imod deres endelige frigørelse med Grundloven i 1849. Netop i Kierkegaards mest produktive periode var der således en både stærk og voksende liberal opinion, der ikke var antisemitisk – tværtimod. Nu opfattede Kierkegaard sig som på lang afstand af politik, men Tudvad har alligevel lokaliseret et sted, hvor han i allegoriens form tager afstand fra, at jøder skulle kunne blive delagtige i statens styrelse. Kierkegaard udviklede således sin antisemitisme med politiske konsekvenser midt i en periode, hvor den danske offentlige opinion for fuld fart udviklede sig væk fra antisemitismen.

Det var heller ikke noget, Kierkegaard havde med hjemmefra. Selv hans konservative fader havde liberale sider og bidrog, påviser Tudvad, finansielt til, at jødedrenge kunne få lærepladser. Snarere var det noget, Kierkegaard fik fra sin konservative åndsfrænde Poul Martin Møller – og især fra den protestantiske tradition tilbage til Luthers radikale antisemitisme. Her vil Tudvads andet argument imod den teologiske vognborg være, at Kierkegaard ikke begrænsede sig til kritik af jødedommen forstået som religion, men igen og igen lod denne kritik svømme over i kategoriske angreb på samtidens jøder. En problematik, der – som man ser – ikke er uden relevans i forhold til vor tids forhold til islam og muslimer, hvor kritik af den første ofte ikke skelnes fra angreb på sidstnævnte.

Det er hård læsning – både på grund af syndfloden af referencer og på grund af det dystre emne. Men man bliver klogere, ikke kun på Kierkegaards oversete antisemitisme, men også på hvilken rod europæisk antisemitisme mere generelt har i den protestantiske tradition.

Frederik Stjernfelt

Peter Tudvad. *Stadier på antisemitismens vej. Søren Kierkegaard og jøderne*. Rosinante, København 2010.

HUR MARSKALK BERNADOTTE LYCKADES

Under 2008 och 2009 har vi i Sverige och Finland högtidlighållit minnet av finska kriget 1808-1809 och det för Sverige katastrofala fredsslutet i Fredrikshamn. En betydande mängd evenemang och utmärkta böcker om detta paradigmskifte i båda ländernas historia har kommit ut; en del har recenserats i dessa spalter. Däremot har påfallande litet uppmärksamhet ägnats åt 200-årsjubileet av den franske marskalken Bernadottes ankomst till Sverige, vilken skulle ganska dramatiskt förändra vårt land.

Karl XIV Johan är en av de mest intressanta personerna i vår långa historia, precis som den ende andre riktige marskalken (fältmarskalkar har vi däremot många av) i Nordens senare historia, Mannerheim, är det i Finlands. Mannerheim är föremål för Stig Jägerskiölds biografi i åtta (!) band, medan den mest djuplodande om Karl XIV Johan, Torvald Höjers, är endast i tre band och kom för mer än ett halvt sekel sedan. Man skulle ha trott att 200-årsjubileet skulle avsatt mera tryckalster än som varit fallet, i det nyväckta historieintressets tecken. Då får man vara nöjd med att en grupp yngre historiker publicerat en essäsamling, *En dynasti blir till. Medier, myter och makt. Kring Karl XIV Johan och familjen Bernadotte* under redaktion av Nils Ekedahl vid Södertörns högskola. Detta är en utmärkt samling som skulle stått sig mycket väl också i en stridare bokflod.

I Ekedahls volym behandlas kungens förhållande till makten, till ceremo-

nier och symboler, till folket, media och kulturen. Tillsammans ger uppsatserna en god bild av de uppgifter den franske marskalken stod inför i sitt nya hemland och hur han löste dem.

Napoleon hade ju när Bernadotte informerade honom om anbudet att bli Sveriges kronprins helt riktigt sagt honom att vad svenskarna i praktiken ville var att han skulle ta tillbaka Finland. När Bernadotte landade i Helsingborg i oktober 1810 möttes han av ett rike som just råkat ut för den värsta katastrofen i sin historia, förlorat en tredjedel av sitt territorium och en fjärdedel av sin befolkning, just genomlidit en statskupp och dessutom var ekonomiskt under isen. Moralen var låg och landet led av en påfallande brist på kompetent ledarskap. Den enda av samtidens infödda svenskar som förefaller haft någon status var fältmarskalken von Stedingk, som ironiskt nog också var ett slags invandrare som i tonåren kommit till Stockholm från Svenska Pommern (jfr Carl Henrik von Platens läsvärda biografi från 1995).

Kronprinsen tog befälet redan från första stund, vilket sannolikt hans svage adoptivfar Karl XIII tyckte var lika gott. Dennes gemål, Hedvig Charlotta, tyckte redan från början om adoptivsonen. Men kronprinsens styvbror, kungens son u.ä. Gustaf Löwenhielm, frågade sig hur ”i helfvete” något gott skulle komma ur detta val av tronföljare? Hur skulle han kunna anpassa sig till den nya författningen, till tryckfriheten etc. Och om Napoleon dog, hur skulle det då gå?

Sanningen är ju att det gick alldeles utmärkt. Den franske marskalken drog upp landet ur det moraliska träsket, på sin höga post den ende man av Napoleons marskalkar som överlevde Napoleons fall – fast en av dem, Soult, trots att han anslöt sig till kejsaren under de hundra dagarna, blev både krigs- och utrikesminister och konseljpresident under Bourbonerna – och med fast hand styrde landet i över trettio år. En blick på kartan och de faktiska maktförhållandena i norr föranledde honom att radikalt lägga om landets utrikespolitiska kurs (1812 års politik) och avstå från tanken på Finland.

Det är klart att Bernadotte hade ett betydande legitimitetsproblem. Han var alltid orolig för den avsatte Gustaf IV Adolf och för att dennes son, prinsen av Vasa, skulle försöka komma tillbaka till Sverige som monark. Flera av uppsatserna tar upp det dubbelgrepp som kronprinsen och sedermera kungen använde för att säkra sitt troninnehav, nämligen att hävda att hans monarki var ny, men också att den hade en naturlig plats i Sveriges historia. Han strök under det faktum att han inte ärvt sitt ämbete utan valts av det svenska folkets representanter och detta gav honom ett slags legitimitet som medborgarkung (”Folkets kärlek, min belöning”). Men samtidigt anknöt han vid viktiga tillfällen som kröningen 1818 till ceremoniel som brukats sedan länge. Han ville gärna se sig som en i raden av hjältar med namnet Gustaf, Vasa, Gustaf II

Adolf och Gustaf III. Han lyckades sedan gifta bort sin ende son med en dotter till Napoleons styvson, Eugène de Beauharnais, hertig av Leuchtenberg, vars hustru var en prinsessa av Bayern, med släktband till den tidigare kungaätten. När sedan kronprinsessan Josefina nedkom med fyra söner och en dotter tycktes ättens fortbestånd vara säkrat.

Fred, sedermera neutralitetspolitik, ett auktoritärt styre men ändå med ett strävande efter folklig förankring i god svensk tradition, var således det recept som säkrade tronen åt ätten Bernadotte. Kungen utnyttjade skickligt det nya medium som dagstidningar innebar. När den liberala revolutionen trängde på under 1830-talet lät han finansiera konkurrerande organ. Det turbulenta 1830-talet, då kungens styre på hans ålders höst tycktes vackla, övergick på 1840-talets början, också tack vare det som liberalt ansedda kronprinsparet, som uppmuntrade och deltog i det spirande föreningslivet, i ett slags lugn och tacksamhet över vad som trots allt åstadkommits.

Kungens sista diktamen till statsrådsprotokollet från 1844, där han skrev de berömda orden ”Ingen har haft en bana liknande min”, avslöjade, skriver Nationalmuseichefen Solfrid Söderlind, att den gamle kungen ännu efter över trettio år i Stockholm var upptagen av sin relation till Napoleon. När Napoleon 1812 anföll och ockuperade Svenska Pommern blev Bernadotte, som ändå tillhörde kejsarens ”militära familj”, hans motståndare. I och med att han anslöt sig till Napoleons fiender saknade segrarmakterna i Wien anledning att avlägsna honom från makten i Stockholm. Om Napoleon inte begått denna dumhet, kanske Bernadotte gått den svenska opinionen till mötes och anslutit sig till korståget mot Ryssland. Hur detta hade kunnat sluta är en annan, och med all sannolikhet, hemskare historia. Som det var fick Karl XIV Johan erövra Norge och bestiga sina två troner. Släkten sitter alltså på den svenska.

Mats Bergquist

Ekedahl, N., (red.), *En dynasti blir till. Medier, myter och makt. Kring Karl XIV Johan och familjen Bernadotte*. Norstedts, Stockholm 2010.

FEMTIO ÅR MED STOCKHOLMS STADSTEATER

När jag flyttade till Vasastaden i början av 1950-talet fanns det inte någon kommunalt driven teater i Stockholm. Däremot kunde huvudstaden uppvisa ett stort antal privatteatrar. Intima teatern eller kort och gott Intiman – ej att förväxla med Strindbergs Intima teater vid Norra Bantorget – mitt emot Gustav Vasa kyrkan promenerade jag förbi på väg till Gunnar Asplunds Stadsbibliotek i Odengatsbacken. Intiman invigdes i början av 1950-talet med Brechts ”Tolvskillingsoperan” som premiärpjäs i regi av Ingmar Bergman.

”Slå nollan till polisen” och ”Tehuset Augustimånen” var några av Intimans tidiga långkörare.

Vid Norra Bantorget låg privatteatern Scala som 1960 skulle få Stockholms Stadsteater till granne. Efter mycket funderande och utredande fick Stockholm då vad Göteborg, Malmö och Helsingborg haft sedan länge nämligen en stadsteater. Statligt finansierade Dramaten hade haft sin plats på Nybroplan sedan 1908. Men Stockholms kommunpolitiker hade inte lyckats få till stånd en stadsteater förrän socialdemokratiska borgarrådet Hjalmar Mehr till slut drev igenom att den skulle inhysas i det av arkitekt Sven Markelius ritade Folkets hus vid Norra Bantorget, ett klassiskt fäste för arbetarrörelsen.

Femtio år efter invigningen av Stockholms Stadsteater har teaterkritikerna *Karin Helander* och *Leif Zern* gett ut en synnerligen läsvärd bok om de kommunala teaterscenerna vid Norra Bantorget och Sergels torg. Titeln är hämtad från det magnifika tal som Hjalmar Mehr höll vid invigningen den 21 oktober 1960. Den lyder ”*Det skall åska och blixtra kring vår teater*”. *Stockholms Stadsteater 1960-2010*.

Den första pjäsen som spelades på Stora scenen vid Norra Bantorget var Lope de Vegas ”Fårakällan”. Valet av premiärpjäs kan så här i efterhand väcka förvåning. ”Fårakällan” har i varje fall inte satts upp igen på Stockholms Stadsteater. Det tog några månader innan jag som ung teater- och litteraturintresserad gymnasist hittade till det nya kommunala teaterplanet. Min första föreställning på Stadsteatern var Tjechovs ”Körsbärsträdgården” som hade premiär vårvintern 1961. Samma år såg jag Strindbergs ”Gustav Vasa” och Aristofanes komedi om kvinnlig kärleksstrejk ”Lysistrate”.

Året efter, 1962, var det dags för mig att se Vilhelm Mobergs högaktuella satir ”Sagoprinsen” som handlade om den s.k. Huseby-affären. Den rika Florence Stephens – Linnea Hillberg hade huvudrollen – hade fått se sina rikedomar gå upp i rök med hjälp av affärsmannen Berl Gutenberg (i pjäsen spelad av Ingvar Kjellson). ”Sagoprinsen” väckte enorm uppståndelse. *Aftonbladet* ägnade en helsida åt premiären, som de båda kombattanterna Gutenberg och Moberg bevistade.

Mina ömt vårdade teaterprogram ger vid handen att jag sett mera än hundra föreställningar på Stadsteatern sedan starten 1960. En del pjäser minns jag knappt att jag sett, trots att jag bevarat såväl entrébiljetten som recensionerna från de stora tidningarna i Stockholm samt antecknat i programmet vem eller vilka jag gick tillsammans med. Andra pjäser har etsat sig fast i minnet. Från Stadsteaterns trettio år vid Norra Bantorget – den flyttade till Kulturhuset vid Sergels torg år 1990 – minns jag särskilt några uppsättningar.

Dramaten avstod länge från att spela Bertolt Brecht. Ville man se Brecht kunde man med fördel bege sig till Stockholms Stadsteater. Där uppfördes

i tur och ordning ”Den Kaukasiska kriticirkeln” 1963, ”Tolvskillingsoperan” 1964 och ”Heliga Johanna av slakthusen” 1969. Den största publiksuccén blev ”Den goda människan från Sezuan” 1971 med Lena Granhagen i huvudrollen. Den pjäsen lockade inte mindre än 135.000 åskådare till Norra Bantorget. 181 föreställningar gavs av denna klassiska Brecht-pjäsa. Då hade finlandssvenska Vivica Bandler tagit över som teaterchef efter Lars-Levi Laestadius och Frank Sundström.

Under Vivica Bändlers tolvåriga chefsperiod blomnade Stadsteatern upp. Publik- och kritiksuccéerna avlöste varandra. ”Minns du den stad”, baserad på författaren Per Anders Fogelströms Stockholmsromaner ”Barn av sin stad” och ”Minns du den stad” drog fulla hus eller 91.000 åskådare. Pjäsen togs åter upp på repertoaren 1991. Då hade Stadsteatern flyttat till Riksdagens nygamla lokaler vid Sergels torg. Den nuvarande, mycket framgångsrike teaterchefen Benny Fredriksson hade en liten roll i den senare uppsättningen av ”Minns du den stad”. Johan Bergenstråhle regisserade denna och flera andra publikframgångar.

Nobelpristagaren John Steinbecks drama ”Möss och människor” satte Stadsteatern upp 1987 med Lars Dejert och Ingvar Hirdwall i huvudrollerna. Ingen som sett den föreställningen glömmet Sören Brunet fantastiska scenografi. Tragedin i Steinbecks tappning utspelas på en svindlande vacker rågåker som Sören Brunet lät tillverka av artontusen franska pilspön som stuckits ned i scengolvet. Pjäsen lockade mer än etthundratusen att lösa biljett till Stadsteaterns stora scen. ”Möss och människor” är mitt finaste teaterminne.

De *nordiska* inslagen på Stadsteatern har inte dominerat. Vivica Bandler framstår som den mest framgångsrika teaterchefen i hård konkurrens med Benny Fredriksson. Märta Tikkanen fick ”Århundradets kärlekssaga” uppförd 1980. Stina Ekblad och Frej Lindqvist medverkade på scenerna i Folkets hus fast inte så länge. Hella Wuolijokis och Bertolt Brechts ”Herr Puntila och hans dräng Matti” spelades så sent som i höstas med Dan Ekborg och Fares Fares i de manliga huvudrollerna. I mitten på 1980-talet var Gösta Bredefeldt och Krister Henriksson deras rollmässiga föregångare. Sofi Oksanens ”Utrensning” hade premiär på Lilla Scenen i januari 2011. Oksanen belönades som bekant med Nordiska rådets litteraturpris året innan.

Ibsen har spelats flitigt på Stadsteatern, men det dröjde faktiskt ända till slutet av 1967 innan den första Ibsenpjäsen sattes upp (”När vi döda vaknar”). Ett av Stadsteaterns större misslyckanden inträffade när Fred Hjelm skulle regissera ”Peer Gynt”. Pjäsen uppfördes i två delar, men den andra delen fick vänta ett halvt år på grund av inre konvulsioner inom teatern. ”Peer Gynt” återkom 2007 med den manliga publikmagneten Dan Ekborg i huvudrollen. ”Ett dockhem” har uppförts flera gånger. Senast med publikfavoriterna Helena

Bergström och Kjell Bergqvist i de bärande rollerna. "Hedda Gabler" spelades med ungefär tio års mellanrum under 2000-talet. "Vildanden" blev en av de första pjäserna i de nya lokalerna vid Sergels torg. Sören Brunus svarade för scenografin och Fred Hjelm för regin. "Frun från havet" gavs för några år sedan och "Gengångare" så sent som under jubileumsåret 2010. Tre Ibsen-pjäser i rad kunde den som ville avsätta sex timmar till ett teaterbesök få sig till livs på Klarascenen till helt nyligen.

Norrmannen Alexander Mørk Eidem har svarat för regin i flera av de mest publikdragande och kritikerrosade pjäserna på senare år; "En midsommarnattsdröm", "Herr Puntila och hans dräng Matti" och "Hedda Gabler". Gästregissörerna har varit många genom åren på Stadsteatern. Robert Wilsons uppsättning av Strindbergs "Drömspelet" måste räknas till scenkonstens klassiker.

Revy har man också spelat av och till på Stadsteatern. Nordisk revy blev det 1984 då "Som ind i Norden – en blåøjet revy" turnerade mellan fyra nordiska huvudstäder. Jag såg denna nordiska revy dels på en specialföreställning för Nordiska rådets ledamöter 1984 i Helsingör, dels på Stockholmsscenen. Någon större succé blev den inte.

Stockholms Stadsteater har nästan blivit som ett andra hem. Det rika utbudet av pjäser kan ibland få mig att bli frustrerad. Hur ska man hinna se allt som uppförs på de många scenerna i Kulturhuset vid Sergels torg? Ibland är det omöjligt att få biljetter till åtråvärda föreställningar. Harry Martinsons "Aniara" hade jag gärna velat se, men plötsligt var den slutspelad efter fyrtio fullsatta hus. Den nuvarande teaterchefen Benny Fredrikssons filosofi torde vara att ha så många pjäser som möjligt på repertoaren. Drar en pjäs till sig dåligt med folk läggs den ned och så spelar man något annat i stället.

Att Dramaten lever i skuggan av Stadsteatern är uppenbart. Då och då lockas Dramatens bästa krafter över för att regissera vid Sergels torg. Harold Pinters underfundiga "Fastighetsskötaren", "Hemkomsten" och "Födelsedagskalaset" hade Thommy Berggren som regissör. Berggren brukar annars ha sin dagliga gärning i det ärevördiga teaterhuset vid Nybroplan.

Teaterforskaren Karin Helander har genom åren skrivit mycket teaterkritik i *Svenska Dagbladet*. Leif Zern är sedan länge chefsrecensent på *Dagens Nyheter*. Författarna till jubileumsboken om Stadsteatern har därmed rika fonder av egna upplevelser och omfattande tidningsarkiv att ösa ur. De har lyckats väl med att analysera och skildra Stadsteaterns många framgångar och fåtaliga motgångar. Möjligen kan det kännas lite påfrestande att de återkommande citerar vad de själva skrivit. Synnerligen värdefullt är det att deras bok avslutas med en nästan hundra sidor lång förteckning över allt som spelats på Stadsteatern.

I biljettkassan vid Sergels torg kan man hämta en behändig bildkavalkad över de mest minnesvärda pjäserna under de femtio år som gått. På omslaget till den återfinns rågåkern i "Möss och människor", Mikael Persbrandt och Johan Rabaeus profilerade i höga hattar i "I väntan på Godot", Helen Sjöholm i "Aniara" och Lena Granhagen i "Den goda människan i Sezuan". En sammanfattning så god som någon av femtio års formidabel teaterhistoria.

Claes Wiklund

Karin Helander & Leif Zern. "Det skall åska och blixtra kring vår teater". *Stockholms Stadsteater 1960-2010*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm 2010.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:
Bergquist, Mats, docent, f.d. ambassadör, Stockholm
Berg Eriksen, Trond, professor, Oslo
Houe, Poul, professor, University of Minnesota, Minneapolis
Skei, Hans H., NT:s norske redaktör, Oslo
Stjernfelt, Frederik, professor, København
Wahlbäck, Krister, docent, f.d. ambassadör, Stockholm
Wiklund, Claes, NT:s huvudredaktör, Gnesta

Mandatställningen i de nordiska parlamenten

Antal och partitillhörighet

Danmark

Folketinget 179 medlemmar

Val 13 november 2007

Venstre, Danmarks Liberale Parti	47
Socialdemokratiet	45
Dansk Folkeparti	24
Socialistisk Folkeparti	23
Det Konservative Folkeparti	17
Det Radikale Venstre	9
Enhedslisten – De Rød-Grønne	4
Liberal Alliance	3
Kristendemokraterne	1
Inuit Ataqatigiit	1
Siumut	1
Tjóðveldi	1
Sambandsflokkurin	1
Uden for folketingsgrupperne	2

Finland

Riksdagen 200 ledamöter

Val 18 mars 2007

Samlingspartiet	51
Centerpartiet	50
Finlands socialdemokratiska parti	45
Vänsterförbundet	17
De Gröna	14
Svenska folkpartiet och Ålands representant	10
Kristdemokraterna	7
Sannfinländarna	6

Island

Alltinget 63 medlemmar

Val 25 april 2009

Alliancen/Samfylkingin	20
Selvstændighedspartiet/ Sjálfstæðisflokkur	16

Venstrepartiet - De Grønne/
 Vinstri hreyfingin - grænt framboð 15
 Fremskridtspartiet/Framsóknarflokkur 9
 Bevægelsen/Hreyfingin 3

Norge

Stortinget 169 representanter
 Val 14 september 2009

Arbeiderpartiet	64
Fremskrittspartiet	41
Høyre	30
Sosialistisk Venstreparti	11
Senterpartiet	11
Kristelig Folkeparti	10
Venstre	2

Sverige

Riksdagen 349 ledamöter
 Val 19 september 2010

Socialdemokraterna	112
Moderata samlingspartiet	107
Miljöpartiet de gröna	25
Folkpartiet liberalerna	24
Centerpartiet	23
Sverigedemokraterna	20
Vänsterpartiet	19
Kristdemokraterna	19

Färöarna

Lagtinget högst 33 medlemmar
 Val 19 januari 2008

Tjóðveldi (Det Republikanske Parti)	8
Fólkaflokkurin (Folkepartiet)	7
Sambandsflokkurin (Samhørigheidspartiet)	7
Javnaðarflokkurin (Socialdemokraterne)	6
Miðflokkurin (Centerpartiet)	3
Sjálvstýrisflokkurin (Selvstyrepartiet)	2

Grönland

Inatsisartut 31 medlemmar
 Val 2 juni 2009

Inuit Ataatigiit	12
Siumut	12
Demokraterne	4
Atassut	2
Kattusseqatigiit partiiat	1

Åland

Lagtinget 30 ledamöter
 Val 21 oktober 2007

Liberalerna på Åland	10
Åländsk Center	9
Obunden samling	4
Moderaterna på Åland	3
Ålands socialdemokrater	3
Ålands framtid	1

LW per 25 januari 2011

SAMMANFATTNING

Traditionsenligt inleder Nordisk Tidskrift sin 134:e årgång med ett temanummer om det gångna årets politiska och ekonomiska utveckling i Norden. Arne Hardis, Jan-Anders Ekström, Arna Schram, Harald Stanghelle och Anders Wettergren svarar också i år för de fem länderöversikterna. I Danmark fick det konservativa partiet än en gång se sig om efter en ny partiledare sedan Lene Espersen nödgats avgå. Hennes efterträdare blev Lars Barfoed. I Finland växade centerpartiet ledning. Mari Kiviniemi tog också över statsministerposten efter Matti Vanhanen. På Island hölls kommunalval i maj månad. Reykjaviks nye borgmästare hämtades från den populistiska nyskapelsen Det Bedste Parti. I Norge gick Jens Stoltenbergs trepartikoalition in på sitt sjätte år. I Sverige överlevde den borgerliga fyrtiregeringen under Fredrik Reinfeldts ledning riksdagsvalet. Från att ha varit en majoritetsregering övergick den till att bli en ministär i minoritet.

Erik Wängmar, historiker vid Linnéuniversitetet i Växjö, utreder hur stadsbegreppet används i fyra av de nordiska länderna. Kolbrún Bergþórsdóttir har intervjuat Yrsa Sigurðardóttir som skriver både kriminalromaner och barnböcker. Eva Smekal, som nyligen lämnat posten som chef för Nordiska rådets svenska sekretariat, ger under vinjetten *För egen räkning* sin syn på partipolitiseringsen och arbetsformerna inom Nordiska rådet. Anders Ljunggrens *Krönika om nordiskt samarbete* tar denna gång upp vikten av nordisk språkförståelse.

Fd teaterchefen Sveinn Einarsson mottog vid en ceremoni i höstas i Alltinget Jacob Letterstedts nordiska förtjänstmedalj. Poul Houes *Bokessä* handlar om en engelskspråkig bok om skandinavisk litteratur och konst.

Kring böcker och människor består av sex bidrag. Trond Berg Eriksen tar sig an Tore Rems biografi om den kontroversielle norske författaren Jens Bjørneboe. Krister Wahlbäck ställer sig kritisk till Britt-Marie Mattssons bok om svensk neutralitetspolitik. NT:s norske redaktör Hans H. Skei recenserar en biografi om Laura Kieler, förebild för Nora i Ibsens "Ett dockhem". Frederik Stjernfelt granskar Peter Tudvads bok om antisemitismen hos Kierkegaard. Mats Bergquist anmäler Nils Ekedahls antologi om den franske marskalken Bernadotte som blev svensk kung 1818. Avslutningsvis skriver NT:s huvudredaktör om Stockholms Stadsteaters femtioårsjubileum som teaterkritikerna Leif Zern och Karin Helander skrivit en läsvärd bok om.

C W-d

TIIVISTELMÄ

Nordisk Tidskriftin 134. vuosikerran aloittaa tavanomainen teemanumero, joka käsittelee Pohjoismaiden poliittista ja taloudellista kehitystä kuluneen vuoden aikana. Arne Hardis, Jan-Anders Ekström, Arna Schram, Harald Stanghelle ja Anders Wettergren vastaavat tänäkin vuonna kyseisten viiden maan katsauksista. Tanskassa konservatiivinen puolue sai taas kerran etsiä uuden puoluejohtajan, kun Lene Espersen joutui eroamaan. Hänen seuraajakseen tuli Lars Barfoed. Suomessa keskustapuolue vaihtoi johtajaa. Mari Kiviniemestä tuli Matti Vanhasen jälkeen myös pääministeri. Islannissa pidettiin kunnallisvaalit toukokuussa. Reykjavikin uusi pormestari haettiin uudesta populistisesta Det Bedste Parti -puolueesta. Norjassa Jens Stoltenbergin kolmen puolueen koalitio aloitti kuudennen toimintavuotensa. Ruotsissa porvarillinen neljän puolueen hallitus, jota johtaa Fredrik Reinfeldt, jäi valtaan valtiopäivävaaleissa. Tästä enemmistöhallituksesta tuli kuitenkin vähemmistöhallitus.

Erik Wängmar, joka on historioitsija Linné-yliopistossa Växjössä, selvittää, miten kaupunki-käsitettä käytetään neljässä Pohjoismaassa. Kolbrún Bergþórsdóttir on haastatellut Yrsa Sigurðardóttiria, joka kirjoittaa sekä rikosromaaneja että lastenkirjoja. Eva Smekal, joka on äskettäin jättänyt Pohjoismaiden neuvoston Ruotsin sihteeristön johtajan paikkansa, esittää vinjetin *För egen räkning* alla näkemyksensä Pohjoismaiden neuvoston puoluepolitisoitumisesta ja sen työmuodoista. Anders Ljunggrenin *Krönika om nordiskt samarbete* ottaa tällä kertaa esille pohjoismaisten kielten keskinäisen ymmärtämisen merkityksen.

Entinen teatterinjohtaja Sveinn Einarsson vastaanotti syksyllä Alltingetissä järjestetyssä seremoniassa Jacob Letterstedtin pohjoismaisen ansiomitalin. Poul Houen *Bokessä* käsittelee englanninkielistä kirjaa skandinaavisesta kirjallisuudesta ja taiteesta.

Kring böcker och människor koostuu kuudesta artikkelista. Trond Berg Eriksen keskittyy Tore Remin kirjoittamaan, kiistanalaisen norjalaisen kirjailijan Jens Børneboen elämäkertaan. Krister Wahlbäck suhtautuu kriittisesti Britt-Marie Mattssonin kirjaan Ruotsin puolueettomuuspolitiikasta. NT:n norjalainen toimittaja Hans H. Skei arvostelee Laura Kielerin elämäkerran; Laura Kieler oli Noran esikuva Ibsenin näytelmässä Nukkekot. Frederik Stjernfelt tarkastelee Peter Tudvadin kirjaa Kierkegaardin antisemitismistä. Mats Bergquist ilmoittaa Nils Ekedahlin antologian ranskalaisesta marsalkka Bernadottesta, josta tuli Ruotsin kuningas 1818. Lopuksi NT:n päätoimittaja kirjoittaa Tukholman Kaupunginteatterin viisikymmenvuotisjuhlasta, josta teatterikriitikot Leif Zern ja Karin Helander ovat kirjoittaneet lukemisen arvoisen kirjan.

C W-d

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utger under 2011 sin hundra-
tiofjärde årgång, den åttiosjunde i den nya serien som i samarbete med föreningarna Norden
begyntes 1925. Tidskriften vill liksom hittills framför allt ställa sina krafter i det nordiska
kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt
hänför sig till de nordiska folkens gemenskap. Enligt Letterstedtska föreningens grundstadgar
sysselsätter den sig ej med politiska frågor.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Litteraturanmälningarna består av årsöversikter omfattande ett urval av böcker på skilda
områden, som kan anses ha nordiskt intresse. *Krönikan om nordiskt samarbete* kommer att
fortsättas. Under rubriken *För egen räkning* kommer personligt hållna inlägg om nordiska
samarbetsideologiska spörsmål att publiceras.

Tidskriften utkommer med fyra nummer. *Prenumerationspriset inom Norden för 2011 är
250 kr, lösnúmerpriset är 65 kr.*

*Prenumeration för 2011 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr
4091 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå.*

Prenumeration kan även tecknas i bokhandeln.

För medlemmar av föreningarna Norden gäller dock, att dessa genom hänvändelse direkt till
redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris.

Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Hantverkargatan 29,
Box 22 087, SE -104 22 Stockholm. Tel 08-506 113 00. Äldre årgångar kan rekvideras från
redaktionen.

Redaktionen:

Nordisk Tidskrift, Box 22333, SE-104 22 Stockholm. Telefontid fredagar 10–12.

Redaktionssekreterare: Fil.kand. Lena Wiklund.

Besöksadress: c/o Föreningen Norden, Hantverkargatan 29, Stockholm.

Telefon 08-654 75 70, telefax 08-654 75 72.

E-post: info@letterstedtska.org

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Skillingagatan 38 A, SE-646 32 Gnesta.

Tel 0158-137 89 (bostaden).

E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Engbakken 26, DK-2830 Virum.

Tel 33 75 75 75. E-post: hw@weekendavisen.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla.

Tel 09-505 29 74. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-102 Reykjavík.

Tel 5-45 84 62. E-post: snjolaug.olafsdottir@for.stjr.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo.

Tel 22-85 41 45. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no